VAKBLAD VOOR DE BIBLIOTHEEKSECTOR

Bibliotheekblad

Culturele multifunctionele organisaties
Trainees in bibliotheken
Mira Fetuci: Een lofzang op de bibliotheek
Een robot die de weg wijst

Nummer **5** | Jaargang 27
Mei 2023

Foto: Denice Hartman (SeaShot)

Ricardo Maas,
vertrouwenspersoon én adviseur Basisvaardigheden bij ZB Bibliotheek van Zeeland

Congres Bibliotheken en Musea: Samenwerking loont!

€ 99,95

Vrijdag 16 juni 2023: Cultuur Historisch Centrum De TIID (Bolsward)

Steeds meer bibliotheken en musea of andere erfgoedinstellingen werken intensief samen. Soms zitten ze in dezelfde multifunctionele accommodatie (bijvoorbeeld Cultuur Historisch Centrum De TIID, CODA, en Rozet), maar er zijn ook veel samenwerkingsverbanden tussen organisaties die niet in hetzelfde gebouw zitten. Tijdens dit congres, georganiseerd door **Bibliotheekblad**, **CHC De Tiid** en **Bibliotheken Mar en Fean** (vestiging Bolsward), gaan we dieper in op deze samenwerkingsverbanden en zullen tal van geslaagde voorbeelden belicht worden. Uiteraard is er alle gelegenheid tot het stellen van vragen.

Doelgroep

Mensen werkzaam in bibliotheken, musea en andere erfgoedinstellingen, en instellingen zoals archieven.

Locatie

Het congres wordt gehouden in Bolsward, in het monumentale stadhuiscomplex waar Cultuur Historisch Centrum De Tiid gevestigd is.

Kosten

Een toegangskaart voor het dagprogramma van 10.00 uur tot 17.30 uur kost €99,95 inclusief een goed verzorgde lunch en overige catering. Het is ook mogelijk om een kaartje te kopen voor het avondprogramma inclusief een diner bij Blend Eten & Drinken in de Oude Waag van het stadhuis, toegang tot een expositie en een lezing in De Tiid voor €149,95.

Programma

Tijdens het congres op vrijdag 16 juni in Bolsward zal de nadruk liggen op de volgende punten:

- Hoe kunnen bibliotheken en musea en andere erfgoedinstellingen elkaar versterken?
- Hoe zet je collectie in om gezamenlijke doelen (bibliotheken, musea en andere erfgoedinstellingen) te bereiken?
- Voorbeelden van succesvolle samenwerkingsverbanden (best practices).

De keynotesprekers zijn:

- Frank Huysmans, hoogleraar informatiesamenleving, met als bijzonder aandachtspunt de transformatie van openbare bibliotheken.
- Carin Reinders, directeur-bestuurder CODA, kunsthistoricus, docent, verzamelaar en museumdirecteur.
- Nancy Blaker, senior onderzoeker Atlas Research.

Tijdens het middagprogramma zijn er verschillende workshops waar vele mooie samenwerkingsverbanden belicht worden.

Aanmelden

U kunt zich voor dit congres aanmelden via
www.detiid.nl/agenda
Op deze pagina vindt u ook alle informatie.

Adres
Cultuur Historisch Centrum De Tiid
Jongemastraat 2 8701 JD Bolsward
www.detiid.nl
info@detiid.nl

de Bibliotheek
Bibliotheken Mar en Fean

cultuur historisch centrum de tiid

VAKBLAD VOOR DE BIBLIOTHEEKSECTOR
Bibliotheekblad

“Ik heb echt het gevoel dat ik actief veel heb geleerd”

Dit voorjaar is NBD Biblion gestart met module 2 van de opleiding Collectioneren. Net als module 1 vinden de bijeenkomsten plaats op locatie. Zo waren ze onlangs te gast bij NBD Biblion.

Ze kregen niet alleen een rondleiding door de Binderij, maar gingen ook zelf aan de slag met het toekennen van onder andere PIM en SISO.

De reacties waren unaniem positief:

“Het was super praktisch, het werken op locatie inspireerde mij en ook de afwisseling van sprekers werkte voor mij heel motiverend.”

Heb je ook interesse in de opleiding Collectioneren?
Scan de QR-code of ga naar nbdbiblion.nl/opleiding

nbd biblion

T 079 3440 344 | www.nbdbiblion.nl | info@nbdbiblion.nl

Colofon

Bibliotheekblad is hét vakblad voor de bibliotheeksector en verschijnt tien keer per jaar, waaronder een dubbelnummer. Kijk ook op onze website: www.bibliotheekblad.nl en op onze sociale media-accounts op Twitter, Facebook en LinkedIn.

Uitgeverij
Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 12
2272 TR Voorburg

Hoofd-, eind- en webredactie
Menno Goosen
menno.goosen@bibliotheekblad.nl
+31 (0)6 2222 90 67

E-mailadres redactie
redactie@bibliotheekblad.nl

Tekstcorrectie
Marijn Mostart

Medewerkers
Johannes Abeling, Annemiek van de Burgt, Maarten Dessing, Elselien Dijkstra, Anne van den Dool, Denise Hagmeijer, Marianne Hermans, Cindy Lammers, Marjolein Lolkema, Anneke de Maat, Eric van Nieuwland, Marjolein Oomes, Linda van Pelt, Els Rademaker-Vos, Evi Savelkous, Gerrit Serné, Stan Verhaag, Eimer Wieldraaijer, Ivonne Zijp.

Ontwerp basisvormgeving
SNEP grafische dienstverlening

Lay-out
Thomson Digital

Opmaakbegeleiding
Hans Jansens (Impaginator.nl)

Druk
Damen Drukkers

Abonnementen Nederland
Abonnementenland, Postbus 20, 1910 AA Uitgeest. Tel. +31 (0)251-25 79 24. Site: www.bladenbox.nl voor abonneren of www. aboland.nl voor adreswijzigingen en opzeggingen. Abonnementenland is ook bereikbaar via Twitter. @Aboland_klanten. Beëindigen abonnement: opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementen België
Abonnementenland, Ambachtenlaan 21 Unit 2A, 3001 Heverlee. Tel. +32 (0)28 08 55 23. Site: www.bladenbox.be voor abonneren of www.aboland.be voor adreswijzigingen en opzeggingen. Beëindigen abonnement: Opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementsprijs
Per 1 januari 2023 kost een abonnement in Nederland € 229,95, elk vervolgabonnement op hetzelfde adres € 219,95, los nummer € 30. Abonnementsprijs België: € 248,95. Overige landen € 282,95. Alle bedragen inclusief btw en verzendkosten.

Adverteren
Op www.bibliotheekblad.nl vindt u onze tariefkaart. Meer informatie kan gegeven worden door accountmanager Rajin Roopram, telefoon: +31 (0)6-1520 17 24, e-mail: rajin.roopram@kbenp.nl.

Overname van tekst
Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij IP gebruikt of verveelvoudigd worden. Voor kopiëren is reprorecht verschuldigd aan de uitgever.

ISSN
1573-9597

Volg ons ook online

Op bibliotheekblad.nl vindt u het actueelste bibliotheeknieuws. Via de site kunt u zich gratis abonneren op onze wekelijkse nieuwsbrief. Ook zijn wij actief op sociale media:

- facebook.com/bibliotheekblad
- twitter.com/bibliotheekblad
- linkedin.com/company/bibliotheekblad

INHOUD

6
Collega
Ricardo Maas is vertrouwenspersoon én adviseur Basisvaardigheden bij ZB Bibliotheek van Zeeland. ‘Ook relatief kleine zaken kunnen persoonlijke problemen veroorzaken.’

8
Culturele multifunctionele organisaties
Steeds vaker zijn bibliotheken onderdeel van een culturele multifunctionele organisatie (culturele mfo). Nancy Blaker, senior onderzoeker bij Atlas Research, voerde een aantal onderzoeken uit over dit onderwerp.

14
Trainees
Sinds dit jaar lopen in bibliotheken verspreid over heel Noord- en Zuid-Holland trainees rond. Zij bijten zich, gefaciliteerd door Probiblio, drie keer acht maanden lang vast in een opdracht voordat zij doorstromen naar een functie in de bibliotheeksector.

20
Een lofzang op de bibliotheek
Tien jaar werkte Mira Feticu in de Bibliotheek Den Haag. In *Geheugen, geschiedenis, beschaving* legt ze aan de hand van haar ervaringen uit waarom de bibliotheek opnieuw een boekenpaleis moet worden.

24
Jeugdafdeling DNK-NXT
Afgelopen februari werd in De Nieuwe Kolk de nieuwe jeugdafdeling DNK-NXT geopend. Op deze plek komen taal, techniek en talent tot leven, waardoor er van alles te ontdekken is.

28
Topstukken
In deze aflevering van ‘Topstukken uit de KB’ een in Nederland gemaakt kunstenaarsboek door een Britse kunstenares, Siân Bowen: *Descriptions True and Perfect.*

32
Jeugdbibliotheek Permeke
Bibliotheek Permeke in Antwerpen schenkt jongeren een eigen gebouw, en het vertrouwen om zelf workshops te organiseren, een eigen collectie samen te stellen en hun eigen openingsfeest te organiseren.

36
Generaties in gesprek
In deze nieuwe rubriek gaat Anne van den Dool in gesprek met verschillende generaties in het bibliotheekvak. In deze aflevering collectioneren.

38
Robot Temi
Een robot die door de bibliotheek zoeft en zelfstandig bibliotheekbezoekers helpt? Dat klinkt futuristisch, maar bij de bibliotheken in Gouda en Almere wordt er al volop mee geëxperimenteerd.

42 Bijzondere Bibliotheken
'Het bevorderen van de kennis der natuurlijke historie': dat was het doel van het Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra dat in 1838 in Amsterdam werd opgericht. Naast de bekende dierentuin stichtte het genootschap een zoölogisch museum en een bibliotheek.

45
Column
Rianne van Melik en Jamea Kofi van de Radboud Universiteit doen onderzoek naar openbare bibliotheken als sociale infrastructuur. In deze column bespreken ze om beurten hun belangrijkste bevindingen.

46
Opleiding
In het mbo is sprake van een nieuwe ontwikkeling: het keuzedeel. In Friesland is zo'n keuzedeel uitgevoerd voor de bibliotheek. Het is een samenwerking tussen ROC Friese Poort en het Fries Bibliotheken Netwerk. Initiatiefnemers Anke ten Brinke en Paulien Schreuder vertellen.

48
Management
Na een tour door het hele land keerde Erno de Groot rond de millenniumwisseling terug naar zijn geboortestad en eerste stageplek Amersfoort. In de ruim twintig jaar die volgden, kreeg hij te maken met allerlei uitdagingen die zijn loopbaan stormachtig en tegelijkertijd altijd de moeite waard maakten.

52
Onderzoek
In 2021-2022 zijn bibliotheken met meer schoollocaties voor het voortgezet onderwijs gaan samenwerken. De overgrote meerderheid van de bibliotheken werkte met scholen samen.

54
Een kijkje bij onze oosterburen (deel VIII)
Als alles volgens plan verloopt, gaat in 2026 de nieuwe bibliotheek van Mannheim open. In gesprek met directeur Yilmaz Holtz-Erşahin die op negentienjarige leeftijd naar Duitsland emigreerde.

Verschijning Bibliotheekblad 6-2023

30 juni

Beste lezer,

Allereerst wil ik u nogmaals attenderen op ons congres *Bibliotheken & musea: samenwerking loont* (16 juni, Bolsward). Het belooft een bijzonder evenement te worden waarbij de focus zal liggen op:

- Hoe kunnen bibliotheken en musea en andere erfgoedinstellingen elkaar versterken?
- Hoe zet je collectie in om gezamenlijk doelen (bibliotheken, musea en andere erfgoedinstellingen) te bereiken?
- Voorbeelden van succesvolle samenwerkingsverbanden (best practices).

Inschrijven is mogelijk via de verkorte link: tinyurl.com/2uz4c3rc

In dit nummer krijgt u een klein voorproefje. Stan Verhaag interviewde een van de keynotesprekers, Nancy Blaker, senior onderzoeker bij Atlas Research, die een aantal onderzoeken deed naar culturele multifunctionele organisaties. In dit nummer ook een interview met Mira Feticu, auteur van *Geheugen, geschiedenis, beschaving; Een lofzang op de bibliotheek*. Mira zal ook spreken op het bovengenoemde congres.

Andere onderwerpen in dit nummer:

- Een robot die door de bibliotheek zoeft en zelfstandig bibliotheekbezoekers helpt? Dat klinkt futuristisch, maar bij de bibliotheken in Gouda en Almere wordt er al volop mee geëxperimenteerd. Robot 'Temi' assisteerde daar de frontofficeteams en werd enthousiast ontvangen door de medewerkers en bezoekers. Wat kan Temi doen voor bibliotheken en hoe reageren bezoekers?

- In het mbo is sprake van een nieuwe ontwikkeling: het keuzedeel. Zo'n keuzedeel valt nog het beste te vergelijken met een minor in het hbo. In Friesland is zo'n keuzedeel uitgevoerd voor de bibliotheek: 'Informatiedienstverlening in de nieuwe bibliotheek'. Het is een samenwerking tussen ROC Friese Poort en het Fries Bibliotheken Netwerk. Initiatiefnemers Anke ten Brinke en Paulien Schreuder vertellen.

- Bibliotheek Permeke in Antwerpen schenkt jongeren een eigen gebouw, en het vertrouwen om zelf workshops te organiseren, een eigen collectie samen te stellen en hun eigen openingsfeest te organiseren. Dat leidde tot een sprankelend openingsfeest, het KUUBFEST, dat zo'n 250 tot 300 bezoekers trok.

Ik wens u veel leesplezier!

Menno Goosen
Hoofdredacteur Bibliotheekblad
menno.goosen@bibliotheekblad.nl

Ricardo Maas, vertrouwenspersoon én adviseur Basisvaardigheden bij ZB Bibliotheek van Zeeland

‘Ook relatief kleine zaken kunnen persoonlijke problemen veroorzaken’

Grensoverschrijdend gedrag. Niet eerder kreeg het op landelijke schaal zo veel aandacht, door onder meer de gebeurtenissen bij het televisieprogramma The Voice, bij voetbalclub Ajax en in de politiek. Maar ook bij organisaties die minder ‘in the spotlights’ van de publieke opinie staan speelt het risico op ongewenste omgangsvormen. Volgens de Arbowet hebben bedrijven de verplichting hun werknemers te beschermen tegen de psychosociale arbeidsbelasting die het gevolg kan zijn van onder andere pesten, fysieke of verbale agressie, discriminatie of (seksuele) intimidatie. Dit betekent dat een werkgever hiervoor beleid moet opstellen en dit ook moet uitvoeren. Het aanstellen van een vertrouwenspersoon kan een wezenlijk onderdeel van dit beleid zijn, en zo iemand kan zowel extern als intern benoemd worden. ZB Bibliotheek van Zeeland (met locaties in Middelburg en Vlissingen en biebbussen in Veere en omstreken) regelde dit intern.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO’S (INCLUSIEF COVER): DENICE HARTMAN (SEASHOT)

Een andere kijk op de organisatie

Ricardo Maas is adviseur Basisvaardigheden bij ZB Bibliotheek van Zeeland. Hij heeft een andere achtergrond dan je zou verwachten in de bibliotheekwereld. Na zijn afstuderen in de commerciële economie en retailmarketing zocht hij een baan en vond hij die bij de bibliotheek als domeinspecialist en servicemanager G!DS (*landelijke database van de sociale en culturele kaart*). Aanvankelijk voor een halfjaar, maar vijftien jaar later is hij er nog steeds.

Gaandeweg zijn arbeidsbestaan bij ZB Bibliotheek van Zeeland trok Ricardo meer werk naar zich toe, zoals op het vlak van ontwikkeling Producten & Diensten en de zogeheten basisvaardigheden, waaronder onder andere de cursussen Klik & Tik, Digisterker en het Taalhuis. In januari 2022 kwam daar het vertrouwensgedeelte bij.

'Hierin heb ik een collega, een van de twee vertrouwenspersonen, opgevolgd die vijf jaar vertrouwenspersoon is geweest. Enerzijds omdat ik me er graag voor wilde inzetten om zoiets voor mijn collega's te kunnen doen. Anderzijds zag ik ook een goede gelegenheid om iets nieuws te leren, nieuwe ervaring op te doen en de organisatie op een andere manier te leren kennen', belicht hij zijn tweeledige motivatie.
Vertrouwenspersoon is een 'bijbaan' voor Ricardo. Die benaming is absoluut niet denigrerend bedoeld, want hij neemt dit onderdeel van zijn werk uiterst serieus en hij heeft zich hiervoor ook geschoold.
'Maar als je fulltime actief zou moeten zijn als vertrouwenspersoon, zegt dit waarschijnlijk weinig goeds over het arbeidsklimaat binnen de organisatie. Ik heb er geen extra uren voor gekregen, maar verricht deze taak binnen mijn normale werktijden. Mijn inschatting is dat ik er wekelijks zo'n twee uur voor nodig heb, maar uiteraard kan dit nogal fluctueren. Als er meer meldingen zijn, is het wat arbeidsintensiever. Ik ben ook betrokken bij beleidsmatige zaken, zoals in deze periode het inhoudelijk adviseren over de nieuwe gedragscode. Het geven van (on)gevraagd advies is trouwens een structureel onderdeel van de taak van vertrouwenspersoon.'

Kleine dingen, grote gevolgen

Door de excessen die in de media flink wat aandacht kregen, is er soms een verkeerd beeld ontstaan over wat ongewenst gedrag nu eigenlijk precies inhoudt, vindt Ricardo. 'Door de berichtgeving over onder andere The Voice leeft het idee dat het altijd moet gaan om iets heel groots. Maar dat hoeft helemaal niet. Ook relatief kleine zaken kunnen persoonlijke problemen veroorzaken. Steeds vaker voelen mensen schroom om zulke dingen aan te kaarten, maar natuurlijk zijn vertrouwenspersonen ook hiervoor bedoeld. De praktijk bewijst trouwens dat mensen zich lang niet altijd bewust zijn van het effect dat hun gedrag kan hebben op anderen. Als je hen erop aanspreekt, blijkt dat het meestal niet de bedoeling is geweest om kwetsend te zijn. Zo'n confrontatie kan de angel uit het onbedoeld ontstane pijnlijke proces halen, maar voor melders kan het eng of bedreigend zijn om zo'n gesprek aan te gaan. De eerste stap, eens flink je hart luchten bij de vertrouwenspersoon, geeft dan vaak al wat opluchting. Voor stap twee is soms wat meer bedenktijd nodig.'
In de relatief korte tijd dat Ricardo actief is als vertrouwenspersoon heeft hij al een behoorlijke diversiteit in de aangekaarte problematiek gezien. 'Het heeft niet altijd te maken met anderen, het kan ook dat een collega tijdelijk zelf niet lekker in zijn vel zit en behoefte heeft aan een goed gesprek. Ik kan weliswaar geen pasklare oplossing bieden, maar dat is ook niet het doel. Uiteindelijk beslist degene die het probleem aankaart zelf wat hij of zij ermee wil doen: de zaak breder aanhangig maken of niet. En als er naar mijn inschatting specifieke expertise nodig is, kan ik doorverwijzen.'

Houvast

Zijn eigen deskundigheid als vertrouwenspersoon heeft Ricardo vergroot met een vakgerichte training waarin onder andere aandacht werd besteed aan gesprekstechnieken – zoals spiegelen – en geruststellen van melders.
'Zo'n onderbouwing biedt houvast in dit werk. Dankzij die training ben ik me nu bovendien meer bewust van de diverse soorten intimidatie en pestgedrag die kunnen voorkomen.'
Naar eigen zeggen is Ricardo tegenwoordig ook alerter op zijn eigen gedrag en woordgebruik.
'Door die professionele achtergrondinformatie realiseer ik me meer de mogelijke consequenties van wat je zegt. De wijze waarop iemand iets interpreteert is uiteraard persoonlijk, maar ik druk me tegenwoordig waarschijnlijk wat tactischer uit dan vroeger.'
Door de klachten die hij soms op zijn vertrouwensbord krijgt, is Ricardo niet minder positief over de bibliotheekorganisatie gaan denken. 'De gesignaleerde problemen moet je zien te scheiden van je algemene, bedrijfsmatige mening.'
Waar hij wel iets kritischer op let, is of er binnen de bibliotheek een cultuur heerst waarin men elkaar durft aan te spreken.
'Eerlijk gezegd denk ik dat hierin nog iets verbeterd zou kunnen worden. Om dit te bevorderen, investeer ik bewust in communicatie over ons werk via diverse kanalen, zoals flyers en intranet. Ook in de bijna afgeronde gedragscode komen de vertrouwenspersonen aan bod. Verder vertel ik periodiek over dit werk in het ZB Café, waarin we maandelijks met zo'n 75 collega's samenkomen. Zo'n personeelsbijeenkomst is dé plek om elkaar beter te leren kennen, bijvoorbeeld doordat mensen over hun hobby's of passies vertellen. Nieuw beleid, missie en visie worden hier gedeeld. En dus ook de rol van de twee vertrouwenspersonen.'
Om zelf scherp te blijven participeert Ricardo in een intervisiegroep met vertrouwenspersonen uit andere bedrijfstakken.
'Tijdens onze periodieke bijeenkomsten – met zeven personen in totaal – sparren we over lastige situaties zonder persoonlijke details te benoemen. Die collegiale ruggenspraak in combinatie met de blik van buiten is voor mij waardevol.'

Er zijn grenzen

Een van de doelstellingen van het aanstellen van vertrouwenspersonen is preventie.
'Hoe eerder mensen een vertrouwenspersoon benaderen, hoe groter de kans om escalatie van conflicten te voorkomen. Ik vind het vaak zonde als ik merk dat iemand al jarenlang met een moeilijke situatie rondloopt en (te) lang heeft geaarzeld alvorens hulp in te roepen. Gradaties van problemen bestaan niet. Als vertrouwenspersoon neem je iedereen die een beroep op je doet even serieus. Het gaat immers om de persoonlijke perceptie. Niemand hoeft zich af te vragen: stel ik me misschien aan? Wie de drempel overgaat om een zaak aanhangig te maken, doet dit niet voor niets. Gevoelsmatig is het dan ernstig genoeg. Hoe het vervolgtraject eruitziet, is aan de melder zelf. De zaak laten rusten? Of al dan niet met hulp van de vertrouwenspersoon een gesprek aangaan? Als een situatie escaleert, bestaat ook nog de mogelijkheid van een officiële klachtenprocedure.'
Als de melder dit wil, belicht Ricardo de verschillende mogelijkheden.
'Bij aarzeling adviseer ik vaak er nog even rustig over na te denken, maar er zijn natuurlijk grenzen! Als er sprake is van moord of iemand dreigt de bibliotheek op te blazen, dan is stilzwijgend toezien niet meer verantwoord', eindigt hij met een knipoog.

Gegevens leveren is een uitdaging in een culturele mfo

‘Wij zijn een biblioth

Steeds vaker zijn bibliotheken onderdeel van een culturele multifunctionele organisatie (culturele mfo). Reden voor Bibliotheekblad om hier op vrijdag 16 juni een congres over te organiseren (zie kadertekst). Een van de keynotesprekers is Nancy Blaker, senior onderzoeker bij Atlas Research die een aantal onderzoeken deed naar culturele multifunctionele organisaties.

TEKST: STAN VERHAAG • FOTO’S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Foto: Cultuurhistorisch Centrum De Tiid

Op 16 juni organiseert Bibliotheekblad in Cultuurhistorisch Centrum De Tiid in Bolsward het congres: Bibliotheken en Musea: Samenwerking loont! De Tiid, gevestigd in het voormalige

eek én een museum!’

Dit artikel begint met een disclaimer: het geeft *niet* het antwoord op de vraag hoe het is om als bibliotheek deel uit te maken van een culturele multifunctionele organisatie (vaak ‘kunstencentrum’ of ‘cultuurhuis’ genoemd). Nancy Blaker zou het dolgraag willen onderzoeken, hoor, daar niet van: ‘Die vraag is reuze interessant,’ zegt ze, ‘maar helaas, zover is het nog niet. Want vóórdat je genoemde vraag kunt beantwoorden, zul je eerst moeten weten hoeveel van die culturele mfo’s er überhaupt zijn en hoe vaak een bibliotheek er deel van uitmaakt. Dankzij het onderzoek van Atlas Research eind 2022 kennen we nu het antwoord op die vragen. Bovendien weten we in hoeverre er plannen zijn om gloednieuwe culturele mfo’s te realiseren.’ (Let overigens op het verschil tussen een mfo en een mfa. Sinds enkele jaren verhuizen steeds meer bibliotheken naar een gebouw met ook andere instellingen: een multifunctionele accommodatie (mfa); uit de Wsob Gegevenslevering weten we dat in 2021 721

Foto: Petra Kroon

stadhuis van Bolsward, is een voorbeeld van een culturele multifunctionele organisatie. Er zijn een bibliotheek, een museum, een gemeenteloket en een gemeentearchief gehuisvest.

Foto: Atlas Research

Nancy Blaker, senior onderzoeker bij Atlas Research, deed verschillende onderzoeken naar culturele multifunctionele organisaties. Nancy is een van de keynotesprekers op het congres Bibliotheken en Musea: Samenwerking loont!

bibliotheeklocaties waren gevestigd in een mfa. Bij een fusie met andere partijen spreken we van een multifunctionele organisatie (mfo). Zo'n samenwerking wordt meestal aangegaan met andere cultuurinstellingen.)
De belangrijkste conclusie is dat de culturele mfo bezig is aan een stevige opmars. Nederland telt er ongeveer 180 (dus met én zonder bibliotheek). Die bevinden zich in 130 verschillende gemeenten en kennen een grote variatie aan juridische en bestuurlijke samenwerkingen. Het gaat bijvoorbeeld om Huis 73 in Den Bosch, Coda in Apeldoorn en Centre Céramique in Maastricht.
De volgende culturele functies werden in het onderzoek geïnventariseerd: bibliotheek, educatie (kunsteducatie en volksuniversiteit), podium, film, museum/expositie, erfgoed en algemene culturele programmering. Een podiumfunctie is aanwezig in 78 procent van de mfo's, educatie in 65 procent, een bibliotheek in 54 procent, film in 39 procent. Aangezien Nederland 178 culturele mfo's telt, zijn landelijk dus zo'n negentig bibliotheeklocaties ondergebracht in een culturele mfo. Zo is Centre Céramique – om er maar één willekeurige culturele mfo uit te lichten – het resultaat van fusies tussen muziekschool Kumulus, het Natuurhistorisch Museum Maastricht en de Bibliotheek Maastricht.
Atlas Research inventariseerde verder in totaal dertig toekomstplannen; daarbij gaat het ofwel om een gemeente die een fusie c.q. een nieuwe multifunctionele organisatie in gedachten heeft ofwel om organisaties zelf die spontaan willen gaan fuseren. In (maar liefst) 25 van deze 30 toekomstige culturele mfo's zal een bibliotheek gevestigd zijn. *Bibliotheekblad* zocht contact met dr. Nancy Blaker, hoofdonderzoeker bij Atlas Research, om de cijfers van en achtergronden bij de onderzoeken te duiden.

Wat was de aanleiding voor uw onderzoek?
Nancy Blaker: 'Onze opdrachtgever voor de inventarisatie was Cultuurconnectie, de brancheorganisatie voor cultuureducatie en amateurkunst. Zij wilden graag een overzicht van het huidige aantal culturele mfo's plus een overzicht van bestaande plannen om nieuwe mfo's te realiseren. Door aan te tonen dat er inmiddels heel wat culturele mfo's zijn in Nederland, wil Cultuurconnectie de boodschap uitdragen dat deze instellingen meer aandacht verdienen dan ze nu krijgen. Ze voelen zich namelijk niet altijd even serieus genomen. Als ze bijvoorbeeld bij een overheidsinstelling aankloppen om knelpunten te bespreken, dan wordt dat in hun ogen een beetje weggewuifd. Ze krijgen dan al snel te horen: "Het veld van culturele mfo's is niet groot en niet belangrijk genoeg." Dit onderzoek moest in kaart brengen hoe het veld er eigenlijk uitziet, want dat was nog niet bekend.'

Waarom is het interessant voor bibliotheken om mee te doen in een culturele mfo in plaats van zelfstandig verder te gaan?
'Dat hebben we niet onderzocht, maar mijn indruk is dat er regelmatig sprake is van druk van de gemeente; die heeft dan het idee dat als verschillende organisaties hun middelen combineren, ze meer kunnen met minder financiële middelen.'

Dan komt het voort uit een soort bezuinigingsdrang?
'Ja. Ik wil niet zeggen dat het daar *altijd* uit voortkomt, maar dat is wel een van de motivaties die erachter lijken te liggen. Ook het afnemende gebruik van de traditionele culturele diensten werkt samenwerking tussen verschillende culturele instellingen in de hand. Samenwerkingen kunnen natuurlijk ook ontstaan op initiatief van de instellingen zelf. Dan is de motivatie bijvoorbeeld dat ze samen meer kunnen bereiken en meer waarde kunnen creëren voor bezoekers dan in hun eentje.'

Kunnen we gezien het aantal van 178 plus de voornemens die er zijn om er nog eens 30 te realiseren, concluderen dat hier sprake is van een onomkeerbare trend?
'Inderdaad. Ik zie dit niet zo snel meer omkeren. Als je eenmaal samen bent, dan is het lastiger om weer zelfstandig verder te gaan. Dat is moeilijker dan fuseren.'

Schéélt het ook geld, dat samengaan? Heeft u onderzocht of die veronderstelling van gemeenten klopt?
'Nee, dat weten we niet. Voor mij als onderzoeker is dat nu de grootste open vraag. Mijn indruk is dat het samengaan in elk geval kansen biedt. De mensen die ik gesproken heb in de bibliotheekwereld denken zelf dat ze meerwaarde kunnen creëren in samenwerking met andere partijen. Maar om dat vast te leggen en te bewijzen, is heel lastig.'

Wat zien ze dan als voordeel?
'Dat ze bijvoorbeeld meer gewicht in de schaal kunnen leggen bij het aanvragen van subsidies. En dat ze beter kunnen samenwerken om activiteiten en evenementen te organiseren. Daarnaast leeft het idee dat je wanneer je samengaat meer inloop kunt creëren. Als bijvoorbeeld de bibliotheek én een museum in hetzelfde gebouw gevestigd zijn, trek je wellicht meer bezoekers dan wanneer je je eigen vestiging hebt als bibliotheek. Want als mensen dan toch al naar het museum gaan, kunnen ze

ook even naar de bibliotheek en vice versa. Vergeet ook niet dat in 78 procent van alle culturele mfo's een horecagelegenheid aanwezig is, zoals uit ons onderzoek blijkt.'

De wethouder van Almere Buiten – waar men plannen heeft voor een culturele mfo – zegt in uw onderzoek: 'Dit is een mooie stap voor de stedelijke vernieuwingsagenda. Cultuurhuis Almere Buiten wordt de culturele huiskamer van Almere Buiten: laagdrempelig, verrassend, kwalitatief goed en voor iedereen.' De gemeente wil een bibliotheek, cultuureducatie, een filmtheater, maatschappelijke voorzieningen én een horecagedeelte in één gebouw onderbrengen.
'Dat idee van een huiskamer hoor je wel vaker, dat het de huiskamer van de stad moet worden, op een centrale plek, zodat bewoners vrijblijvend binnen kunnen lopen. Dus inderdaad, ook het gemak van de bezoeker wordt gebruikt als argument.'

Ziet men ook nadelen?
'Een voorbeeld van een potentieel nadeel dat ik zelf kan bedenken, is dat het organisatorisch ingewikkeld kan worden na een fusie tot een multifunctionele organisatie. Een multifunctionele organisatie kan ineens bijvoorbeeld personeel in dienst hebben met drie verschillende cao's: één voor de bibliotheek, één voor het museum en één voor het kunstencentrum.'

Hoe vergaat het de bibliotheken in die culturele mfo's?
'Het kostte ons al best veel moeite om goed te inventariseren hoeveel van dit soort organisaties er überhaupt zijn. Wat het effect is voor bibliotheken die er deel van uitmaken, is een vraag voor een volgend onderzoek: lévert zo'n multifunctionele organisatie de vermeende symbiose- en synergievoordelen op? Dat lijkt mij een prachtig onderzoek.'

Nu alleen nog een opdrachtgever vinden.
Lachend: 'Ja, inderdaad.'

Wat zou u ervoor nodig hebben om die vraag te kunnen onderzoeken?
'Als je wilt onderzoeken of bibliotheken in multifunctionele organisaties succesvoller zijn of het beter doen dan zelfstandige bibliotheken, dan moet je eerst bepalen wat "succesvoller" en "het beter doen" betekenen. Betekent het dat je meer subsidies binnenhaalt? Dat je meer eigen inkomsten genereert? Dat je meer bezoekers trekt? Daarvoor zouden we misschien met de Koninklijke Bibliotheek (KB) moeten samenwerken, om te kijken naar wat de verschillen zijn in de cijfers die ze jaarlijks i.v.m. de Wsob verzamelen.'

U doelt op de Wet stelsel openbare bibliotheken, die alle openbare bibliotheken verplicht om jaarlijks gegevens te leveren aan de minister van OCW?
'Klopt. We hebben namelijk in opdracht van de KB ook de gegevenslevering door de bibliotheken in de culturele mfo's onderzocht: wat zijn daarin knelpunten en mogelijkheden tot verbetering? Wij ontdekten dat het invullen van die vragenlijsten een flinke uitdaging is voor bibliotheken in multifunctionele instellingen.'

Hoezo?
'In haar vraagstelling gaat de KB (die de vragen opstelt met input van het CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek), het ministerie van OCW, de VOB en SPN (organisatie van provinciale ondersteuningsinstellingen)) ervan uit dat een bibliotheek een zelfstandig opererend orgaan is met een eigen onderkomen. Veel bibliotheken in multifunctionele organisaties zeggen: "Wij *zijn* niet alleen een bibliotheek. Wij kunnen jullie niet alleen maar bibliotheekcijfers geven, want wij zijn ook een museum. We *kunnen* de cijfers niet zomaar uitsplitsen" of "We weten niet hoe dat moet." En het zijn inderdaad omvangrijke en ingewikkelde vragenlijsten, maar het wordt nog lastiger als jouw organisatiestructuur niet aansluit bij waar die vragenlijsten voor gemaakt zijn.'

Volgens mij zijn er dan twee opties: je leert de bibliotheken in culturele mfo's hoe ze de gevraagde gegevens wel kunnen verzamelen óf je past de vragenlijsten aan de nieuwe realiteit aan. In uw rapport lees ik dat u dat laatste aanbeveelt.
'Klopt, de KB wilde weten of met enkele simpele aanpassingen van de vragenlijsten de administratieve last van de bibliotheken binnen de perken zou kunnen blijven.'

En? Gaat dat lukken?
'Een van onze conclusies is dat dat best een lastige opgave is. Er is niet één magische aanpassing die alles in één keer kan veranderen. Het is een meerjarig project. Ze kunnen de vragenlijsten ook niet ineens helemaal omgooien, want de KB en alle stakeholders willen de resultaten kunnen blijven vergelijken met eerdere jaren. Wel doen wij in ons onderzoek vrij gedetailleerde suggesties voor aanpassingen van de vragenlijsten. Die hebben we ook eerst voorgelegd aan de bibliotheken in de culturele mfo's.'

Heeft u een voorbeeld van zo'n suggestie?
'Wij stelden voor om te vragen: "Hoeveel personeel heeft uw complete organisatie? En kunt u inschatten welk percentage minimaal een deel van zijn uren in de bibliotheekfunctie steekt?"'

En? Hoe reageerden de bibliotheken op uw suggesties?
Lachend: 'Sommige bibliotheken vonden dat helemaal prima. Andere bibliotheken zeggen echter principieel: "We kunnen het niet splitsen." De ene aanbeveling klonk de ene bibliotheek als muziek in de oren, terwijl de andere over diezelfde aanbeveling zegt: "Dit is verschrikkelijk, dat willen we niet." Consensus vinden is dus lastig, ook omdat de gecombineerde instellingen flink van elkaar kunnen verschillen.'

Het was misschien ook een beetje naïef om te denken dat het met slechts enkele aanpassingen opgelost kan worden?
'Je zou het naïef kunnen noemen, je mag het ook optimistisch noemen. Een punt was ook dat andere stakeholders – zoals het CBS – strenge eisen stellen aan de data en de vragenlijsten. Bovendien gaf het CBS aan dat ze niet zo geïnteresseerd zijn in

data van multifunctionele organisaties. Dat alles maakt het lastig om het eens te worden over aanpassingen.'

In uw rapport schrijft u dat de VOB (brancheorganisatie voor de bibliotheken) de relevantie benadrukt van het verzamelen en gebruiken van cijfers: ze zijn nodig om het gesprek te kunnen voeren met stakeholders, zoals het ministerie van OCW en gemeenten. De VOB stelde volgens u 'een meer holistische benadering' voor.
'De VOB kwam inderdaad met een radicale nieuwe oplossing: laat instellingen die (een van) de vijf kernfuncties vervullen onder de Wsob vallen en richt de vragenlijsten in naar die functies. Dan kunnen gecombineerde instellingen de Wsob-vragenlijsten voor de hele instelling invullen. Er zullen dan verschillende zwaartepunten ontstaan: de ene instelling heeft veel van het een, de andere heeft veel van het ander. Maar er ontstaat wel een completer beeld en je bent van de kunstmatige uitsplitsingen af. Dat is een interessante gedachte, maar niet iets wat op korte termijn uitgevoerd kan worden.'

Een van de tussenkopjes in uw rapport luidt 'Complexiteit bovenop complexiteit'. Wat bedoelt u daarmee?
'Ons onderzoek en onze vragen gingen over de moeilijkheden die de vragenlijsten opleveren voor bibliotheken die deel uitmaken van een culturele mfo. Maar tijdens de gesprekken bleek dat in heel bibliotheekland kanttekeningen worden geplaatst bij de vragenlijsten: men vindt dat er veel vragen worden gesteld en dat die erg gedetailleerd zijn.'

Dus de vragenlijst is al lastig, maar als je deel uitmaakt van een mfo wordt het nóg lastiger?
'Ja. Sommige bibliotheken willen wel, maar weten niet hoe ze het uitsplitsen aan moeten pakken. Er waren ook enkele bibliotheken die principieel zeiden: "Wij *willen* dit niet invullen alleen voor de bibliotheek, want wij zijn geen bibliotheek. Wij zijn één organisatie, dus we leveren liever totaalcijfers aan." Of: "Ons personeel werkt niet alleen voor de bibliotheek, maar ook in de horeca en in de winkel en het museum." Ze willen erkenning als multifunctionele organisatie.'

Ze willen eigenlijk niet meer meedoen aan het 'oude denken'?
'Precies. Hoe weten zij of een bezoeker alleen voor de horeca komt of ook nog even binnenwandelt bij de galerie, het museum of de bibliotheek?'

Maar ze kunnen nog steeds zien hoeveel boeken er worden uitgeleend, toch?
'Zeker. De collectie blijft gewoon de collectie. En het aantal uitleningen en bibliotheekleden wordt nog gewoon geregistreerd. Maar de financiële informatie, de personeelsinformatie en de informatie over activiteiten die ze organiseren – bijvoorbeeld als je dat samen doet met het museum – is vaak veel minder eenduidig geworden sinds ze deel uitmaken van een culturele mfo. Het is soms een beetje een doolhof.'

Hoe reageerden de opdrachtgevers op uw bevindingen? Waren ze er blij mee?
'Ze waren blij dat het onderzoek was uitgevoerd en met het feit dat de bibliotheken zich heel betrokken toonden. De opdrachtgevers kregen een goed beeld van hoe de bibliotheken erover denken. Wat de opdrachtgevers wel jammer vonden, is dat het moeilijk bleek te zijn om consensus te vinden over wat ze

De KB en de bevindingen uit het onderzoek

Foto: KB

Annemiek van de Burgt is adviseur onderzoek en kennisdeling bij de KB. Wat vond zij als opdrachtgever van de bevindingen van Atlas Research over de Gegevenslevering Wsob? En in hoeverre hebben die bevindingen geleid tot aanpassingen in de vragenlijsten?

'Bibliotheken in gecombineerde instellingen zijn de laatste jaren een terugkerend punt van gesprek in de evaluatie van de Gegevenslevering Wsob', zegt Van de Burgt. 'We waren ons ervan bewust dat bibliotheken in gecombineerde instellingen elk jaar worstelen met de opgave van het aantal bibliotheekbezoekers, -activiteiten, -medewerkers, -inkomsten en andere gegevens. Zoals Nancy Blaker al aangeeft, waren de reacties op de voorgestelde aanpassingen wisselend. Het onderzoek heeft niet geleid tot aanpassingen die we direct konden overnemen in de vragenlijsten voor de Gegevenslevering Wsob over 2022. Daarom hebben we de uitkomsten van het onderzoek najaar 2022 geëvalueerd met het Netwerk Gecombineerde instellingen en de nieuwe vragenlijst voor gecombineerde instellingen met het netwerk afgestemd. De aangepaste vragenlijsten rondom bezit, kernfuncties en personeel zijn in februari gestart, de vragenlijst "financieel" eind maart. De aanpassingen die we in de vragenlijst over 2022 hebben doorgevoerd, staan niet direct vast voor de komende jaren, maar zijn het startpunt van de doorontwikkeling. Na de zomer (dus na de verwerking en publicatie van de resultaten) evalueren we de vragenlijsten en de verzamelde data opnieuw. De feedback van gecombineerde instellingen en de bij de Wsob betrokken stakeholders nemen we vervolgens mee in de ontwikkeling van de vragenlijsten over 2023.'

Meer informatie:
•bibliotheeknetwerk.nl/artikel/gedeelde-huisvesting
•bibliotheeknetwerk.nl/nieuws/onderzoek-naar-gegevenslevering-bibliotheken-in-gecombineerde-instellingen-gepubliceerd

nu concreet kunnen doen. De KB is na het onderzoek verder in gesprek gegaan met het Netwerk Gecombineerde instellingen (dat zich inzet voor culturele organisaties die "een dak delen" of gefuseerd zijn, red.) om oplossingen te zoeken. Ook ging het in de focusgroepen – waar de opdrachtgevers bij zaten – vaak over de vragenlijst in het algemeen: "Hoe moeten we dit invullen? Het is zoveel en kost zoveel tijd."'

De opdrachtgever kreeg eigenlijk zelf een opdracht: 'Doe wat aan die vragenlijsten'?
'Inderdaad. Nu waren ze zich er gelukkig wel al bewust van dat dit sentiment leefde, dus het was geen nieuws voor ze. Maar het was natuurlijk niet het doel van het onderzoek. Je zou aan de KB moeten vragen welke vervolgstappen ze hebben gezet op basis van onze bevindingen.'

Meer informatie

- atlasresearch.nl/culturele-multifunctionele-organisaties
- atlasresearch.nl/toekomstplannen-culturele-multifunctionele-organisaties

Positieve ontwikkeling

Voor bibliotheekleden lijkt de groei van het aantal bibliotheken in mfa's een positieve ontwikkeling te zijn. Uit onderzoek van BiebPanel in 2019 onder bijna veertienduizend bibliotheekleden blijkt dat leden vaker voordelen dan nadelen zien als de bibliotheek in een mfa gevestigd is. Meer levendigheid, het combineren van een bibliotheekbezoek met andere zaken, ruimere openingstijden en het gebruik kunnen maken van gedeelde voorzieningen worden als grootste voordelen beschouwd. Drukte, overlast van bezoekers aan een andere organisatie in het gebouw en minder ruimte voor de bibliotheek of de collectie worden het meest genoemd als nadelen van een multifunctionele accommodatie. De meest aantrekkelijke organisaties waarmee een bibliotheek een pand kan delen zijn volgens bibliotheekleden de kunstuitleen, een VVV/Uitbureau, de Volksuniversiteit, een instantie op het gebied van digitale hulp of een café/restaurant.

Congres Bibliotheken en Musea: Samenwerking loont! (16 juni, Bolsward)

Steeds meer bibliotheken en musea of andere erfgoedinstellingen werken intensief samen. Soms zitten ze in dezelfde multifunctionele accommodatie (bijvoorbeeld Cultuur Historisch Centrum De TIID, CODA, en Rozet), maar er zijn ook veel samenwerkingsverbanden tussen organisaties die niet in hetzelfde gebouw zitten.

Tijdens dit congres georganiseerd door Bibliotheekblad, CHC De Tiid en Bibliotheken Mar en Fean (vestiging Bolsward) gaan we dieper in op deze samenwerkingsverbanden en zal de nadruk liggen op de volgende punten:

- Hoe kunnen bibliotheken en musea of andere erfgoedinstellingen elkaar versterken?
- Hoe zet je collectie in om gezamenlijke doelen (bibliotheken, musea en andere erfgoedinstellingen) te bereiken?
- Voorbeelden van succesvolle samenwerkingsverbanden (best practices).

Programma
De keynotesprekers zijn:

- Frank Huysmans, hoogleraar informatiesamenleving, met als bijzonder aandachtspunt de transformatie van openbare .
- Carin Reinders, directeur-bestuurder CODA, kunsthistoricus, docent, verzamelaar en museumdirecteur.
- Nancy Blaker, senior onderzoeker Atlas Research.

Tijdens het middagprogramma zijn er verschillende workshops waar vele mooie samenwerkingsverbanden belicht worden. Een greep uit het aanbod (onder voorbehoud, programma is nog in ontwikkeling):

- Jenny Doest (Rozet): Pluriformiteit en democratische waarden.
- Georges Elissen, Elisabeth Rullens en Jelle van de Graaf (Rijnbrink): Initiatieven in de provincie en de Rijnbrink Erfgoedgids.
- Roxanne Heemskerk en Aafje Gerritse (Bibliotheek Bollenstreek): Game Bibendo Ridders in Oegstgeest.
- Tamira Waszink: Tijdlab: samenwerking museum en bibliotheek.
- Winston Brandon over de samenwerking met het Teylers Museum.
- Lisa Croesse (Westfriese bibliotheken): project Brons voor Reigersborg Hoogkarspel.
- Elif Uzun (OBA): Veel samenwerkingsverbanden: Huis van alle talen.
- Mira Fetuci zal vertellen over haar nieuwste boek Geheugen, geschiedenis, beschaving. Een lofzang op de bibliotheek.

De dag wordt afgesloten met een paneldiscussie en een borrel.

Inschrijven (dagprogramma €99,95)
Inschrijven kan via de verkorte link op de website van Cultuur Historisch Centrum De TIID:
tinyurl.com/2uz4c3rc

In gesprek met Probiblio-trainees

‘Als trainee kom je makkelijk

Sinds dit jaar lopen in bibliotheken verspreid over heel Noord- en Zuid-Holland trainees rond. Zij bijten zich, gefaciliteerd door Probiblio, drie keer acht maanden lang vast in een opdracht voordat zij doorstromen naar een functie in de bibliotheeksector. Het doel is breed geschoolde bibliotheekmedewerkers op te leiden die de sector in de toekomst naar een hoger niveau kunnen brengen.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO’S: GERRIT SERNÉ

Staand: Esmée Beekman, Anna van Elst, Daphne Visser, Amber Bregman. Zittend: Lidewij Klap (op leuning),Tara Coppoolse, Emma Oudhuizen, Béracha Meijer, Ramona Tinga en Ilse Romeijn (op leuning).

in contact met collega's!'

Esmée Beekman, Talent Development Manager bij Probiblio.

Wie eenmaal in de bibliotheeksector begint te werken, wil er vaak niet meer weg. Mede daardoor staan we in de buitenwereld vooral bekend als een van de meest vergrijsde branches van Nederland. Ook blijkt het voor de buitenwereld niet altijd makkelijk om een ingang in de bibliotheekwereld te vinden. En dat terwijl er allerlei uitdagingen liggen waarmee nieuwe medewerkers aan de slag zouden kunnen.
Voor al die vraagstukken kan een enthousiasmerend traineeship een oplossing bieden, dacht men de afgelopen jaren meermaals bij Probiblio. Het idee rees een jaar of vijf geleden voor het eerst, weet Esmée Beekman, Talent Development Manager bij Probiblio. 'Het leek ons de perfecte manier om jong talent aan te trekken. Ik maakte een ronde langs directeuren. Men was unaniem enthousiast. Veel directeuren gaven meteen aan mee te willen doen met de eerste ronde.'
Er moest dus snel worden gestart met de werving van trainees. Dat verliep via BMC, een bureau dat gespecialiseerd is in werving en selectie voor de publieke sector, en met ruime ervaring in traineeships. 'Samen met BMC hebben we een profiel opgesteld. Daarbij hebben we bewust geen specifieke vooropleiding als eis genoemd: we zochten vooral naar maatschappelijke betrokkenheid en liefde voor de bibliotheek.'
Verder mochten deelnemers niet langer dan twee jaar geleden afgestudeerd zijn. 'De trainees vormen twee jaar lang een hechte groep, waarmee ze een uitgebreid programma doorlopen dat gericht is op hun professionele en persoonlijke ontwikkeling. Daarbij is het belangrijk dat er niet te veel verschil zit in levenservaring.'

Negen dames

Uiteindelijk ontstond een groep van negen dames, die zich ieder om een andere reden hadden aangemeld: de een had twee jaar in de bancaire sector gewerkt en voelde zich daar toch niet helemaal op haar plaats, de ander stroomde direct na haar afstuderen in. Zij startten allemaal in september met de eerste van hun drie opdrachten bij verschillende bibliotheken. Die opdrachten duren elk acht maanden, waardoor de deelnemers in totaal twee jaar aan de slag zijn.
De trainees zijn geselecteerd op basis van sollicitatiegesprekken en assessments. Daarmee ontstaat ook direct een idee van het vakgebied waarin de trainees zich willen verdiepen. Naarmate het traject vordert, wordt dat beeld steeds scherper. Bij de keuze van de opdrachten en bibliotheken is variatie belangrijk: als ze eerst bij een grote bibliotheek hebben gewerkt, is het interessant om daarna te ervaren hoe het bij een kleinere bibliotheek werkt.

Zelf aan de slag

Van hun 36-urige werkweek lopen de trainees 32 uur rond op de vloer en krijgen ze 4 uur de tijd voor hun opleiding. In die uren worden ze onder andere getraind op hun soft skills, zoals communicatievaardigheden, stakeholdermanagement, vitaliteit en veerkracht. Deze trainingen worden samen met Ormit Talent vormgegeven. Verder krijgen de trainees vakinhoudelijke trainingen, algemeen en toegespitst op hun specifieke functie bij de bibliotheek.
Daarnaast gaan zij uitgebreid met elkaar in gesprek. Tijdens die sessies brengen ze casuïstiek in vanuit hun werkpraktijk, zoals situaties die ze lastig vonden om mee om te gaan. Waar nodig worden deze situaties nog verder uitgediept tijdens de een-op-eengesprekken die Beekman met de trainees voert. Ook hebben alle trainees een mentor bij de openbare bibliotheek waar ze werken. Die mentoren hebben voorafgaand aan het traject een workshop gedaan over de inhoud van het traineeship en talentontwikkeling.
Verder komt Beekman tijdens het traineeship drie keer langs. De eerste keer bespreekt ze met de trainee en de mentor het plan van aanpak: wat zijn de persoonlijke leerdoelen van de trainee en hoe kan de mentor daarbij helpen? Halverwege komt Beekman weer langs om te bekijken hoe het gaat met de ontwikkeling van de trainee en de planning van de opdracht. Aan het einde van de periode voert Beekman een afsluitend gesprek om de periode te evalueren.
Dat klinkt alles bij elkaar als een strakke structuur, maar niets is in beton gegoten, benadrukt Beekman. 'We vragen ook aan

de trainees wat zij belangrijk vinden. Tijdens deze eerste ronde gaven zij bijvoorbeeld al aan ons aan dat ze nog meer casuïstiek willen inbrengen. Dat nemen we mee in de volgende ronde van vakinhoudelijke trainingen.'

Gedegen basis

Via deze werkwijze krijgen de trainees een breed beeld van de bibliotheeksector als geheel. 'De structuur van de branche, verdienmodellen, fondsenwerving, positionering – alles komt voorbij', vertelt Beekman. 'Op die manier hopen we een gedegen basis te kunnen bieden, waarmee de trainees uiteindelijk kunnen doorgroeien naar een managementfunctie. Vrijwel alle deelnemers hebben een universitaire opleiding, en zij laten de potentie zien om door te groeien.'
Vaak krijgen de opdrachten van de trainees de vorm van een onderzoek, waarbij ze in kaart brengen hoe de bibliotheek op dit moment op een bepaald vlak te werk gaat en hoe dit beter zou kunnen, mede op basis van een rondvraag naar best practices in de rest van het land. 'De inhoudelijk experts van Probiblio kunnen hen daar goed bij helpen', voegt Beekman toe. 'Zij zijn goed op de hoogte van wat in het veld speelt. Natuurlijk gaan ze ook met medewerkers van de bibliotheek in gesprek en gaan ze zaken testen.'
De trainees zijn op dit moment met verschillende opdrachten in heel Noord- en Zuid-Holland bezig. Twee van hen werken aan een casus rondom het Informatiepunt Digitale Overheid (IDO), met aandacht voor de verschuiving van de financiering van deze dienstverlening van de KB naar de gemeente. Anderen zijn bezig met de gezinsaanpak, met als centrale vraag hoe verschillende afdelingen van de bibliotheek hierin beter met elkaar kunnen samenwerken. Ook vraagstukken rondom de Bibliotheek op school, de ontwikkeling van een onboardingprogramma voor nieuwe medewerkers en het in kaart brengen van de customer journey voor minder digitale bezoekers van de bibliotheek behoren tot de opdrachten.

Publicatie

De trainees sluiten hun periode bij een bibliotheek vaak af

Emma Oudhuizen, trainee bij Bibliotheek Aan den IJssel

'Mooie middenweg tussen studie en werk'

Als trainee is Emma Oudhuizen tijdens haar eerste opdracht betrokken bij de doorontwikkeling van de aanpak van de Bibliotheek op school in het werkgebied van de Bibliotheek Aan den IJssel. Verder draait ze mee met de dagelijkse gang van zaken: ze doet boekpromoties, neemt de monitor van de Bibliotheek op school af en heeft meegewerkt aan de organisatie van de Nationale Voorleesdagen. Aan het einde van haar tijd bij deze bibliotheek hoopt ze een rapport op te leveren over de aanpak van de Bibliotheek op school zoals die bij de Bibliotheek Aan den IJssel gehanteerd wordt, inclusief aanbevelingen voor de toekomst.
Oudhuizen kwam op het spoor van het traineeship via een medestudent van haar master neerlandistiek. 'Zij werkt bij een andere POI en bracht dit traineeship onder de aandacht van oud-studenten van de opleiding. De opzet met drie verschillende opdrachten in twee jaar tijd sprak mij toen erg aan. Ik was net klaar met mijn opleiding en vroeg me af: wat wil ik nu? Het traineeship bood een mooie middenweg tussen studie en werk: het is een volwaardige baan met bijbehorend salaris, maar er zijn ook volop mogelijkheden om jezelf te blijven ontwikkelen, zowel persoonlijk als vakinhoudelijk.'
Daarnaast leek het Oudhuizen prettig om via de route verschillende organisaties in de branche te leren kennen. 'Ik was nog niet erg bekend met de sector en moest best even wennen', herinnert ze zich. 'Iedere bibliotheek is anders en organiseert zaken op haar eigen manier. Veel mensen weten niet wat er allemaal bij de bibliotheek gebeurt, merk ik als ik er met anderen over praat. Het traineeship biedt in die zin een mooie introductie.'
Hoewel ze het erg naar haar zin heeft op haar huidige plek, kijkt Oudhuizen ook al erg uit naar haar volgende opdracht. 'Dan wil ik graag iets met programmering gaan doen. In een uiteindelijke functie hoop ik educatie en programmering met elkaar te kunnen combineren. Als je goed kunt samenwerken met scholen, hoe complex dat ook kan zijn, kun je veel effect teweegbrengen.'
Ook is Oudhuizen nieuwsgierig naar de werkwijze in een grotere bibliotheek. 'Ik werk nu bij een relatief kleine organisatie, dus ik zou het leuk vinden om in een grotere en complexere organisatie ervaring op te doen. Ik ben benieuwd naar de dynamiek en de rol van de bibliotheek in een grotere stad.'
Oudhuizen was positief verrast over hoeveel deuren het traineeship voor haar opende. 'Als trainee kom je makkelijk in contact met collega's. Als je vraagt of je een keer mag meelopen, zeggen ze bijna altijd ja. Ook als je contact zoekt met externe partijen, zijn mensen nieuwsgierig. Ik zou dit traineeship aan iedereen aanbevelen: ik hoop van harte dat wij als eerste lichting mogen meepromoten voor de volgende.'

Esther Erdtsieck-Blaaser, manager educatie bij Bibliotheek aan den IJssel en begeleider van Emma Oudhuizen: 'Omdat een trainee volledig kan focussen op een vraagstuk, levert dit veel nieuwe en bruikbare inzichten op.'

met de publicatie van een rapport, waarin de inzichten van de opdracht worden samengevat. Daarnaast worden zij uitgenodigd na te denken over vormen waarin ze de resultaten breed kunnen delen, zoals een presentatie voor het management of een samenvatting voor medewerkers.
Verder is het belangrijk dat de inzichten breed binnen de bibliotheeksector worden gedeeld. 'We delen de opgedane inzichten zo veel mogelijk via onze website en nieuwsbrieven. We willen bibliotheken met soortgelijke vraagstukken aan elkaar koppelen. Met al deze informatievoorziening hopen we ook directeuren van andere bibliotheken te inspireren om opdrachten voor toekomstige trainees te bedenken. Op die manier ontstaat hopelijk nieuwe aanwas.'

Springplank

De onderzoeksgerichte opzet van de opdrachten heeft voor- en nadelen, geeft Beekman toe. 'Enerzijds werkt het goed qua overgang tussen studie en werk, anderzijds ontstaat ook afstand tot collega's. Vanuit hun studie zijn de trainees gewend om een heel wetenschappelijk rapport op te stellen, inclusief bronvermelding. We moedigen ze daarom aan om ook een praktisch stappenplan te maken. De vormgeving daarvan is ook onderdeel van hun leerproces.'
Zo'n onderzoeksopdracht is leerzaam, maar de vraag is of het representatief is voor de functies die de trainees later zullen krijgen, geeft Beekman aan. 'Daarnaast is de rol van onderzoeker in de regel vrij solistisch, terwijl we juist willen dat de trainees

Amber Bregman, trainee bij West-Friese Bibliotheken

'Hier kun je maatschappelijke impact maken'

Amber Bregman verdiepte zich tijdens haar traineeship bij de West-Friese Bibliotheken in het Informatiepunt Digitale Overheid (IDO). De overheveling van de middelen voor het IDO van de KB naar de gemeenten was aanleiding om eens goed te kijken naar hoe het IDO er inmiddels voor stond.
Daarom verdiepte Bregman zich eerst in de landelijke ontwikkelingen rondom het IDO: wat is het precies, waarom ligt deze taak bij de bibliotheek en hoe ervaren medewerkers deze dienstverlening? 'Het was fijn om me zo in één onderwerp te kunnen verdiepen', blikt ze terug. 'Ik vond het wel belangrijk om niet alleen een onderzoek af te leveren, maar het onderwerp voor collega's concreet te maken. Ik merkte ook dat het IDO onder medewerkers niet altijd een positief imago heeft: ze hebben al zo veel te doen, en dan komt dit er ook nog bij. Daarom heb ik ook een aantal inspiratiesessies georganiseerd om dit imago te doen kantelen.'
Tijdens haar traineeship hielp Bregman ook mee met andere zaken, zoals het schrijven van een projectplan voor het omtoveren van een deel van de hoofdvestiging tot een jongerenvloer. Daarbij stak ze ook haar handen uit de mouwen: ze hielp met schilderen en zette meubels in elkaar. Die afwisseling kon Bregman alleen maar waarderen. 'Als je alleen maar in een onderzoekende rol zit, mis je soms het contact met collega's. Daarnaast vind ik jongeren een belangrijke doelgroep, die lastig is om te bereiken. Voor de plekken waar nog de meeste winst te behalen valt, loop ik het meest warm.'
Bregman volgde een studie waarin ze opgeleid werd tot redacteur bij een uitgeverij, maar na enkele stages merkte ze dat ze zocht naar een functie waarin ze meer maatschappelijke impact kon maken. 'Ik kende iemand die in de bibliotheeksector werkte, en die was erg enthousiast. Toen ik deze vacature tegenkwam, zei ik tegen mijn vader: volgens mij heb ik net mijn droombaan gevonden. Het klopte zo goed: ik houd van boeken en lezen, maar ik vind maatschappelijke betrokkenheid ook heel belangrijk. Bovendien zijn er in de culturele sector weinig traineeships te vinden, terwijl die combinatie van leren en werken wel heel waardevol kan zijn.'

Bregman is nog steeds heel blij met de plek. 'We krijgen heel prettige begeleiding en hebben altijd iemand om mee te sparren. Ik zou deze opdracht niet voor mezelf hebben uitgekozen, maar werd wel enorm vrijgelaten in de invulling. Het heeft mij erg geholpen om direct al zo veel vertrouwen te krijgen.'
De bibliotheekbranche blijft Bregman ook fascineren. 'Ik zie mezelf nog lang in deze sector werken. Er is hier nog zo veel belangrijks te doen. Ik denk bijvoorbeeld ook graag na over de plek van de collectie in de toekomstige bibliotheek: hoe kunnen we onze focus verbreden van boeken naar verhalen in het algemeen? Ook diversiteit vind ik een belangrijk onderwerp, zowel in ons aanbod als in ons personeelsbestand. De bibliotheek is de uitgelezen plek voor gesprekken tussen verschillende groepen. Er liggen nog zo veel kansen in de bibliotheek. De komende jaren hoop ik die met beide handen te mogen aangrijpen.'

Maartje Kok, manager programmateam en begeleider van Amber Bregman: 'De kans om een twintiger als medewerker te verwelkomen wilden we niet laten schieten. De energie en het enthousiasme waarmee Amber haar opdracht bij ons vormgeeft, werkt aanstekelijk. Door het traineeship neemt ze een netwerk en brede oriëntatie mee naar onze organisatie. Dat is heel waardevol. Wij zouden Amber zo aannemen. We melden ons graag voor een tweede opdracht voor een trainee bij Probiblio.'

allerlei aspecten van de organisatie meekrijgen. Tegelijkertijd moeten we ook weer oppassen dat zij niet worden ingezet als manusjes van alles. Voor je het weet staan ze in het weekend in de uitleen, en dat is niet de bedoeling. Aan de andere kant willen we de trainees wel aanmoedigen om deel te nemen aan allerlei activiteiten.'
Voor Probiblio mag het traject geslaagd heten als drie kwart van de trainees na afloop van het traject instroomt bij een van de 37 bibliotheekorganisaties in Noord- en Zuid-Holland. Ook hoopt de POI dat andere organisaties in de bibliotheeksector dit initiatief zullen overnemen. Tegelijkertijd beseft Beekman dat niet iedere POI dat financieel aankan. 'De trainees krijgen een marktconform salaris, zowel in vergelijking met andere traineeships als met collega's in de bibliotheek. Vanuit Probiblio belasten we de kosten door op basis van een uurtarief, maar verder nemen we alles op ons. Denk bijvoorbeeld aan het hele opleidingsprogramma, de reiskosten en kosten rondom ziekte en verzuim. Daardoor wordt het voor bibliotheken betaalbaar.'
Beekman hoopt dat het traineeship een mooie springplank wordt voor jonge professionals die aan de slag willen in de bibliotheeksector. 'We kunnen geen baangarantie bieden, maar we doen wel ontzettend ons best om ze binnen de branche te houden. Er ligt genoeg werk. Daartoe ga ik tijdig in gesprek met de verschillende bibliotheken over mogelijke vacatures na het traineeship. Waar nodig probeer ik ook bibliotheken aan elkaar te koppelen om gecombineerde functies te creëren.'

Tara Coppoolse, trainee bij de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA)

'Traineeship creëert een veilige leeromgeving'

Tara Coppoolse voerde in haar tijd bij de OBA een klantreisonderzoek uit onder minder digitaal vaardige bezoekers van de bibliotheek naar hun gebruik van de ICT-faciliteiten van de OBA. Daarbij komt van alles kijken: je moet ervoor kunnen betalen, en je moet de computer, printer en wifi kunnen gebruiken.
Coppoolse pakte dat uitgebreid aan. 'Ik heb interviews gehouden met minder digitaal vaardige bezoekers: wat hebben zij nodig om de printers goed te kunnen gebruiken? Ook heb ik de faciliteiten zelf getest en ben ik bij andere bibliotheken gaan kijken. Op die manier heb ik de klantreizen in beeld gebracht. Ik heb vervolgens twee brainstormsessies met collega's georganiseerd om erachter te komen hoe we de ICT-faciliteiten van de OBA gebruiksvriendelijker zouden kunnen maken.'
Coppoolse studeerde geschiedenis en kwam vervolgens in de financiële sector terecht. 'Daar voelde ik me niet helemaal op mijn plek: ik merkte dat ik meer maatschappelijke impact wilde maken. Ik had wel eerder aan de bibliotheek gedacht als mogelijke werkgever, maar ik zag niet echt een ingang. Toen zag ik het traineeship voorbijkomen. Ik houd van afwisseling, dus dit programma past perfect bij mij. Ik loop nu dik een halfjaar rond in deze sector, maar nog steeds verbaas ik me over alles wat er allemaal in de bibliotheek gebeurt. Ook de verbinding tussen mijn studie en het bibliotheekwerk voelt steeds logischer: je bent in beide gevallen bezig met goed gebruik van bronnen.'
Van tevoren had Coppoolse niet kunnen bedenken wat ze allemaal van deze opdracht zou leren. 'Ik train ook mijn sociale vaardigheden: ik voer gesprekken met collega's, klanten en leveranciers. Ik leer ook de systemen achter al die ICT-faciliteiten steeds beter kennen. Dat ik die kennis van tevoren niet had, heeft me juist geholpen: daardoor kon ik beter redeneren vanuit het perspectief van de bezoeker.'

De OBA is een grote organisatie met veel vestigingen, een divers aanbod en een breed publiek. Dat beviel Coppoolse goed. 'Bij een volgende opdracht zou ik zo'n grote bibliotheek wel weer leuk vinden. Voordat ik met het traineeship begon, heb ik ook gekeken in de goededoelensector. Ik zou het leuk vinden om daar in de bibliotheek ook iets mee te doen, bijvoorbeeld via Taalcafés of de community library. Wat het ook wordt, ik leer er ongetwijfeld weer heel veel van. Voor dat leerproces creëert dit traineeship een veilige omgeving.'

Heleen de Boer, hoofd ICT bij de OBA en begeleider van Tara Coppoolse: 'Ik wilde deze opdracht al heel lang laten uitvoeren, omdat ik wist dat we hier nog stappen zouden kunnen maken. Toen kwam de optie voorbij om hier via Probiblio een trainee voor in te zetten. Dat leek me ideaal voor deze opdracht: iemand die alle tijd en aandacht hieraan kan wijden, op een onbevooroordeelde wijze zijn of haar oor te luisteren kan leggen en met een frisse blik kijkt naar hoe we dingen doen en daar kritische vragen over durft te stellen. Tara heeft dat heel goed gedaan. Dat kan je als vaste medewerker een nuttig nieuw perspectief geven.'

Geheugen, geschiedenis, beschaving

Een lofzang op de bibliotheek

Tien jaar werkte Mira Feticu in de Bibliotheek Den Haag. In *Geheugen, geschiedenis, beschaving* legt ze aan de hand van haar ervaringen uit waarom de bibliotheek opnieuw een boekenpaleis moet worden. 'Boeken zijn geen flessen die je, leeggedronken, in de container gooit. Daarvoor zijn boeken te belangrijk.' Mira is een van de sprekers op het congres Bibliotheken en Musea: Samenwerking loont op 16 juni in Bolsward.

TEKST: MAARTEN DESSING • FOTO: IRWAN DROOG

Taalstage

Het begon allemaal in 2007. Omdat het haar de beste plek leek om Nederlands te leren, had Mira Feticu de Bibliotheek Den Haag een open sollicitatie gestuurd. 'Ik geloof dat je in het leven zelf initiatief moet nemen', legt de geboren Roemeense uit in de bovenkamer van een Haagse café-brasserie. 'Als je wacht op de trein met de anderen, loop je het risico dat je geen plek vindt. Dus ik vertelde dat ik in Boekarest Roemeens en Frans had gestudeerd en nu Nederlands wilde leren door in de bibliotheek te werken. En ik was welkom.'

Een taalstage, noemt de schrijfster het zelf, waar ze de bibliotheek nog altijd dankbaar voor is. 'Ik heb er boeken en tijdschriften opgeruimd, niet veel meer, maar ik kwam er zo veel verschillende mensen tegen met wie ik kon praten. Veel meer dan in welke andere organisatie mogelijk zou zijn geweest, want de bibliotheek is voor iedereen. Ik was een bofkont dat ik mocht komen, zoals iemand toen tegen mij zei. Het was de eerste keer dat ik dat woord hoorde, maar ik wist niet of je het wel mocht gebruiken, omdat "kont" erin voorkwam. Nu, vijftien jaar later, weet ik dat ik kan zeggen: ik ben écht een bofkont geweest.'

Baliemedewerkster

Toen er een vacature kwam, durfde ze eerst niet te solliciteren. Als buitenlandse zou ze zeker geen kans maken. 'Maar mijn man

zei: je weet zo veel over boeken, waarom niet? Toen ik het aan mijn baas vroeg, zei hij ook: doe maar. En gelukkig werd ik aangenomen.' Aanvankelijk was ze baliemedewerkster, waar ze van alles deed: van boeken uit het magazijn halen tot het verzorgen van het interbibliothecair leenverkeer. Later verhuisde ze naar de kantoren op de zesde verdieping, waar ze de organisatie van literaire programma's op zich nam.
'Ik kon toen minder werken voor hetzelfde salaris. Zo had ik tijd om te schrijven. En ik kon iets met literatuur doen, dat was ook belangrijk. Maar eigenlijk vond ik het jammer: weg van de werkvloer. Dáár liepen de mensen die ik kon bewonderen. Ik ging in mijn pauzes zo vaak mogelijk naar de balie om te kletsen. Een vrouw was de perfecte bibliothecaresse. Ze liet nooit iemand met lege handen naar huis gaan, ze had voor iedereen een warm woord. Mijn baas zei over haar: "Zij is zo saai." Verschrikkelijk! Ik had juist graag willen zijn zoals zij.'
Beneden waren ook de 'bijzondere portretten' die de bibliotheek aantrekt. 'De bibliotheek is er voor mensen die nergens anders een plek kunnen vinden. De eenzame man met wie ik het IBL deed, die later zelfmoord pleegde. De gestrande dichters die er zitten te lezen. Dat zijn mensen die voor altijd in mijn ziel zitten. Of de bedelaars die van mijn baas niet op de rode banken mochten zitten, maar die wij daar toch nooit wegstuurden. Want waar kunnen ze anders terecht als ze niet eens in de bibliotheek kunnen zitten?'

Kritische boodschap

Een jaar of vijf geleden verliet ze de Bibliotheek Den Haag. Niet omdat Feticu na de publicatie van haar romans *Lief kind van mij* (2012) *en De ziekte van Kortjakje* (2013) inmiddels zo veel naam had gemaakt als schrijfster dat ze het zich kon veroorloven zonder vaste baan verder te gaan. Nee, ze 'moest vertrekken', zoals ze schrijft in haar pas verschenen boek over het bibliotheekwerk *Geheugen, geschiedenis, beschaving*. Wat er precies is gebeurd, houdt ze liever voor zich. Dat zou maar afleiden van de boodschap die ze te vertellen heeft.
Een behoorlijk kritische boodschap, zo blijkt. Wie *Geheugen, geschiedenis, beschaving* na 120 pagina's dichtslaat, zou zelfs kunnen denken dat de ondertitel 'Een lofzang op de bibliotheek' ironisch is bedoeld. Bibliotheken worden geleid door managers met meer interesse in hun vrouwelijke ondergeschikten dan in boeken, schrijft ze. De collectie wordt afgerekend op de uitleencijfers, als die niet al wordt gesaneerd om plaats te maken voor bijvoorbeeld een IDO. En klanten zijn alleen welkom als ze tot de gewenste soort behoren. Dus hoezo lofzang?
'Maar natuurlijk is het een ode aan de bibliotheek!', reageert de schrijfster direct gepassioneerd. 'Ik ben kritisch op wat ik heb gezien, dat is waar. Maar je hebt toch niet alleen die kritiek gelezen? Ik ben een groot fan van de bibliotheek. Meer nog, ik ben een product van de bibliotheek. In Roemenië, waar de bibliotheek me heeft gered van mijn arme jeugd. En zeker in Nederland, waar ik dankzij de bibliotheek de taal en de maatschappij heb leren kennen. De bibliotheek heeft mij steeds een kans in het leven gegeven. Dat staat er ook allemaal in.'
En niet alleen dat. De instelling heeft haar ook geholpen de migratie te doorstaan, hoezeer dat ook een bewuste keuze uit liefde was. 'In de bibliotheek vond ik mijn leven terug, omdat daar de boeken stonden die me zo dierbaar waren. De Franse literatuur. De klassieken. *Gilgamesj*. Ik weet nog hoe blij ik was dat ik dat boek op de vierde verdieping vond. Toen ik het opensloeg, was het voor mij net Chinees. Maar ik besefte: ik ben niet met lege handen uit Roemenië gekomen, maar met mijn bibliotheek. En ik wist: ooit kan ik dit weer lezen.'

Boek centraal

Het is juist uit liefde dat ze zo graag ziet dat de bibliotheek een andere weg in slaat. 'Want wat is een bibliotheek? Een plek waar het boek centraal staat. Geen games, want dan bouw je een gamehal. Geen juridisch loket, want dan open je een advocatenpraktijk. Maar een plek waar iedereen, zoals Gabriel Naudé (de zeventiende-eeuwse bibliothecaris van kardinaal Mazarin, red.) schreef, kan vinden wat hij zoekt en wat hij nergens anders kan vinden. In boeken dus! Maar de bibliotheek is dat vergeten. De bibliotheek is een superman die zijn eigen krachten niet kent.'
Niet dat zij tégen alle nieuwe functies van de bibliotheek is. 'Integendeel. De bibliothecaresse moet ook de oude man helpen die geen DigiD kan aanvragen. Ik pleit helemaal niet voor het paradijs van Borges, met boeken, boeken, boeken. Maar het moet én én zijn. En dat gebeurt niet. De nieuwe functies gaan ten koste van de collectie, waardoor er straks geen boek van Umberto Eco of Michel Foucault meer te vinden is. Ook als die nauwelijks worden uitgeleend, moeten zulke meesterwerken er staan voor de student die ze over tien jaar ontdekt.'
Het is daarom zo jammer dat bibliotheken worden geleid door 'managers die zijn aangesloten op het politieke stopcontact, zonder dat ze het belang van het boek en de mensen die er werken aanvoelen', oordeelt ze. 'Die managers transformeren de bibliotheek in iets wat zij niet is. Heel geleidelijk, door steeds iets aan te passen en daar net zo lang mee door te gaan tot de bibliotheek haar identiteit kwijt is. En dan is er nooit meer een weg terug. Dan is de akte van overlijden van de bibliotheek vroegtijdig ondertekend.'
Let wel, voegt ze daaraan toe: 'Ik zeg dit niet uit arrogantie. Omdat ik in mijn werkkamer heb bedacht hoe het beter moet. Nee, ik zeg dit uit eigen ervaring. Ik heb de bibliotheek van binnen leren kennen en ik heb toen gezien wat nodig is voor een Prometheus om het vuur aan de bibliotheek terug te geven. Daarom heb ik dit boek geschreven. Daarom heb ik ook een voorstelling gemaakt: "De bibliotheek als bibliotheek behouden", waarin ik tien tips geef. Ik hoop dat ik die voorstelling voor veel bibliotheekmedewerkers mag spelen.'

Tijdsgeest

Zou het kunnen dat ze zich vergist? Dat de moderne bibliotheek simpelweg een tijdgeest reflecteert waarin het belang van boeken is afgenomen? 'Nee!', roept Feticu uit. 'Er is geen elfde

gebod gekomen dat zegt: "Boeken zijn niet meer belangrijk".'
Dat de tijdgeest zo is veranderd, ligt aan onszelf. En kan dus ook worden gekeerd. 'Stel dat gemeenten een leesuitkering beschikbaar stellen die mensen alleen in de bibliotheek kunnen krijgen als ze een minimaal aantal boeken lenen. Zou er dan niet weer meer worden gelezen?'
Boeken hebben onverminderd de kracht om mensen te redden. Dat weet zij als geen ander. 'Sinds mijn man vorig jaar is overleden, verdrink ik in verdriet. Zit ik op de bodem van de oceaan. En het enige wat ik kan doen, is lezen. Homerus – sommige passages zijn van zo'n schoonheid. Of de inzendingen voor de Libris Literatuurprijs, waarvoor ik in de jury zit. Alleen: niet iedereen kent de kracht van boeken. De bibliotheek moet hen daarop wijzen, door ze te verleiden en te stimuleren om meer van de collectie gebruik te maken.'
Hoe? Door genoeg medewerkers rond te laten lopen. 'Als ik op zaterdag in de bibliotheek van Rotterdam ben, zie ik daar niemand. Onbegrijpelijk.' Of door mensen zoals zoals zijzelf in te zetten om het evangelie van de bibliotheek te verspreiden in bredere kringen. 'Er zijn zo veel bekende mensen, schrijvers in de eerste plaats, met een grote liefde voor de bibliotheek. Veel meer dan de bibliotheek zelf denkt. Betrek hen erbij. Maak die liefde wereldkundig en laat dat op de bibliotheek afstralen.'
Zelf zou ze ook graag als freelancer opnieuw aan de slag gaan. Ze mist de bibliotheek enorm. 'Ik bezoek niet voor niets overal waar ik kom de bibliotheek. De OBA bijvoorbeeld. Dat is een échte bibliotheek. Ze hebben alles: een theater, sfeer, evenementen. En vooral: boeken. Rotterdam is ook mooi. Maar een bibliotheek hoeft helemaal niet aan mijn ideaal te voldoen. Als je bij binnenkomst maar niet stuit op een café en een gamehal en nergens boeken aantreft. Je moet meteen boeken zien, al zijn het maar drie kasten.'
En dan zijn er nog de andere typen bibliotheken. 'De mooiste bibliotheek is een privébibliotheek: de Bibliotheca Philosophica Hermetica. Een paradijs! Maar ik ben ook een enorme fan van de KB. En de Leidse Universiteitsbibliotheek: fantastisch! Wat je daar allemaal kunt vinden. Ik heb er laatst een cursus *Zoeloe leren* geleend. Of de Zuid-Afrikaanse bibliotheek die erbij hoort en die op een aparte locatie bij het station zit. Toen ik daar afgeschreven boeken mocht meenemen, heb ik een taxi besteld om alles mee te krijgen.'

Welke tips heeft Feticu om het gebruik van de collectie te verbeteren? 'Maak bibliotheken diverser', begint zij direct. 'Als ze zeggen dat de klant koning is, bedoelen ze altijd: de Nederlandse klant.' Maar in een stad als Den Haag hebben zo veel inwoners een andere moedertaal. Juist zij krijgen minder keuze. 'Ik heb meegemaakt dat de Koerdische collectie weg moest. Waarom? Geen vraag naar, zeggen ze. En twee dagen later vroeg een vrouw naar Koerdische films. Koerden hebben al geen land, nu wordt ook hun collectie weggesaneerd.'
In plaats daarvan zouden bibliotheken de moedertaalcollecties juist moeten uitbreiden. En, belangrijker, het bestaan ervan van de daken schreeuwen. Ook deze collecties moeten tot leven worden gewerkt. 'In Den Haag heb ik zo veel gevluchte buitenlandse dichters gezien. Ze staan op het randje, ze willen graag meedoen, maar niemand betrekt hen ergens bij. Laat ze hun poëzie op een avond voordragen, met een vertaling erbij. Geef hun de ruimte, en je zult zien dat er meer vraag komt naar de collectie in hun taal.'
Uiteraard geldt dat niet alleen voor deze collecties. Bibliotheken moeten in de breedte beter laten zien wat ze in huis hebben. 'Stel de magazijnen open. Terwijl in Den Haag het gerucht gaat dat die helemaal verdwenen zijn, zeg ik: toon de schatten die daar liggen. Deze bibliotheek heeft zo veel bijzondere boeken. En werk anders samen met erfgoedbibliotheken om hún schatten te exposeren. Waarom werkt de Leidse UB niet samen met de openbare bibliotheek van de stad? In Antwerpen gebeurt dat ook.'
En zelfs als de bibliotheken echt niet anders kunnen dan boeken afschrijven, kunnen ze nog van nut zijn. 'Geef ze aan arme bibliotheken in het buitenland. Toen ik zelf in de jaren negentig in Roemenië studeerde, stonden mijn klasgenoten en ik uren in de rij om een boek – of een paar pagina's daaruit – te kunnen kopiëren. Er waren zo weinig boeken, vooral moderne, actuele westerse boeken. Als ik had geweten dat ik in die tijd in Nederland met het saneren van boeken was begonnen, die allemaal gewoon werden weggedaan!'
En als die bibliotheken ze om wat voor reden ook niet willen hebben, kunnen boeken nóg van nut zijn. 'Sinds mijn man – een wandelend woordenboek – is overleden, knip ik woorden uit die ik nog niet ken en maak ik daar collages van. Zo leer ik steeds meer Nederlands. Daarom: geef die afgeschreven boeken aan NT2'ers, vraag hun om er collages van te maken en laat ze die mee naar huis nemen. Want boeken zijn geen flessen die je, leeggedronken, in de container gooit. Daarvoor zijn boeken te belangrijk. Verander ze in iets goeds, doe er iets mee!'

Titel: Geheugen, geschiedenis, beschaving
Ondertitel: Een lofzang op de bibliotheek
Auteur: Mira Fetuci
Uitgeverij: De Geus
ISBN: 9789044547825
Prijs: €14,99

Taal, techniek en talent komen samen op nieuwe jeugdafdeling

‘We hebben geprobeerd alle suggesties van kinderen in te willigen’

Afgelopen februari werd in De Nieuwe Kolk de nieuwe jeugdafdeling DNK-NXT geopend door directeur-bestuurder Hanneke Bruggeman. Op deze plek komen taal, techniek en talent tot leven, waardoor er van alles te ontdekken is.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO’S: MARCEL J. DE JONG

In De Nieuwe Kolk valt voor kinderen van alles te ontdekken: van neuzen tussen de boeken, ronddolen in de boomhut en podcasts luisteren in de raket tot een digitale dromenstorm maken, waarbij hun tekening op een groot scherm wordt geprojecteerd, en spelen op de interactieve vloer. Maar er is nog veel meer. Denk bijvoorbeeld aan een LEGO-wand, een robot, een augmented reality-speurtocht en een studio om podcasts op te nemen. Daarnaast zijn er elke week workshops waar kinderen en jongeren hun talent kunnen ontdekken.

Al die vernieuwingen stonden al een tijdje op het verlanglijstje, vertelt Hanneke Bruggeman, directeur-bestuurder van DNK. 'Dit gebouw is in 2012 geopend: een multifunctioneel gebouw midden in Assen, waarin onder meer een bibliotheek, een bioscoop en een theater gehuisvest zijn. In de tien jaar die sinds de opening zijn verstreken, hebben binnen de bibliotheekwereld veel ontwikkelingen plaatsgevonden.'

Nieuwe jeugdafdeling

Ook binnen het gebouw vonden wijzigingen plaats. Er kwam meer ruimte voor de bibliotheekfunctie, waardoor plek ontstond voor een nieuwe jeugdafdeling. Die plek werd algauw omgedoopt tot DNK-NXT. Op deze plek staan taal, techniek en talent centraal. Die termen zijn zorgvuldig gekozen, licht Bruggeman toe. 'Taal staat voor de collectie en leesbeleving, want dat blijft natuurlijk een belangrijk onderdeel uitmaken van ons aanbod. Met techniek willen we de koppeling maken met onze labs en met de vragen vanuit leerkrachten van basis- en middelbare scholen, voor wie technologie een steeds belangrijker onderdeel van het curriculum wordt. Talent staat voor ons voor ontdekken wat je zelf leuk vindt, zowel in onze workshops als daarbuiten.'

Waslijst aan wensen

Voor de inrichting van DNK-NXT werden kinderen en ouders uitgebreid ondervraagd over hun wensen. Er werd een enquête uitgezet via de scholen in het werkgebied en ook online werden kinderen, ouders en leerkrachten ondervraagd. 'De kinderen hadden een hele waslijst aan wensen: ze wilden een boomhut, LEGO, verkleedkleren, een poppenkast en spelletjes. Dat alles hebben we zo veel mogelijk geprobeerd waar te maken. Wel vonden we het belangrijk dat het voor alle leeftijden leuk, interessant en leerzaam zou zijn. Oudere kinderen zullen zich waarschijnlijk sneller aangetrokken voelen tot de interactieve vloer, de augmented reality-speurtocht of de podcastruimte. Maar in principe moeten ook jongere kinderen daarmee aan de slag kunnen, eventueel onder begeleiding.'
Waar mogelijk wordt de verbinding gelegd met de collectie. De boeken zijn meer dan een decor. Bij de robots staan boeken over robots. Verder is de ruimte zo ingericht dat kinderen er comfortabel kunnen lezen. Ze kunnen zich bijvoorbeeld terugtrekken in de boomhut, die regelrecht afkomstig is uit *De Waanzinnige Boomhut*-serie. Ook de takelwagen uit *Pluk van de Petteflet* is in de bibliotheek te vinden. Zo zien de kinderen hun favoriete verhalen tot leven komen. Verder wordt veelvuldig de verbinding gelegd tussen collectie en programmering. Bij de collectie stripboeken hoort de opdracht om je eigen stripfiguur te maken. Op die manier komen de kinderen spelenderwijs in aanraking met taal, technische en digitale vaardigheden en lezen.
Bij de inrichting van de jeugdafdeling is ook geprobeerd variatie aan te brengen tussen rust en drukte. 'Ze kunnen zich stilletjes terugtrekken of juist actief aan de gang', vertelt Bruggeman. 'Wanneer ze willen, kunnen ze meedoen aan workshops, bijvoorbeeld rondom robots of programmeren. We willen graag dat kinderen het gevoel krijgen dat ze de techniek beheersen, in plaats van de techniek hen.'
In haar opsomming vergeet Bruggeman bijna de Ontdektuin: een plek waar kinderen spelenderwijs aan de gang kunnen gaan met techniek. Je vindt er een vuurtoren die gaat branden wanneer je op de bijbehorende fiets springt, een waterbaan, een letterspel, een kegelbaan en dierenmemory. Voor ieder kind is er wat wils.

Vernieuwingstrend

De vernieuwing van de jeugdafdeling van DNK past in een trend in de Nederlandse bibliotheeksector om jeugdafdelingen onder handen te nemen. Daarbij staat de wens van het kind centraal: wie kan tenslotte beter bepalen hoe je lezen voor een jonge doelgroep leuk maakt? Eerder werden in dat kader onder meer de kinder- en jeugdafdelingen van DOK Delft onder de loep genomen. Een jeugdpanel gaf aan dat het logischer zou zijn als de boeken voortaan niet langer op alfabetische volgorde zouden staan maar op thema. Sindsdien kunnen kinderen themaroutes volgen om erachter te komen welk boek ze graag willen lezen. Deze ontwikkeling krijgt op verschillende plekken in Nederland navolging. Het centrale idee: een bibliotheekafdeling voor kinderen is niet hetzelfde als die voor volwassenen. Wanneer je het jeugdgedeelte van een bibliotheek binnenloopt, zou je meteen moeten kunnen zien voor wie dit deel bedoeld is: niet alleen omdat er andere boeken in de kast staan, maar ook door de presentatie en aankleding van de collectie. Een goede jeugdafdeling nodigt uit tot actief lezen, is de gedachte.
Van al die ervaringen uit de rest van het land maakte DNK dankbaar gebruik. Daarnaast werden docenten uit het primair en voortgezet onderwijs betrokken via verschillende meedenksessies. Ook het reeds bestaande jongerenpanel werd geconsulteerd. 'Conclusie: deze doelgroep wil van alles, maar wil er weinig voor hoeven doen', vat Bruggeman het bondig samen. 'We hopen hen in de toekomst nog meer aan te spreken door theater, bioscoop en bibliotheek verder met elkaar te vermengen. Dat moet ook terugkomen in ons abonnement: dat is nu nog te veel gericht op boeken uitlenen. Wie zijn bibliotheekpas laat zien, moet ook korting kunnen krijgen op onze andere functies, zoals film en toneel.'

Groot succes

De vernieuwde jeugdafdeling is een groot succes: bij de balie komen meer inschrijvingen binnen dan ooit tevoren. Dat zorgt ook voor nieuwe aanmeldingen bij de kidsclub van DNK, waarmee kinderen allerlei voordelen krijgen: van deelname aan een workshop tot korting bij de bioscoop.
DNK-NXT maakt onderdeel uit van een grotere herindeling van het gebouw: het Taalhuis bevindt zich nu op een prominentere plek en de aparte verhuurruimtes worden nu ook gebruikt voor cursussen. 'We proberen de verschillende ruimtes in ons gebouw waar mogelijk meerdere functies te geven. Op een plek waar 's middags wordt gestudeerd kun je 's avonds heel mooi een theaterdiner organiseren.'
DNK-NEXT heeft een heel eigen signatuur en dynamiek. 'Dat moedigt kinderen aan hun eigen gang te gaan: hier mag je naar hartenlust rondrennen en lawaai maken. Wie wil studeren, kan op een andere plek in de bibliotheek zitten, dus in principe heeft niemand last van elkaar. Ook voor ouders is de nieuwe jeugdafdeling een verademing: omdat kleine kinderen zo druk bezig zijn met spelen, kunnen de ouders nu ook rustig een boek uitzoeken. Ze hebben geen omkijken meer naar hun kroost.'

Directeur-Bestuurder Hanneke Bruggeman: 'Met techniek willen we de koppeling maken met onze labs en met de vragen vanuit leerkrachten van basis- en middelbare scholen, voor wie technologie een steeds belangrijker onderdeel van het curriculum wordt.'

Verbouwing

Het proces van de verbouwing van de jeugdafdeling in Assen vond deels in coronatijd plaats, en voltrok zich daardoor met horten en stoten. Bouwmaterialen werden steeds duurder en mensen om te verbouwen waren schaars. Voor bibliotheken die een soortgelijk proces willen aangaan, heeft Bruggeman nog wel wat tips: 'Vraag altijd meerdere offertes voordat je op grote schaal meubels en speeltoestellen bestelt. Verder is het belangrijk om één persoon de bouw te laten begeleiden. Dat gold zeker voor ons: we hebben een behoorlijk ingewikkeld pand met meerdere eigenaren. Zo'n bouwbegeleider kan intern de lijntjes leggen met verschillende afdelingen, waaronder facilitair en techniek. Daarnaast hadden wij een inhoudelijke kwartiermaker aangesteld die in samenspraak met de verschillende doelgroepen en collega's bepaalde hoe de afdeling eruit moest zien.'

Duurzaam te werk

De bibliotheek is tijdens de hele verbouwing opengebleven. Dat vroeg behoorlijk wat van de organisatie. 'Sommige afdelingen hebben we meerdere keren moeten verschuiven. Gelukkig

Jongeren kunnen in deze ruimte zelf een podcast maken.

hebben we ook veel kunnen hergebruiken. We zitten in een duurzaam pand en willen dus duurzaam te werk gaan. Met de herinrichting hebben we nog een paar extra slagen kunnen slaan, onder meer door de lampen te vervangen door led en de studieplekken in te richten met meubels gemaakt van gerecycle-de spijkerbroeken.'
Na een paar jaar hard werken zijn ook de collega's inmiddels tevreden, weet Bruggeman. 'Medewerkers vinden het heel leuk om op de afdeling te staan: het is hier zo levendig. Je ziet de hele dag door blije ouders en kinderen. Van dat plezier krijgen medewerkers ook weer energie. Natuurlijk vergt het wel wat meer opruimwerk, maar dat is niet erg. Wanneer je een kind vanuit de raket hoort roepen dat hij nog niet naar huis wil, is je dag goed.'

Zo goed als af

DNK-NXT is bijna klaar: op de signing bij de Xbox en het gordijntje voor de poppenkast na is het geheel zo goed als af. Wel heeft Bruggeman nog de wens om de jeugdafdeling beter zichtbaar te maken. De afdeling heeft weliswaar een andere kleur gekregen dan de rest van het gebouw, maar toch mag er nog een pui worden geplaatst waardoor duidelijk wordt dat je een nieuwe ruimte betreedt.

Kritische kijkers naar de nieuwe jeugdafdeling in Assen zouden zich kunnen afvragen of het lezen niet te veel naar de achtergrond is verschoven. Daar is Bruggeman het niet mee eens. 'Het lezen is juist overal: we organiseren activiteiten rondom voorlezen, schoolklassen komen langs om hier hun boeken uit te zoeken. Door kinderen spelenderwijs in aanraking te brengen met de bibliotheek, zien ze juist dat dit een plek is waar ge-leefd en beleefd wordt. Kinderen en hun ouders weten de bieb makkelijker te vinden en verblijven er ook langer. Ik zou dit zelf spelenderwijs leesvermaak willen noemen: je kunt hier kinderen hun eigen talenten laten ontdekken. Intussen is de collectie nog steeds even beschikbaar als die altijd was.'

Financiële steun

Had Bruggeman in het hele proces nog iets anders willen doen? 'We hadden op financieel gebied wellicht nog meer kunnen halen uit fondsenaanvragen. Omdat we nog niet wisten hoe alles er precies uit zou komen te zien, konden we geen duidelijk beeld schetsen. Mijn tip aan iedere bibliotheek is: maak een mede-werker geheel of deels vrij voor fondsaanvragen, dat loont altijd. Desnoods huur je iemand in die een percentage van de op-brengst krijgt. Voor een groot project als dit moet je nu eenmaal eerst investeren: de kost gaat soms voor de baat uit.'
DNK financierde de nieuwe jeugdafdeling grotendeels met opgebouwde reserves. 'We hebben tien jaar gespaard voor groot onderhoud. Dat hebben we nu slim gecombineerd met deze ver-bouwing. Sponsoren hebben ook geholpen: we hebben een deel gefinancierd uit de Innovatieagenda van de Drentse bibliotheken en een deel vanuit de provinciegelden voor innovatie. Ook de Rabobank heeft ons financieel ondersteund. En we hebben de kosten kunnen drukken door slim hergebruik van spullen: de lampen die eerst in het leescafé hingen, hangen nu op de eerste etage bij de studieplekken voor jongeren. Een deel van de stoelen hebben we opnieuw laten bekleden in plaats van ze helemaal te vervangen.'
Overal waar ze komt, maakt Bruggeman reclame voor de nieuwe jeugdafdeling. 'Wanneer externe partijen of de businessclub bij ons langskomen, geef ik ze graag een tournee. Zij hebben ook kinderen en kleinkinderen, en dat is onze doelgroep.'

Papier als ijs en tijdloze stilte

In deze aflevering van 'Topstukken uit de KB' een in Nederland gemaakt kunstenaarsboek door een Britse kunstenares, Siân Bowen: *Descriptions True and Perfect*. KB-conservator Paul van Capelleveen laat zien hoe een samengeklonterd pak papier van Nova Zembla driehonderd jaar later tot een kunstwerk inspireert.

TEKST: PAUL VAN CAPELLEVEEN, CONSERVATOR MODERNE BIJZONDERE GEDRUKTE WERKEN EN BOEKGESCHIEDENIS BIJ DE KB.
FOTO'S: JOS ULJEE / BEELDSTUDIO KB DEN HAAG.

De gladde perkamenten banden van *Descriptions True and Perfect* lijken in alles op zeventiende-eeuwse boekbanden, zozeer zelfs dat de lezer verwacht een oud boek te gaan lezen. Bij het openen van de bandjes volgt een verrassing: kun je wel spreken van lezen? Veel pagina's lijken blanco te zijn – er valt weinig tekst te ontwaren, en geen woord is gedrukt in zwarte (normale) inkt. Wat is dit voor een boek?

Siân Bowen als papierkunstenares

Siân Bowen (geboren in 1959 bij Liverpool) studeerde 'Fine Art' aan de universiteiten van Newcastle upon Tyne, Edinburgh en Kyoto. Haar tijd in Japan heeft haar werk diepgaand beïnvloed. Sindsdien probeert zij traditionele methoden en materialen te combineren met moderne tekentechnieken. Een zo'n traditionele techniek is maki-e. Haar tekeningen worden niet alleen op het papier aangebracht, maar erin verwerkt door toevoegingen aan de papierpulp of door middel van watermerken.
Een fascinatie voor conservatie van natuurlijke objecten zoals planten bracht haar ertoe veelal projecten uit te voeren in musea of botanische tuinen. De rol van een museum als inspiratiebron wordt op die manier heel letterlijk genomen en het museum verandert in een kunstenaarsstudio. Bowen bracht lange tijd door in zulke ruimten. Haar eerste artist-in-residence project vond plaats in Burford House en John Treasure's Garden (1996). Ook werkte zij in Florence (Villa Romana, 2000) en Londen (V&A, 2006–2008). Bowens werk bestudeert veranderingen in landschappen, locaties en objecten, en daarbij spelen tegenstellingen als creatie/vergankelijkheid en licht/onzichtbaarheid een rol.

Siân Bowen in het Rijksmuseum

In 2008 hoorde zij een intrigerend verhaal over een dik samengeperst pakket zestiende-eeuwse prenten. Het had honderden jaren in het poolijs gelegen. In 2011 en 2012 nam Bowen dit pakket als uitgangspunt voor haar artist-in-residency in het Rijksmuseum. Zij werkte er samen met conservatoren van de afdeling Nederlandse geschiedenis en met boek- en papierrestauratoren. Dat leverde *Descriptions True and Perfect* op, haar eerste kunstenaarsboek, dat zij maakte in een oplage van vijf sets van vijf boeken – een set is in de KB, een in de New York Public Library en de andere drie zijn in het bezit van particuliere verzamelaars.
Het pakket prenten was een overblijfsel van de beroemde overwintering op Nova Zembla, ten noorden van Rusland, door Willem Barentsz en Jacob van Heemskerck. Zij probeerden in 1596 een korte route naar China te vinden, maar kwamen vast te zitten in het poolijs, bouwden 'Het Behouden Huys' en konden na een lange winter de thuisreis aanvaarden. Veel voorwerpen bleven achter en gingen langzaam op in het landschap, zoals het pak prenten dat zij in China hadden willen verkopen. Het pakket werd met andere voorwerpen in de negentiende eeuw teruggevonden en naar het Rijksmuseum overgebracht, waar het eind twintigste eeuw gerestaureerd kon worden – geen prent was meer heel, honderden snippers bleven over. Dit was het proces dat Bowen aan het denken zette.

Een wereld van ijs en verlatenheid

Bowen dacht aan de overwintering van de voorwerpen, die eeuwen langer duurde dan die van de bemanning. Om die tijd in een boek tot uitdrukking te brengen gebruikte zij complexe technieken. Zij prikte gaten in pagina's, waardoor aan de keerzijde een patroon ontstond; door de gaatjes strooide zij palladiumstof dat neersloeg op een onderliggende pagina waarop (dankzij een speciale lijm) een 'afdruk' ontstond. In andere bladen bracht zij met de Berlijnse papiermaker Gangolf Ulbricht watermerken aan met afbeeldingen van bijvoorbeeld een vlooienkam of het handschrift van een reisverslag – alleen te zien met tegenlicht. Er zijn notities 'blind' gedrukt: met koperplaten, zonder inkt, waardoor ze als een diepe moet in het papier zijn gedrongen. Het resultaat is een heen-en-weergaan tussen zichtbaarheid en verborgenheid – een echo van het gedurende eeuwen ontdooien en opnieuw bevriezen op Nova Zembla. In de witte pagina's liggen voorwerpen en teksten roerloos als in het poolijs. De boeken zijn verstild als een sneeuwlandschap. Die indruk wordt nog versterkt door de geelwitte perkamenten banden: om de zestiende en zeventiende eeuw mee te nemen naar de huidige tijd bestudeerde Bowen uitgebreid de boekbanden uit die periode in de collectie van de KB in Den Haag.

Een boek zonder plaats van uitgave?

Sommige boeken komen nooit helemaal af. Dat geldt voor dit project van Bowen. Nadat de bladen gevouwen, genaaid en gebonden waren in perkament werkte zij eraan verder, wat ongebruikelijk en tijdrovend is: de prikpatronen dateren van ná de expositie. Dit maakt het lastig het boek vast te pinnen in de tijd. Wat is het jaar van verschijnen? Is dat het jaar waarin de boeken werden geëxposeerd (2012) of het jaar waarin het eerste exemplaar werd verkocht? Een plaats van publicatie is er evenmin. Het lijkt of dit boek zich wil onttrekken aan tijd en plaats, alsof het een wereld op zich is. Het boek is onderdeel van een doorgaand proces in een combinatie van boeken, performances, tekeningen en exposities. In Oktober 2011 maakte Bowen een reis naar Nova Zembla waar zij 300 tekeningen in kistjes begroef in het ijs. Drie winters later werden ze opgegraven, en af en toe bewerkt ze een tekening verder. In 2016 werd een selectie ervan in China geëxposeerd. De kunstenares ziet dit boek niet als een publicatie met een plaats en jaar van uitgave, maar als een kunstwerk – en een kunstwerk (zoals *De Nachtwacht*) heeft nu eenmaal geen plaats van uitgave. Het zit dus anders: daar waar het boek zich bevindt, bijvoorbeeld in je handen, daar is het thuis.

Beste Bibliotheek 2023:

Schrijf je in tot en met 12 juni!

Inschrijving is verlengd!

NBD Biblion Award
Beste Bibliotheek van Nederland 2023

De prijs voor de Beste Bibliotheek is sinds 2009 twaalf keer uitgereikt. De prijs is een begrip, leidt steeds tot grote blijdschap bij de winnaar en droefenis van de andere genomineerden. De inschrijving voor 2023 staat open!
Op 9 November wordt de winnaar bekendgemaakt. Meld jouw bibliotheek nu aan om mee te dingen naar deze prestigieuze onderscheiding. Ook suggesties voor een andere dan de eigen bibliotheek zijn welkom. Deze verkiezing is een samenwerking tussen Bibliotheekblad en NBD Biblion.

Meer informatie vind je op de website van Bibliotheekblad via de verkorte link: https://tinyurl.com/5c8dy5d9
Meld je aan **voor 12 juni** door een mail met korte motivatie te sturen aan: menno.goosen@bibliotheekblad.nl

Onafhankelijk advies
Krachtige implementaties

Uw partner voor Search Oplossingen en Business Intelligence

KBenP
meer waarde uit informatie

KBenP.nl

VVBAD

IMPACT

Maken we het verschil?
Maak het verschil!

INFORMATIE AAN ZEE 2023

KURSAAL OOSTENDE
do 19.10 en vr 20.10 2023

Het congres voor informatieprofessionals

Lees er meer over op vvbad.be/informatie-aan-zee-2023.

Een ‘eigen’ bibliotheek voor de Antwerpse jeugd

Geef jongeren de ruimte:

Bibliotheek Permeke in Antwerpen schenkt jongeren een eigen gebouw, en het vertrouwen om zelf workshops te organiseren, een eigen collectie samen te stellen en hun eigen openingsfeest te organiseren. Dat leidde tot een sprankelend openingsfeest, het KUUBFEST, en trok zo’n 250 tot 300 bezoekers.

TEKST: ELSELIEN DIJKSTRA • FOTO’S: SANAD LATIFA (ZIE KADERTEKST)

Voor veel bibliotheken is het bereiken van jongeren geen eenvoudige opgave, maar in Antwerpen lukt het steeds beter. Permeke, de centrale bibliotheek van Antwerpen, had al sinds 2016 een Urban Bib waar veel jongeren op afkwamen. Jongerenwerker Dries Decru bracht toen de hiphopcultuur binnen in Permeke en Urban Bib werd een verzamel- en ontmoetingsplaats waar lokale hiphopartiesten en culturele partners elkaar vonden. De jonge artiesten en partners die zich aan Urban Bib verbonden legden de basis voor een nieuwe jongerenbibliotheek waar jongeren zo

De kubus is een glazen gebouw vlak voor de centrale ingang van de bibliotheek. Deze plek is bestemd voor jongeren die er elkaar ontmoeten, studeren, of workshops volgen op het gebied van digitale competenties, schrijven en muziek.

de rest doen ze zelf

veel mogelijk de ruimte krijgen om zichzelf te ontwikkelen. Deze benadering om jongeren zo actief mogelijk te betrekken bij de bibliotheek werd in september 2022 uitgebreid door de kubus exclusief voor jongeren van 15 tot en met 25 jaar te reserveren. De kubus is een glazen gebouw vlak voor de centrale ingang van de bibliotheek. Voorheen kon je er koffiedrinken of iets kleins eten, maar de bibliotheek besloot om het gebouw opnieuw een inhoudelijke invulling te geven. Sinds september 2022 is de plek ingenomen door jongeren die er elkaar ontmoeten, studeren, of workshops volgen op het gebied van digitale competenties, schrijven en muziek. Eind februari werd de kubus een weekend lang ingewijd met een groot openingsfeest dat de jongeren zelf organiseerden.

Partners

Dankzij verschillende partners worden er (niet alleen tijdens het feest, maar ook tijdens de rest van het jaar) uiteenlopende workshops gegeven in de kubus. StampMedia, een mediaorganisatie van en door jongeren, organiseert er een deel van hun aanbod, zoals workshops om podcasts te maken en workshops fotografie en video. Ook Mayanaise vzw heeft zich aan de kubus verbonden, bij hen staan podiumkunsten en schrijven centraal, en ze organiseren open mics. Het hiphopcollectief BelgianGarden geeft workshops rond beats, muziek schrijven en producen. Saamo Antwerpen krijgt in de kubus de ruimte voor hun traject ter ondersteuning van jonge ondernemers. Dankzij deze partners weet de bibliotheek steeds meer jongeren te bereiken die zo hun weg vinden naar de kubus. Daarnaast kunnen er ook workshops en activiteiten door jongeren zelf georganiseerd worden, zoals het ZineSalon dat door twee jonge illustratoren begeleid wordt.

Speeches

Volgens Laure Ruts, projectleider van de kubus, ontstaat er inmiddels een vorm van eigenaarschap bij de jongeren. 'Het is hun gebouw, hun plek. Ze mogen hier op de muren schrijven, de tafels verzetten. Zelf een kop koffie pakken. Na afloop wassen ze die zelf af. Tijdens de blokperiode maakte ik me even zorgen. Maar het viel mee. Het werd wat rommeliger, maar niet extreem.' Ondanks de blokperiode maakten voldoende jongeren tijd om te helpen het KUUBFEST te organiseren. 'Het openingsfeest was een groot succes', vertelt Laure Ruts. 'De jongeren hebben zo veel mogelijk zelf georganiseerd, ze heetten iedereen welkom, ze hebben speeches gegeven, een levend stellingenspel begeleid met de schepen over cultuur in de stad en wat jongeren nodig hebben. Dat was een heel speciaal moment, ze stonden daar echt. Iedereen kon zien: die hebben echt een mening over cultuur in de stad, die denken daarover na. Voor het personeel, de beleidsmakers en het directieteam was dat echt een verrassing. We kregen in reacties te horen: "We voelen nu door die speeches hoezeer die jongeren een link met die plek hebben, in zo'n korte tijd."'

Kubus-collectie

Als het aan Laure ligt, was het KUUBFEST nog maar het begin. 'We hebben nu een board met vijftien actieve leden. Dankzij het feest is er nog een aantal vaste bezoekers ook lid geworden van de board. In de toekomst is het de bedoeling dat ze nog meer zelf gaan doen: wie weet zelf gasten uitnodigen en boeken kiezen.'
'De jongerenboard van de kubus bestaat uit drie werkgroepen: de bezielers, de collectiekanjers en de projectpatsers', vertelt Laure. 'De bezielers zijn een beleidsmatige stuurgroep die de missie en visie van de kubus vertalen in acties. De collectiekanjers bepalen samen welke titels er in huis worden gehaald. Sinds een jaar hebben we een non-fictiecollectie voor jongeren. Jongeren lezen heel graag non-fictie zoals zelfhulpboeken of boeken om een onderneming te starten. In de "oude collectie" waren er maar vijf non-fictietitels voor jongeren. Nu hebben we samen met de collectiekanjers thema's bepaald waarrond we nieuwe titels aankopen: identiteit, klimaat, gender, zelfstandig worden, religie. De gekozen boeken komen ook in de rekken van de andere bibliotheekvestigingen terecht.'
Ook hebben de jongeren zelf bepaald welke titels van de Urban Bib ze wilden overnemen in de kubus-collectie. 'De boeken die te veel een niche vormden, zijn opgenomen in de collectie voor volwassenen of in de muziekcollectie', vertelt Laure. 'Thema's die passen bij de straatcultuur, kunst, "dj knowledge" of over "civil rights" of racisme, zijn nu onderdeel van onze collectie in de kubus.'

Outreachend

'Mede dankzij de organisatie van het KUUBFEST is er nu een groepsgevoel, een gevoel van verbondenheid ontstaan', vertelt Laure. Om de jongeren bij de kubus te betrekken heeft ze zeer veel geïnvesteerd. 'Ik ben heel outreachend te werk gegaan. De eerste maanden heb ik veel mensen aangesproken. Zonder agenda, gewoon door zo veel mogelijk te praten met jongeren. Als er klassen op bezoek kwamen, ging ik erheen om een praatje te maken of een brainstorm te doen. Als partners iets voor jongeren organiseerden, ging ik erheen. Ik ging in gesprek met verschillende organisaties in het jeugd- en cultuurwerk en zocht naar manieren om samen te werken. Zo konden we bijvoorbeeld de zomerschool van #SheDIDIT in de kubus laten doorgaan en zo de jonge onderneemsters die meededen aan de kubus linken. En ik heb veel contactgegevens verzameld op Instagram. In de zomer heb ik twee dagen georganiseerd in het lege gebouw om jongeren te vragen

Laure Ruts, projectleider kubus bij Bibliotheek Permeke in Antwerpen.

wat ze er wilden gaan doen. In de werving voor de jongerenboard waren we heel aanklampend. Gewoon een aankondiging of de vraag "Kom je ook?" is niet voldoende. We hebben bijvoorbeeld *polls* aangemaakt op Instagram, en als we dan een reactie kregen op een onderwerp, dan zorgde ik dat ik meteen een online praatje maakte, met een persoonlijke uitnodiging voor de infomomenten.'

DNA van de jongerenbib

Het sociale en jongeren met elkaar verbinden is een logisch gevolg van de studie die Laure Ruts koos. Ze studeerde sociologie en volgde een master in sociaal werk. Ze deed onderzoek naar participatieve organisaties in Antwerpen-Noord en volgde een lerarenopleiding en een opleiding bij Teach for Belgium. Na haar studie gaf ze enkele jaren Nederlandse les in het Franstalig onderwijs in Brussel.

Als projectleider van de kubus is Laure 'verantwoordelijk voor het ontwikkelen en het bewaken van het DNA van de jongerenbib: wat voor plek willen we zijn, waar willen we naartoe. En het verspreiden van dat DNA, binnen het netwerk van bibliotheken maar ook breder, binnen het jeugd- en cultuurveld'.

Qua thema ziet Laure een rode draad in wat de kubusjongeren bezighoudt: 'Identiteit en je eigen verhaal ontdekken. Het is een leeftijd waarop ze veel nadenken over wie ze zijn, wie zijn hun vrienden, wat is hun talent, welke studie moeten ze kiezen.'

Welkom

Het feit dat er in de kubus geen volwassenen zijn, geeft de jongeren echt het gevoel dat het hun eigen plek is. 'En het is ook voor de veiligheid van jongeren. Met jongeren knopen we echt een gesprek aan. We laten ze voelen dat ze welkom zijn.' Volwassenen worden niet bot weggestuurd, maar ze worden wel op een andere manier aangesproken. 'Volwassenen benaderen we met de vraag "Kan ik u helpen?", en dan verwijzen we ze door naar de bibliotheek', laat Laure weten. Ze herinnert zich een moeilijk gesprek met een volwassen bezoeker die wat mopperde dat 'alles maar voor de jongeren was tegenwoordig'. 'Een van onze jongeren nam toen zelf het woord en die kon perfect uitleggen waarom dit een belangrijke plek voor hen was. Dan merk je wel dat ze zich hier echt op hun gemak voelen.'

Als tip voor andere bibliotheken die jongeren willen bereiken benadrukt Laure een open houding. 'Het is vooral van belang om zonder eigen agenda met jongeren te spreken. Gewoon vragen hoe het met ze gaat. "Wat houdt je bezig?" De band die je daarmee kweekt, dat doet heel veel. Als wij zelf vroeger een activiteit wilden organiseren, dan pakte dat niet. De vraag was er niet. Door jongeren een plek te geven met eigenaarschap, zien ze het ook veel meer als hun activiteit. We laten ze voelen dat ze welkom zijn, ze hoeven ook niet per se aan een activiteit deel te nemen. Maar we laten ze wel weten dat ze vrij zijn om een workshop te testen.'

Spiegelen

Bibliotheken hoeven zich niet in allerlei bochten te wringen om jongeren te bereiken, denkt Laure, maar wat er vooral voor nodig is, is tijd en ruimte. 'Je moet echt van je eiland komen en goed netwerken. In veel bibliotheken is wel potentieel, maar mensen hebben niet altijd genoeg ruimte en tijd om dingen uit te testen.'

In Permeke kon Laure voortborduren op wat er al was, vertelt ze. 'Er waren al veel jongeren die Permeke als studieplek gebruikten, dus die hebben gewoon een upgrade gekregen, en het is niet vaak dat je zo veel tijd, ruimte en middelen hebt om te experimenteren met jongeren. Ik vind het super dat de kubus een voorbeeldfunctie kan zijn of een laboratorium, maar ik zeg altijd tegen bibcollega's dat ze zich er niet te hard aan mogen spiegelen en moeten focussen op de waarde van kleine interventies in hun eigen context, wat al veel kan zijn. Maar laat het wel een oproep zijn naar beleidsmakers en directeurs om er ruimte en tijd voor te maken.'

Jongeren aan het woord over hun kubus

Yasmine Ahrirou (18)

'De kubus, een tweede thuis, waar iedereen welkom is en waar iedereen zijn ding kan doen. Jongeren zijn zeer belangrijk voor de kubus, zij zijn de reden waarom deze is geopend. De jongeren willen ervoor zorgen dat iedereen zich thuis kan voelen in de kubus. In de jongerenbib krijgt iedereen de kans om even te chillen, of om te studeren, maar ook kun je deelnemen aan geweldige workshops. Buiten dit allemaal is de kubus ook een plek waar jongeren samen kunnen komen. Waar jongeren openbloeien, zichzelf kunnen zijn en zichzelf ontdekken. Wij als jongeren zijn getalenteerd. We leren elke dag, van elkaar. Jongeren hebben de kracht om de wereld te veranderen. En daar wil de jongerenbib van Permeke graag aan meewerken.'

Will Limba Moleka (22)

'Ik kwam binnen in de kubus als een boekenwurm en kwam naar buiten als student-zelfstandige die jongeren ertoe aanzet om terug te beginnen met lezen. (…) De kubus wordt langzamerhand een centrum waar je alleen naar binnen kunt en vervolgens met nieuwe vrienden naar buiten gaat.'

Freedom Agyemang (21)

'Een paar jaar geleden kwam ik vaak naar de bibliotheek Permeke om te lezen om mijn Nederlands te verbeteren en iets nieuws te leren. Ik had interesse in fotografie, maar ik had niet de nodige tools of genoeg kennis om mijn passie uit te oefenen, tot ik op een dag een bord zag van StampMedia waarop stond dat ze gratis mediaworkshops geven. Dit trok mijn aandacht en ik ging onmiddellijk hun kantoor binnen, dit was mijn life changing moment. Ik werd verwelkomd en kreeg de nodige ondersteuning. Sindsdien ben ik uitgegroeid tot de fotograaf die ik nu ben.'

Mehdi Chouachoua Bouali (22)

'Ik voelde me gemotiveerd en geïnspireerd om meer te doen met mijn eigen creatieve projecten. (…) Deze vonken van creativiteit doen me denken aan het gloeiende glas van het glazen lichaam van de kubus die in ons allen brandt. De kubus biedt zo veel mogelijkheden om nieuwe vaardigheden te leren en je talenten te ontdekken. Of je nu geïnteresseerd bent in het maken van podcasts, het organiseren van tentoonstellingen of het schrijven van verhalen, er is voor ieder wat wils. En het beste van alles is dat je het allemaal kunt doen in een omgeving die veilig, gastvrij en inclusief is.'

Keltoum (20)

'Soms denk ik bij mezelf wat heb ik een geluk, een geluk om mensen maar vooral jongeren om me heen te hebben die allemaal heel groots dromen maar vooral durven. Durven om hun eigen verhaal te schrijven, durven om hun eigen dromen na te jagen, durven om een mening met waarden te hebben en deze ook effectief uit te dragen. Want ja, het kan soms even zoeken zijn om een plek, maar vooral om mensen te vinden waarmee het oké is. Oké om niets te moeten en zonder twijfel je eigen pad te bewandelen. Ik noem zo een plek graag mijn tweede living. Omdat ik me er net zoals thuis, maar dan toch een tikkeltje anders, op mijn gemak, maar bovenal gesteund voel. Gesteund om het beste in mezelf naar boven te halen zonder altijd op mijn best te hoeven zijn.'

Naschrift redactie

23 medewerkers van Bibliotheek Rotterdam, DOK Delft, Hoeksche Waard, Westfriese Bibliotheken en Probiblio bezochten eerder Kubus Permeke en schreven hier een verslag over.
Te lezen via de verkorte link: tinyurl.com/2n565udz

Help Sanad onderweg

De foto's bij dit artikel zijn gemaakt door Sanad Latifa. Sanad is een persfotograaf die gevlucht is uit Palestina. Momenteel verblijft hij in het grootste asielcentrum van België, in Berlaar. Het leven van een vluchteling betekent slapen met acht personen op één kamer. Er is continu lawaai in de gemeenschappelijke ruimtes. Momenten van privacy bestaan niet. Tegelijkertijd heerst er eenzaamheid. Je bent ver weg van familie die je hebt achtergelaten in moeilijke omstandigheden. Sanad heeft enorm veel meegemaakt en ondertussen fotografeert hij alles. Hij ziet elke foto als een verhaal en probeert dat zo goed mogelijk te vertellen.
Een groepje vrienden van Sanad wil hem graag helpen door hem een jaarabonnement van de NMBS (Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen, red.) te geven zodat hij dankzij herwonnen mobiliteit zich kan omringen met verhalen van andere mensen. Hij voelt zich op zijn best in de stad (Antwerpen), in bibliotheek Permeke, bij StampMedia, zijn vrienden bij SAAMO (organisatie voor maatschappelijk werk, red.), bij het bezoeken van expo's en vooral bij het zien van andere mensen waarmee hij zich kan verbinden. Ook wil hij graag de situaties van vluchtelingen in België tonen in zijn werk en plekken als Calais, Brusselse opvangplaatsen en meer kunnen bezoeken.

Sanad steunen? Meer informatie via de verkorte link: tinyurl.com/2p8m5epx

Collectie: van klassiek naar communitygedreven collectioneren

In deze nieuwe rubriek gaat Anne van den Dool in gesprek met verschillende generaties in het bibliotheekvak. In deze aflevering collectioneren: collectieafdelingen maakten de afgelopen jaren minstens net zo veel ontwikkelingen door als de rest van de bibliotheken. Daarbij is steeds meer aandacht voor samenwerking met collega's, burgers en organisaties in het werkgebied. Over die veranderingen gaan Rob Visser, voormalig hoofd team Media bij de Openbare Bibliotheek van Amsterdam (OBA), en Sarah van Vuuren, collectioneur bij Bibliotheek Rotterdam, met elkaar in gesprek.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Rob Visser werkte al sinds 1981 bij de OBA, maar maakte enkele omzwervingen voordat hij hoofd werd van de afdeling die zich ontfermt over het beheer en beleid van de collectie. Hij gaf eerst leiding aan verschillende vestigingen en hield zich bijna tien jaar bezig met allerlei digitale zaken, zoals de zoekmachine en eerste versies van OBA.nl en het intranet, voordat hij zich leidinggevende van team Media mocht noemen.
Sinds een paar weken is ook dat avontuur voorbij: hij geniet nu van zijn welverdiende pensioen. 'Het voelt nog een beetje onwerkelijk', vertelt hij. 'Ergens heb ik nog steeds het gevoel dat ik allerlei bordjes in de lucht moet houden, maar dat is toch echt niet meer het geval.'
Aan de andere kant van het spectrum vinden we Sarah van Vuuren, die anderhalf jaar geleden begon als specialist collectiemanagement bij Bibliotheek Rotterdam. Ze studeerde cultureel erfgoed aan de Reinwardt Academie, met een minor in collecties en een eindscriptie over publieksparticipatie in de museale sector. 'Daar is de kloof tussen publiek en collectie veel groter, en dus stelt men zich daar al veel langer de vraag hoe burgers bij die collectie kunnen worden betrokken. Om die reden past mijn huidige functie ook zo goed bij mij: in Rotterdam is de vraag hoe we optimaal kunnen samenwerken met gemeenschappen in de vorming van onze collecties een van de belangrijkste die we ons op dit moment stellen.'

Uitstroom

Daarnaast gaat het klassieke collectioneren ook gewoon door: collecties moeten onderhouden en aangevuld worden, boeken moeten worden ingewerkt en budgetten moeten in de gaten gehouden worden. Ook die werkzaamheden maakt Van Vuuren zich nu in razendsnel tempo eigen. 'Gelukkig hebben we ervaren specialisten in ons team die hun kennis graag overdragen. Van de vijf gaan er drie binnen korte tijd met pensioen, dus ik probeer

Foto: Justin Bekker

Sarah van Vuuren, collectioneur bij Bibliotheek Rotterdam.

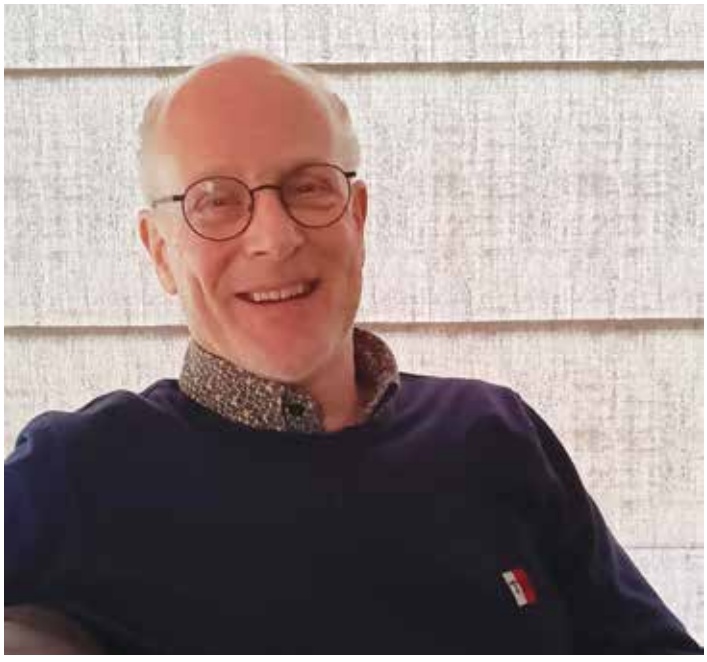

Foto: OBA

Rob Visser, voormalig hoofd team Media bij de Openbare Bibliotheek van Amsterdam (OBA).

– samen met een andere jonge collega die onlangs is begonnen – als een spons al hun kennis op te nemen.'
Die situatie van uitstroom herkent Visser. 'In twee jaar tijd zijn vijf mensen uit ons kernteam met pensioen gegaan. Die plekken krijgen we niet zomaar opgevuld, ook omdat er geen studie is die voor nieuwe aanwas in het collectioneursvak zorgt. Gelukkig wordt op dit moment een opleiding collectioneren gecreëerd door NBD Biblion.'
Bibliotheken betrekken hun communities steeds vaker bij de samenstelling van de collectie. De OBA en Bibliotheek Rotterdam zijn daarin beide pioniers: Rotterdam met de start met gastcollectioneurs, de OBA met het Huis van Alle Talen, waarbij gemeenschappen uit heel Amsterdam een collectie samenstellen en bijbehorende programmering op poten zetten.
Zulke ideeën om burgers te betrekken zijn prachtig, maar de uitvoering is nog niet altijd makkelijk, merkt Van Vuuren. 'Er rijzen allerlei vragen: we hebben het zo lang op een bepaalde manier gedaan, gaan we dat zomaar loslaten? We zitten in een overgangsperiode en dat is voor veel collega's spannend. Dat maakt het extra belangrijk de hele organisatie mee te krijgen, ook op het gebied van communicatie en programmering. Aan die vormen van samenwerking heeft iedereen gelukkig behoefte.'

Ideeënbussen en praatgroepen

Visser herkent die bewegingen. 'Met het Huis van Alle Talen proberen we de connectie te maken met communities in de hele stad: van de Hongaarse gemeenschap tot jongeren in de Bijlmer. Daar is veel budget voor vrijgemaakt, dat in de komende tijd een meer structurele vorm moet krijgen. Ook zijn we hiermee begonnen in onze centrale vestiging aan het Oosterdok, en zijn we nu druk bezig met uitbreiding naar de verschillende stadsdelen.'
Het betrekken van inwoners van het werkgebied bij collectievorming is al langer een wens, weet Visser uit eigen ervaring. 'Tot een paar jaar geleden bleek het moeilijk om het van de grond te krijgen. Wie moet je aan het woord laten om een stem te horen die representatief is voor het werkgebied, is een van de lastigste vragen. En op welke manier kun je de input het beste ophalen? Ideeënbussen en praatgroepen werken niet zo goed als we zouden willen.'
Bovendien zie je vaak dat zulke deelcollecties feestelijk geopend worden, maar dat de aandacht vervolgens wegzakt. 'Je moet die collecties blijven aanvullen en er mooie activiteiten omheen organiseren. Toch blijkt het niet altijd makkelijk om de aanschaf in te passen in het traject voor reguliere titels, ook omdat dit soort boeken vaak zo schaars zijn dat we ze niet via de normale weg, via NBD Biblion, kunnen bestellen.'
In Rotterdam houdt Van Vuuren zich met zulke vraagstukken bezig, terwijl haar collega's de reguliere collectieprocessen in gang houden. 'Ik vind het heel waardevol om samen te werken met collega's die alle ontwikkelingen in het vak hebben meegemaakt: sommigen van hen zitten al veertig jaar op deze plek. Ik merk dat het goed werkt om naast elkaar aan verschillende vraagstukken te werken.'

Verschuivende wensen

In Rotterdam zijn ze op dit moment bijvoorbeeld bezig met een groot project rondom het slavernijverleden van Rotterdam. 'We gaan in gesprek met burgers die stamboomonderzoek hebben laten uitvoeren en er op die manier achter zijn gekomen welke positie hun familie had tijdens de slavernij. We vragen tien gastcollectioneurs die zelf al onderzoek hebben gedaan naar hun familiegeschiedenis om boeken en films te selecteren die hebben geholpen bij hun zoektocht of die ze om een andere reden willen tippen. Via dit project betrekken we veel verschillende gemeenschappen uit de stad bij wat we doen. De oudere selecteurs ondersteunen zulke initiatieven van harte.'
Het blijft een kunst om zulke projecten met de reguliere werkzaamheden te combineren, merkt Visser. 'We doen er steeds meer bij, maar er moeten nog steeds krachtige jeugdcollecties in alle vestigingen staan, bijvoorbeeld. Veel collega's zijn bezig met alles wat we naast onze collecties doen, maar als je op straat vraagt wat je in de bibliotheek kunt vinden, roept het grootste deel: boeken.'
De afgelopen jaren was Visser in Amsterdam getuige van grote demografische verschuivingen: de graag lezende middenstand kan een huis in de hoofdstad niet meer betalen, en daar komen expats voor in de plaats. Ook zijn de groepen Amsterdammers die Nederlands niet of minder goed beheersen in omvang toegenomen. Verder kennen sommige genres, zoals computerboeken en reisgidsen, steeds meer digitale vervangers. 'Aan zulke veranderingen passen we onze collecties nog onvoldoende aan', vindt Visser. 'Andersom stijgt de vraag naar BookTok-boeken juist explosief. Jongeren willen steeds meer Engels lezen, terwijl dat voor ons minder makkelijk te krijgen is. Zulke trends zijn lastig te voorspellen en duren maar kort, waardoor er al snel allemaal dezelfde exemplaren naast elkaar op de plank staan.'
Die vlugge veranderingen vragen om een sneller bestelproces, maar dat is via NBD Biblion nog niet altijd mogelijk. Daarom bestellen veel bibliotheken zulke titels bij de lokale boekhandel, om ze vervolgens zelf plankklaar te maken, inclusief correcte titelbeschrijving. Zulke vaardigheden dreigden lange tijd uit de lokale bibliotheek te verdwijnen, maar worden door deze ontwikkelingen weer belangrijker.

Blik in de toekomst

Visser verwacht dat kunstmatige intelligentie de komende jaren een steeds grotere rol zal gaan spelen in het collectiewezen. 'We zien het al aan het automatisch metadateren en aan aanbevelingstools op basis van AI. Daardoor kunnen we het bestelproces steeds verder automatiseren en verfijnen. Waar we eerst alleen voor het vestigingsnetwerk als geheel onze bestelwensen aan NBD Biblion konden doorgeven, kan dat nu per locatie.'
Visser hoopt vooral dat de collectie ook in de toekomst de aandacht blijft krijgen die zij verdient. 'Eerder zijn budgetten radicaal gehalveerd, op die manier halen we de certificeringseisen voor verversing van de collectie nooit. Ook wanneer nieuwe vestigingen worden ingericht, moet voor de collectie voldoende ruimte blijven.'
Daar sluit Van Vuuren zich bij aan. 'Ik verwacht dat we steeds meer context willen geven bij onze collecties, zowel in de vestigingen als in onze programma's en op onze website. We willen materialen vindbaar houden, maar ze ook verrassend presenteren. Dat wordt voor de komende jaren een belangrijke uitdaging.'

Een robot die de weg wijst en assisteert in de bibliotheek

‘Temi tovert bij veel mensen een glimlach op het gezicht’

Evi (10 jaar, bezoeker de Bibliotheek Gouda) en Darius Heydarpour (directeur van VRSpace Creative Technology), op de foto met robot Temi.

Een robot die door de bibliotheek zoeft en zelfstandig bibliotheekbezoekers helpt? Dat klinkt futuristisch, maar bij de bibliotheken in Gouda en Almere wordt er al volop mee geëxperimenteerd. Robot 'Temi' assisteerde daar de frontofficeteams en werd enthousiast ontvangen door de medewerkers en bezoekers. Wat kan Temi doen voor bibliotheken en hoe reageren bezoekers?

TEKST: ANNEKE DE MAAT
FOTO'S / ILLUSTRATIE: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Artificial Intelligence (AI) neemt een enorme vlucht en zal grote gevolgen hebben voor de samenleving – en dus ook voor de bibliotheek, weten Darius Heydarpour, directeur van VRSpace, en Leontine van Melle, projectleider Innovatie bij het Innovatieteam Flevoland dat is ondergebracht bij De Nieuwe Bibliotheek Almere. Beiden willen daarom meer leren over de mogelijkheden van kunstmatige intelligentie en spraaktechnologie voor de bibliotheek. Ze besloten robot Temi – een 1.20 meter hoog mobiel zuiltje met bovenop een hoofd in de vorm van een beeldscherm met ogen – uit te proberen. VRSpace kocht Temi en sinds oktober 2022 assisteert ze in de Bibliotheek Gouda het frontofficeteam. De Nieuwe Bibliotheek Almere leaste Temi en liet haar dit najaar stages lopen op verschillende plekken. Beide bibliotheken zijn enthousiast over Temi en willen haar wel 'aannemen', maar vanwege de kosten is dat nog niet gebeurd. Ze zoeken naar subsidies en structureel budget om Temi te kopen of te leasen. Daarnaast zijn er nog de licentiekosten voor de ontwikkelomgeving en de AI, en voor het verder ontwikkelen van Temi om haar in te zetten in een bibliotheekomgeving … 'Daarom zou het geweldig zijn als we aan het verder ontwikkelen van Temi met een aantal bibliotheken kunnen samenwerken', zeggen Heydarpour en Van Melle. 'Dan kunnen we de kosten delen en van elkaar te leren'. De pioniers geven een inkijkje in hun eerste robotervaringen.
VRSpace verzorgt alle ICT-zaken voor de Bibliotheek Gouda en zit samen met de bibliotheek en andere culturele organisaties in verzamelgebouw 'De Chocoladefabriek'. 'Die organisaties zijn partners voor wie we technologische oplossingen bedenken, en ze bieden ons een proeftuin om nieuwe concepten uit te proberen', vertelt Heydarpour. Toen de Bibliotheek Gouda aan de slag wilde met AI, bijvoorbeeld om de front office te ontlasten, besloot hij te onderzoeken hoe betaalbaar en inzetbaar robots al zijn. Zo kwam VRSpace bij Temi uit, want zij is betaalbaar – circa € 7.500 – en kan bovendien goed uitgebreid worden met allerlei software. Temi was al wel bij recepties en in de zorg ingezet, maar nog niet eerder in een bibliotheek, dus schreef VRSpace samen met Temi's importeur een programma waarmee ze de front office van de bibliotheek kan ondersteunen.

'Ik ben Temi, wat kan ik voor u doen?'

De importeur heeft een ontwikkelomgeving gemaakt waarin je met een 'scripting' taal zelf Temi's gedrag kunt programmeren, licht Heydarpour toe. 'Temi kan leren waar de voor bezoekers belangrijke plekken in de bibliotheek zijn, zoals de wc of de inleverbalie. En je kunt haar leren om bezoekers te begroeten en te vragen hoe ze hen kan helpen. Om haar wegwijs te maken, loop je samen met Temi een rondje door het pand. Zij registreert dan met haar ingebouwde camera's de omgeving en je vertelt haar waar ze zich bevindt. Bijvoorbeeld: "Dit is de afdeling Jeugdboeken voor kinderen van 9-12 jaar." Zo leert ze hotspots kennen en die hotspots kun je dan met de scripttaal aanspreken.'
In Gouda heeft Temi een vaste plaats bij de ingang. Ze kijkt rond en als er iemand voor haar staat, zegt ze: 'Welkom bij de bibliotheek. Ik ben Temi, wat kan ik voor u doen?' De bezoeker kan dan uitspreken wat hij komt doen. Heydarpour: 'We hebben geïnventariseerd wat de vijftien belangrijkste redenen zijn waarvoor bezoekers naar de Bibliotheek Gouda komen en Temi zo "gescript" dat ze op basis daarvan een gesprek kan voeren. Ze spreekt in vrij natuurlijk Nederlands. Tegelijkertijd kun je op het scherm lezen wat ze zegt, zodat je ook met haar kunt converseren als je slechthorend bent of als het lawaaiig is. Als je Temi vertelt wat je komt doen, brengt ze je naar waar je moet zijn: ze heeft wieltjes. Op de plek van bestemming vraagt ze "Kan ik nog meer voor u betekenen?" Als het antwoord nee is, keert ze terug naar de ingang, en als je een nieuwe vraag stelt, gaat ze verder in gesprek.' In principe is er geen limiet aan het gesprek dat Temi met een mens kan voeren, want ze is verbonden met open kunstmatige intelligentie, vervolgt Heydarpour. 'Je kunt haar bijvoorbeeld vragen of ze boeken van Roald Dahl kent. Je kunt de onderwerpen waarover ze in gesprek kan gaan wel beperken; dat kun je programmeren.'

Aanvankelijke aarzelingen

Na aanvankelijke aarzelingen waren de medewerkers van de front office al in de eerste dagen enthousiast over hun robot-assistent, zag Heydarpour. 'Ze waren heel even bezorgd dat de robot hun werk zou afnemen. Maar het uitgangspunt is van het begin af aan heel nadrukkelijk geweest dat Temi assisteert om de medewerkers te ontlasten. Zo krijgen ze vele keren per dag de vraag waar het toilet is. Temi verlost de medewerkers van die repeterende vragen.' Ook bezoekers waren positief verrast bij hun kennismaking met Temi, schetst Heydarpour. 'Kinderen zijn heel open – die gaan meteen op Temi af en gaan dan de interactie aan. Volwassenen zijn wat aarzelender, maar sommigen stappen eropaf en gaan interactie aan. Bij de interactie met Temi moet je soms keuzes maken via het scherm. Het is kostbare en kwetsbare technologie. Soms zijn jongeren een beetje wild: ze pakken haar vast of duwen haar. Daarom kunnen we Temi alleen inzetten als het frontofficepersoneel aanwezig is. We zijn in gesprek met de bibliotheek of ze Temi willen kopen. De bibliotheek is enthousiast, maar om Temi aan te schaffen zou subsidie nodig zijn.'
Wat vinden de bibliotheekbezoekers van Temi? Heydarpour: 'Ze zijn enthousiast en verbaasd dat de technologie al zo ver is. Toen wij met Temi begonnen hadden we zelf ook nog geen idee dat robots al zo ver waren. Er gaat op AI-gebied dit jaar veel gebeuren. Dat kan een doorbraak gaan betekenen voor robottechnologie. ChatGPT is gebaseerd op GPT-3 en nu komt GPT-4 eraan – dat is echt een stuk slimmer. Microsoft gaat in de zoekmachine Bing een AI-chatbot aanbieden en Google komt

Foto: Sandra Zeilstra

met AI-chatbot Bard. Dus die zoekmachines gaan veel slimmer worden. De grootste softwareclubs wedijveren nu met elkaar wie de beste AI kan maken. Die technologie wordt versneld aan het publiek beschikbaar gesteld. Als je nog slimmere AI in de robot kunt stoppen, wordt die robot dus nog slimmer. Je kunt straks gesprekken met de robot hebben alsof het een volwassene is met een vrij hoog IQ aan wie je alles kunt vragen.'

Experimenteren met spraaktechnologie

Het Innovatieteam Flevoland heeft de opdracht om vernieuwing in de bibliotheek aan te jagen, zegt Leontine van Melle. 'We vernieuwen en verbeteren bibliotheekfuncties en experimenteren met nog onbenutte kansen. De innovaties waaraan wij werken hangen samen met onze maatschappelijke opgaven, zoals het bestrijden van laaggeletterdheid, een leven lang ontwikkelen en digitale inclusie. Voor 2022 stond experimenteren met spraaktechnologie op de agenda. We zien dat dit een vlucht neemt en dat bibliotheken nog maar weinig doen met "voice assistance".' Het Innovatieteam definieerde een aantal vragen waarop ze via de pilot met Temi een onderbouwd antwoord wilden krijgen. De hoofdvraag was: kun je een sociale robot die kunstmatige intelligentie heeft inzetten als assistent in de bibliotheek? Een andere vraag was: kan spraaktechnologie drempelverlagend werken voor mensen met een lage taalvaardigheid? Die vragen werden vertaald in een stageopdracht voor Temi. Haar hoofdstage was 'hospitality': het ondersteunen van de front office door de weg te wijzen naar de belangrijke plekken in de bibliotheek. Ook in Almere was het het doel om de frontofficemedewerkers te ontlasten, benadrukt Van Melle.

'Robots kunnen zonder morren repeterende taken doen. We vroegen bezoekers te raten hoe ze Temi's hulp hadden ervaren. Ze kreeg gemiddeld een 8,6! Ook bij ons werkte Temi als een magneet op kinderen. Soms gaan ze inderdaad wat wild met haar om. Ze wilden dat ze ging bewegen en gingen aan haar trekken, waardoor Temi van slag raakte.' Een ander doel was om Temi mensen op een leuke manier te laten begroeten, vervolgt Van Melle: 'Dat is goed gelukt! Ze zei bijvoorbeeld "De wereld is een leukere plek met jou erin" of "Mijn dag kan niet meer stuk nu ik jou heb gezien." Een beetje "cheesy" misschien, maar bij veel mensen toverde het een glimlach op hun gezicht. En we zien dat Temi conversaties op gang brengt, onder meer over nieuwe technologie.'

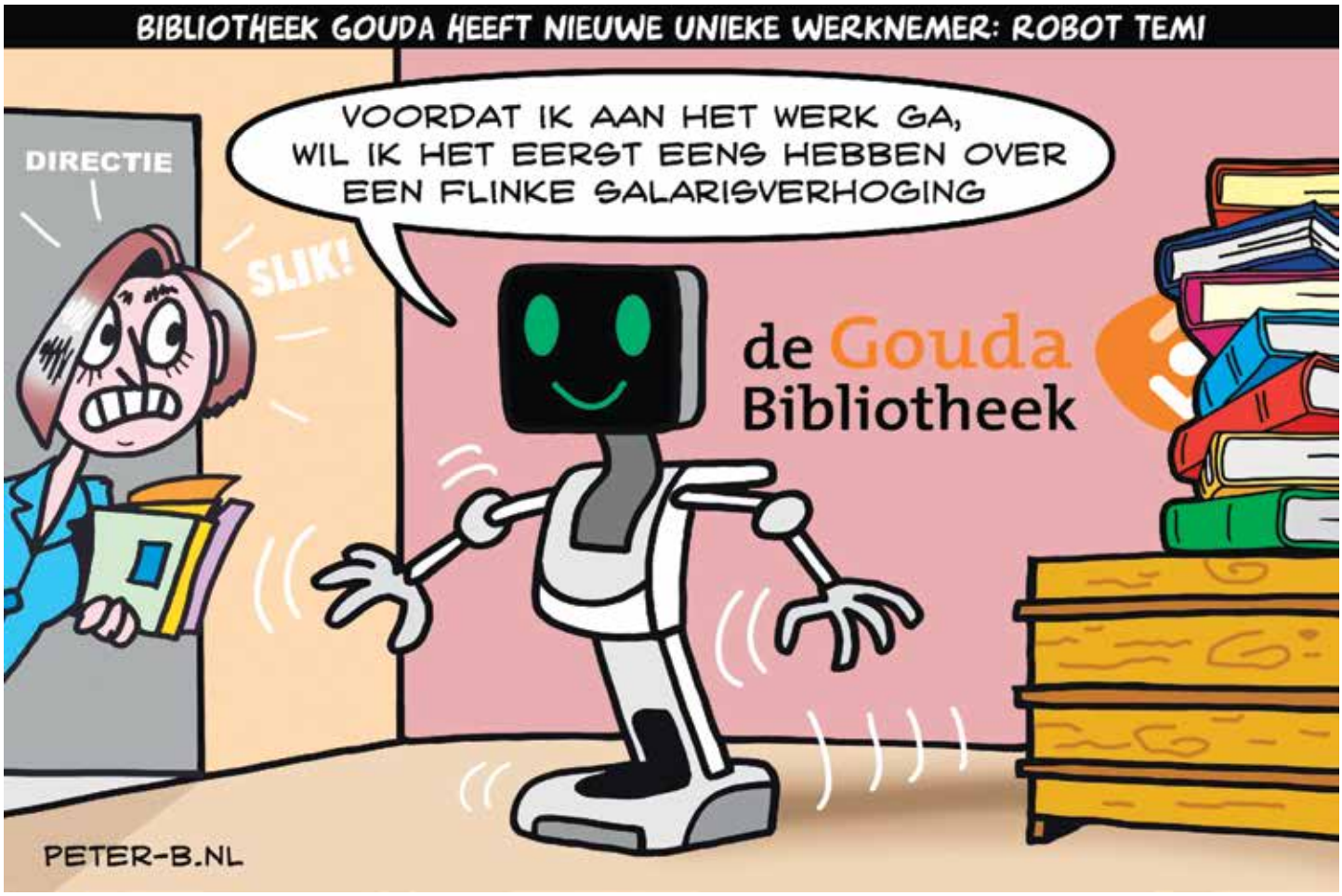
Snuffelstage in Taalcafé

Voor de andere vragen, de snuffelstages, ontwikkelde het Innovatieteam zelf of in samenwerking met de leverancier scenario's en applicaties. Zo werd Temi tijdens het Taal- en Theecafé, waar mensen komen oefenen met Nederlands spreken, ingezet als acteur. 'Met hulp van de leverancier hebben we een script voor een rollenspel ontwikkeld waarmee de Taalcafé-bezoekers met Temi een gesprek bij de bakker konden oefenen. Ze konden ook een random gesprekje voeren met de chatsoftware die in Temi zit.' De uitkomst van deze snuffelstage is dat Temi niet geschikt is voor laag taalvaardigen, concludeerde Van Melle. 'Temi praat veel te snel en is beter in interactie met individuen dan met groepen. De importeur ontwikkelde ook een vertaalapplicatie voor Temi waarmee ze kan tolken, maar die hebben we niet meer kunnen testen. Onze collega die

Foto: Barbara Veres

Het provinciaal Innovatieteam Flevoland zwaait robot Temi uit als stagiair aan het einde van de stage. Van links naar rechts: Sabine van Stek, Miriam Pardijs en Leontine van Melle.

Cartoon: Peter Boersma

inburgeraars begeleidt, vertelde dat er altijd wel iemand in zijn groep zit die niet goed kan meekomen, en die dus wel een tolk kan gebruiken. We zien wel de potentie van deze app.'

Leren denken als een robot

Het Innovatieteam wilde door het inzetten van Temi ook de kennis over AI in de bibliotheek vergroten en bezoekers op een tastbare manier in aanraking brengen met nieuwe technologie. In dat kader liep Temi snuffelstages bij de Nieuwe L@b 'programmeren en leren'-workshop, de Klik & Tik-workshop, de Dag van de Digihulp en het Winterfeest. Bij die workshops en evenementen konden bezoekers quizjes doen en gesprekjes voeren met Temi. Dat leverde positieve reacties op als: 'Je bent bijzonder aardig en hebt een warme stem' en 'Het was een ontzettend mooi gesprek!' De frontofficemedewerker die meehielp met het scripten van Temi vertelde enthousiast dat ze had leren denken als een robot doordat ze haar kennis had moeten vertalen naar een script,' zegt Van Melle, 'maar drie maanden stage lopen op een bibliotheeklocatie was veel te kort. We delen nu onze bevindingen met de rest van de bibliotheek. We willen Temi het liefst een "traineeship" aanbieden als vervolg.'
Van Melle en haar teamleden ontwikkelden zelf enkele apps voor Temi, maar ze liepen wel tegen hun eigen grenzen aan. 'Als je er veel uit wilt halen, heb je meer kennis nodig. Temi heeft veel potentie voor hospitality en ook voor logistiek. Daarom zouden we graag met VRSpace en andere bibliotheken samenwerken. Ik heb gehoord dat Temi ook kan controleren of boeken op de juiste plek op de plank staan en boeken kan vervoeren.' VRSpace heeft een senior programmeur in dienst die zelf software kan ontwikkelen om apps te bouwen voor Temi, zegt Heydarpour. 'Temi kan nu al zo'n tien boeken vervoeren op een draagblad op haar schouders. Ze krijgt binnenkort een XL-zusje dat grotere lasten kan dragen en eten en drankjes kan serveren. We willen kijken of we van Temi een zelfservice scanbalie kunnen maken. Dus dat bezoekers hun boeken kunnen inleveren bij Temi die deze dan naar een medewerker brengt.'

Samenwerken met het onderwijs

Van Melle ziet ook mogelijkheden voor samenwerking met het onderwijs. Een van de bevindingen was dat mensen, omdat het hoofd een scherm is, toch snel op Temi gaan typen in plaats van tegen haar te praten. Ze is nu nog hybride, licht Van Melle toe: 'In de interactie moet je nu ook tussendoor lezen op het scherm en iets op het scherm aanklikken. Dat is voor mensen die niet goed kunnen lezen een drempel, en mensen hadden niet altijd door dat ze met Temi een gesprek konden voeren. We zouden daarom graag met stagiairs "software development" willen werken aan nieuwe toepassingen; en samen met stagiairs willen wij onderzoeken hoe ze de interactie met Temi kunnen verfijnen. De robot is nog aan het leren en wij zijn een lerende organisatie.'

De Allard Pierson Artis Bibliotheek

‘Onze collectie natuur op papier is een onuitputtelijke bron van verhalen’

‘Het bevorderen van de kennis der natuurlijke historie’: dat was het doel van het Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra dat in 1838 in Amsterdam werd opgericht. Naast de bekende dierentuin stichtte het genootschap een zoölogisch museum en een bibliotheek. Vanaf het eerste uur verzamelde het genootschap boeken over zoölogie, botanie, geologie en paleontologie. In 1868 kreeg deze collectie ‘natuur op papier’ een eigen ruimte in het Fauna Gebouw aan de Plantage Middenlaan. Zowel de collectie als de bibliotheekzaal heeft de tand des tijds doorstaan. Dat die twee nog samen zijn, is uniek, vertellen conservator Hans Mulder en collectiespecialist Erfgoedbibliotheek Myriam van der Hoek.

TEKST EN FOTO’S: ANNEKE DE MAAT

Hans en Myriam ontvangen me in de prachtige bibliotheekzaal, die in originele staat bewaard is gebleven en zich op de eerste verdieping van het gebouw aan de Plantage Middenlaan bevindt. Alleen enkele meubelstukken zijn niet oorspronkelijk. Wanneer je de langgerekte zaal betreedt, lijkt het alsof je een stap terug in de tijd doet. De sfeer is mysterieus en je ruikt de geur van de oude boeken die op de begane grond en op de bovengalerij langs alle wanden staan. Het dak heeft over de hele lengte daklichten. Toen de bibliotheek gebouwd werd, was er nog geen elektrische verlichting: Amsterdam kreeg elektriciteit aan het eind van 19e

In 1868 kreeg de collectie ‘natuur op papier’ een eigen ruimte in het Fauna Gebouw aan de Plantage Middenlaan in Amsterdam. Zowel de collectie als de bibliotheekzaal heeft de tand des tijds doorstaan. Dat die twee nog samen zijn, is uniek.

eeuw. De bibliotheek werd tot 1915 slechts door daglicht verlicht en was alleen open als het licht was, zegt Hans. 'De leestafels stonden vroeger niet in het midden van de zaal, maar bij de ramen om maximaal van het daglicht te kunnen profiteren. In het midden stonden toen enkele lage kasten met boeken. De boekenkasten zijn van gietijzer en maken deel uit van de constructie van het gebouw. Ze zijn zo beschilderd dat ze van hout lijken.'

Zebra's onder de bibliotheek

Het genootschap Natura Artis Magistra werd opgericht door drie Amsterdamse notabelen. Een van hen, Gerard Westerman, kwam uit een familie van uitgevers en boekhandelaren. Hierdoor had hij een goed netwerk en kon hij wat makkelijker aan boeken komen, schetst Hans. Westerman schafte voor het genootschap boeken en tijdschriften aan en schonk een deel van zijn eigen natuurhistorische boekencollectie aan Artis. De boeken stonden eerst op een andere plaats op het terrein. In 1868 kreeg de boekencollectie een eigen plek in de speciaal daarvoor gebouwde bibliotheekruimte in wat toen het Fauna Gebouw genoemd werd, weet Mulder. 'Dit gebouw bestaat uit drie delen waarvan het deel waarin de bibliotheek zit het eerst gebouwd is. In de bovenzalen van de andere twee delen bevonden zich de zalen van het Museum voor Ethnografie en van het Museum voor Nederlandsche Fauna. Op de begane grond van de Fauna-gebouwen waren stallen. Onder de bibliotheek stonden tot 1920 de zebra's 's nachts op stal. In 1883 is daar – zo bleek later – de allerlaatste quagga [een ondersoort van de steppezebra] op aarde gestorven. Die is toen opgezet en opgenomen in de Zoölogische – ofwel 'dode dieren' – Collectie van Artis die zich nu in Naturalis bevindt.'

Bezoek op afspraak en groepspresentaties

In de begintijd was de Artis Bibliotheek alleen toegankelijk voor leden van het genootschap en was er maar weinig animo voor bibliotheekbezoek, vertelt Myriam: 'Dat weten we uit oproepjes aan de leden om de bibliotheek te bezoeken.' Na 1877 kon iedereen de bibliotheek bezoeken. In dat jaar zocht Artis financiering voor het bouwen van het aquarium. De stad Amsterdam bood toen aan het aquariumgebouw te financieren op twee voorwaarden. Ten eerste moest de Gemeente Universiteit [nu de Universiteit van Amsterdam, UvA] de mogelijkheid krijgen om colleges te geven in het aquariumgebouw en ten tweede moest de dierentuin toegankelijk worden voor alle Amsterdammers. Dat betekende dat ook de Artis Bibliotheek vanaf toen voor alle Amsterdammers toegankelijk was. Tegenwoordig kun je de bibliotheek op dinsdag en donderdag op afspraak bezoeken en je kunt een groepspresentatie aanvragen. Op dinsdag en donderdag werken Myriam en Hans altijd samen in de bibliotheek. 'Je moet er echt met zijn tweeën zijn,' zeggen ze, 'want het is een open kluis.' Ze geven ook groepspresentaties. 'Daarvoor vragen we € 15,00 per persoon. Deze opbrengsten gaan naar het fonds waarmee we oude drukken aankopen.'

Ruil en schenking en woelige tijden

Het grootste deel van de collectie 'natuur op papier' is verworven door ruil en schenking. Van 1848 tot 1995 gaf het genootschap het tijdschrift *Bijdragen tot de Dierkunde* uit. Dit werd geruild met tijdschriften van andere wetenschappelijke genootschappen. De bibliotheek behoort wel tot de top tien van meest bijzondere natuurhistorische bibliotheken ter wereld, denken Hans en Myriam. 'Het is vooral bijzonder dat de oorspronkelijke boekencollectie nog in het oorspronkelijke bibliotheekgebouw staat. Een derde van de collectie staat hier op zaal, twee derde staat in het depot in Amsterdam-Zuidoost.'
De Artis Bibliotheek heeft woelige tijden gekend. In 1939 werd het genootschap door de gemeente Amsterdam gered van een faillissement. Alle bezittingen, behalve de levende dieren, werden toen overgedragen aan de gemeente. De Artis Bibliotheek en de zoölogische collecties werden toen opgenomen in de collecties van de Faculteit Biologie van de Gemeente Universiteit [later de UvA]. Omdat de biologen van de UvA de Artis-boekencollectie in de loop der tijd steeds minder gebruikten, is deze in 2005 als academisch erfgoed ondergebracht in de Bijzondere Collecties van de UvA. Tegenwoordig valt de Artis Bibliotheek onder het Allard Pierson dat de UvA-erfgoedcollecties deelt met de wetenschap en het publiek.

Eerste druk *Systema Naturae* van Linnaeus

De Allard Pierson Artis Bibliotheek (zoals de bibliotheek nu officieel heet) weerspiegelt en vertelt de geschiedenis van de natuurlijke historie. In de collectie bevinden zich veel zeldzame gedrukte werken, aquarellen, tekeningen en prenten. Het oudste materiaal dateert uit de vijftiende eeuw. Tot de topstukken behoren onder andere de boeken en aquarellen van Maria Sibylla Merian, de brieven van Charles Darwin aan Hugo de Vries en een eerste druk van de *Systema Naturae* van Linnaeus. De bibliotheek heeft de op twee na grootste collectie boeken van Linnaeus ter wereld, merkt Myriam op. 'We hebben boeken geschreven door en over Linnaeus, en ook vertalingen van zijn werk en van zijn "apostelen".'
Ook de Iconographia Zoologica is een heel bijzonder werk, vult Hans aan. 'Die bevat 60.00 afbeeldingen van dieren, geordend op diersoort volgens de systematiek van rond 1881-1883. De verzameling bevat pen-, potlood- en waterverftekeningen en prenten. Bij de gedrukte afbeeldingen zijn alle druktechnieken (tot begin 20e eeuw) vertegenwoordigd: vooral kopergravure en ets, steendruk en houtgravure ... Verder hebben we op een na alle werken van "Bird Man", John Gould, die vogels tekende en bestudeerde. Hij is onder andere bekend geworden door het feit dat hij vaststelde dat zich onder de vinken die Charles Darwin meenam van zijn reis met de "Beagle" verschillende soorten bevonden. Zo heeft hij tegen zijn zin, want hij was het niet eens met Darwin, bijgedragen aan het onderbouwen van de evolutietheorie.'

Album over de menagerie van Blauw

Hans' favoriete werk uit de collectie is het 'Album van Jan Velten' over de menagerie van Blauw. Deze menagerie bevond zich achter 'Herberg Blauw Jan' aan de Kloveniersburgwal 87 te Amsterdam. De herbergier, die de bijnaam 'Blauw Jan' had, verzamelde en huisvestte vanaf 1675 exotische vogels, en later ook leeuwen, tijgers, panters en apen die de VOC-schepen meenamen naar Amsterdam. Hij verhandelde die ook. Er waren ook mensen met

aandoeningen die zichzelf in de menagerie tentoonstelden om zo geld te verdienen. Jan Velten heeft in zijn album de wilde dieren uit de menagerie beschreven en getekend. Het album is een unicum, en 'aandoenlijk', vindt Hans. 'Hij kon helemaal niet zo goed tekenen en maakte toch 270 tekeningen. Je ziet iemand die erg zijn best doet. Hij vertelt een heel belangrijk historisch verhaal, want het vervoeren en in leven houden van exotische dieren was in die tijd behoorlijk ingewikkeld. Ze wisten vaak helemaal niet wat die dieren aten.' Myriams favoriete werk is een boekje van Pierre Belon uit 1555 met houtsneden van vissen.
De gebruikersgroep van de bibliotheek is door de jaren heen veranderd, zegt Hans. 'Omdat de collectie vroeger vooral door biologen werd gebruikt, waren mijn voorgangers biologen. Nu wordt de collectie gebruikt om de geschiedenis van de natuurlijke historie te bestuderen. Myriam en ik zijn boekhistorici. Met het kleine budget dat we hebben, kopen we vooral boeken aan die je kunt gebruiken bij het bestuderen van de oude boeken.' We proberen af en toe fondsen te werven om historische boeken aan te kunnen kopen, vult Myriam aan. 'Ik heb laatst een stukje geschreven over het ontbrekende John Gould-boek dat we graag willen aanschaffen. En we krijgen af en toe ook nog schenkingen.'

Boek *De ontdekking van de natuur*

De Allard Pierson Artis Bibliotheek draagt nu bij aan de kerndoelen van de UvA: onderzoek, onderwijs en kennisvalorisatie. Zo geeft Hans de cursus 'Discovery of Nature' aan het honoursprogramma van de UvA en VU. Studenten uit de Geesteswetenschappen en van kunstacademies bezoeken de bibliotheek. Daarnaast verzorgt de bibliotheek presentaties, symposia, publicaties en tentoonstellingen. Tijdens de coronapandemie schreef Hans het boek *De ontdekking van de natuur*. Daarin schreef hij de verhalen op die hij vertelt in de cursus 'Discovery of nature'. 'De collectie is een onuitputtelijke bron van verhalen!', aldus Hans. 'We bereiden nu een tentoonstelling voor met de werktitel "Natuur onder druk". We willen dat mensen na het bezoeken van de tentoonstelling naar huis gaan met het gevoel: de natuur is overweldigend en veelzijdig, en de mens is daar onderdeel van. En met de gedachte: we moeten ons zorgen maken over de natuur en onszelf. We willen ze niet somber maken maar activeren.'
Van 2019-2022 werd de bibliotheek grondig gerenoveerd. Daarvoor moesten alle boeken in de opslag. Er was nog geen catalogus op papier en het moment van de renovatie is aangegrepen om alle boeken te beschrijven voor een online catalogus, vertellen Hans en Myriam. 'Drie catalografen, collega's van de Universiteitsbibliotheek, hebben hier boek voor boek van de plank gehaald en beschreven. Daarbij werd ook de standplaats nauwkeurig genoteerd, zodat we de boeken na de renovatie weer op de juiste plaats in de kast konden zetten.' Het digitaliseren van de collectie en het opzetten van een betere beeldbank zijn belangrijke speerpunten voor de komende jaren.

Uitzicht op de jaguar

Hans en Myriam genieten erg van hun werk in deze bijzondere bibliotheek. Hans: 'Het is een enorm leuke collectie vol verhalen die de worsteling van de geboorte van de wetenschap op een beeldende manier laten zien. En we hebben hier uitzicht op de jaguar! Myriam had de Artis Bibliotheek hoog op haar lijstje staan van droomplekken om te werken. 'Het onderwerp spreekt me erg aan. Ik heb veel kennis van prenttechnieken en in deze bibliotheek komen inhoud en materialiteit mooi samen.'

Meer informatie

allardpierson.nl/over-ons/artis-bibliotheek

Conservator Hans Mulder en collectiespecialist Erfgoedbibliotheek Myriam van der Hoek.

‘Het hele leven is een paradox’

Rianne van Melik en Jamea Kofi van de Radboud Universiteit doen onderzoek naar openbare bibliotheken als sociale infrastructuur. In deze column bespreken ze om beurten hun belangrijkste bevindingen.

‘Samenlezen raakt mensen’, stelt de Culturele Apotheek op hun website. Tijdens de samenleesgroep in de bibliotheek waar ik meeloop heb ik dit kunnen meemaken. Met zeven anderen kwam ik samen om te lezen. Voor mij was het de eerste keer, de anderen waren het gewend om geraakt te worden. Er werd gelezen, geluisterd, gekletst en gelachen.

TEKST: JAMEA KOFI (JAMEA.KOFI@RU.NL), GEOGRAFIE, PLANOLOGIE & MILIEU (GPM) RADBOUD UNIVERSITEIT, NIJMEGEN. ZIE OOK TRANSFORMINGLIBRARIES.NET

‘Daar is ze weer’, zegt de medewerker als ze me ziet verschijnen op een zonnige marktdag. Om in de bibliotheek te komen wurmde ik me door de menigte op de drukke markt heen. We beginnen op tijd met het samenlezen. Alle vaste deelnemers zitten op hun vaste plek. We doen een voorstelrondje en het blijkt dat de meesten gepensioneerd zijn. De bibliotheekmedewerker heeft drie gedichten uitgeprint voor ons en legt uit dat iemand altijd de tekst voorleest, waarna ze een gesprek aangaan over de tekst. Het eerste gedicht gaat over een vrouw. Het enige waar we het over eens zijn en wat we kunnen constateren, is dat de vrouw niet vrolijk is en naar een verleden verlangt. Hoe dat verleden eruitzag weten we niet.

Dat eerste gedicht brengt een gesprek op gang dat gaat over leven en dood, en alles ertussenin. Ik word overvallen door de filosofische wending. Tegelijkertijd moet ik denken aan hoe de bibliotheek verandert van ‘boekenbieb’ naar ‘mensenbieb’. De samenleesgroep is een activiteit waarbij lezen centraal staat en waarbij het gesprek over de teksten de ontmoeting waardevol(ler) maakt. Eén van de deelnemers vertelt over de vele ‘bijna-ontmoetingen’ die we op straat hebben. Deze ‘bijna-ontmoetingen’ maken haar blij, vertelt ze. Die vriendelijkheid, al is die van korte duur, kan mensen het gevoel geven dat ze gezien worden. Een teken van je bestaan.

Het laatste gedicht is van Jules Deelder. Slechts drie zinnen, maar de lengte van de tekst zegt niets over de zwaarte. Deelder concludeert, ‘alles blijft voorbijgaan’. Nadat ik de drie zinnen heb voorgelezen valt er een stilte. Een deelnemer begint en zegt dat dit lijkt op wat we tegenwoordig veel zeggen, ‘het is zoals het is’. Alleen wat is ‘het’, wanneer we onderworpen worden aan constante verandering? Ik zit tegenover drie gepensioneerden, die het met elkaar eens zijn dat er zo veel ouderen zijn die verlangen naar het verleden. ‘Het leven is een paradox’, zegt een andere deelnemer lachend. Deze constatering had ze gedaan tijdens de behandeling van de tweede tekst, maar de uitspraak blijft terugkomen. Alleen wat vergelijken we als we praten over paradoxen? We zien enkel verschillen en tegenstrijdigheden als iets in relatie tot iets en er moet een ander of iets anders zijn. Vergelijken we onszelf met onszelf, of vergelijken we onszelf met anderen om ons heen? We stellen vragen maar vinden geen antwoorden, en iedereen lijkt daar toch tevreden mee te zijn.

De bibliotheek biedt een plek voor ontmoetingen, die kunnen van korte duur zijn, ‘bijna-ontmoetingen’, die bezoekers toch een goed gevoel kunnen geven. De samenleesgroep is een voorbeeld van een langere ontmoeting, waar zelfs vriendschappen gevormd worden. Tijdens deze ontmoeting erkennen we verschillen en sluiten we overeenkomsten niet uit. Net zoals ‘het hele leven is een paradox’ lachend wordt geconstateerd, kunnen we verschillen en tegenstrijdigheden omarmen. Samenlezen blijkt meer dan lezen doordat het samen is, zoals een bibliotheek al lang meer is dan een plek om ‘slechts’ te lezen, juist door de ontmoetingen die er plaatsvinden.

Mbo-keuzedeel ‘Informatiedienstverlening in de nieuwe bibliotheek’

Goed opgeleid de biblioth

In het mbo is sprake van een nieuwe ontwikkeling: het keuzedeel. Zo’n keuzedeel valt nog het beste te vergelijken met een minor in het hbo. In Friesland is zo’n keuzedeel uitgevoerd voor de bibliotheek: ‘Informatiedienstverlening in de nieuwe bibliotheek’. Het is een samenwerking tussen ROC Friese Poort en het Fries Bibliotheken Netwerk. Initiatiefnemers Anke ten Brinke en Paulien Schreuder vertellen.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO’S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Hoe ziet dat keuzedeel er precies uit? ‘In twintig weken tijd krijgen studenten tachtig uur les, brengen ze tachtig uur op de werkvloer door en is tachtig uur gereserveerd voor opdrachten en examinering’, vertelt Anke ten Brinke, coördinator bibliotheekscholingen en -trainingen bij ROC Friese Poort. ‘De rode draad in het keuzedeel is het signaleren en inventariseren van de informatiebehoefte van de klant, om vervolgens een activiteit te organiseren in cocreatie met de doelgroep, waar nodig in samenwerking met de afdeling Programmering. Het vormt daarmee een opstap naar het werk van de community librarian, die overal zijn of haar oor te luisteren legt: waar heeft onze doelgroep behoefte aan? Die mindset willen we ook op de vloer creëren. Deze opleiding helpt daarbij.’

Foto: ROC Friese Poort

Anke ten Brinke, coördinator bibliotheekscholingen en -trainingen bij ROC Friese Poort.

Van informatieanalyse tot displays

Paulien Schreuder, directeur-bestuurder van Bibliotheken Noord Fryslân, is een van de initiatiefnemers van de opleiding. ‘Ik vind het enorm belangrijk dat collega’s op de vloer weten in welke branche ze werken’, benadrukt ze. ‘Bibliotheekmedewerker zijn is een vak: je moet kennis hebben van de collectie en van al onze andere vormen van dienstverlening. Hoe ontvang ik een klant, hoe vraag ik door, hoe zoek ik goed? Met name die laatste vraag is in dit digitale tijdperk nog belangrijker geworden.’
Daarom voerde Schreuder in 2016 bij een gebrek aan aanbod op dit gebied eerst zelf een lessenreeks uit, de NotendOB genaamd, ontwikkeld in cocreatie met het ROC Friese Poort. Daarin kwam alles aan bod wat een bibliotheekmedewerker moest weten als die op de vloer kwam te staan: van de inhoud van verschillende collecties tot de inrichting van displays, van informatieanalyse tot omgaan met grensoverschrijdend gedrag. Dat beviel uitstekend: de lessenserie werd drie keer uitgevoerd.
In meer Friese bibliotheken ontstond behoefte aan die vorm van scholing, ook als vervanging van de inmiddels verdwenen mbo-opleiding Medewerker Informatiedienstverlening. Op dat moment kwam het mbo-keuzedeel Informatiedienstverlening in de nieuwe bibliotheek in beeld. Die opleiding bleek al in de landelijke catalogus van alle roc’s in Nederland te staan, maar werd nog niet uitgevoerd. ‘Daarvoor heb je veel expertise nodig’, weet Ten Brinke. ‘Daar zijn we naar op zoek gegaan. Zowel roc- als gastdocenten uit het bibliotheekveld staan nu voor de klas. Ook de examinering wordt gedaan in cocreatie met het bibliotheekveld.’

Gastlessen

In oktober 2022 ontvingen de eerste twintig frontofficemedewerkers hun certificaat. Hoewel de opleiding is gekoppeld aan het ROC, doen er dus geen studenten van dat onderwijscentrum mee, maar alleen medewerkers van bibliotheken. Onder die eerste doelgroep blijkt de interesse in het bibliotheekvak al jaren beperkt: in 2015 werd vanwege een gebrek aan belangstelling de opleiding informatiedienstverlening in alle roc’s in Nederland stopgezet. Blijkbaar is de mogelijkheid de kennis meteen in de praktijk te kunnen toepassen belangrijk om deel te nemen.
Schreuder en Ten Brinke beseffen dat het keuzedeel niet de

van start

eekvloer op

enige instapmodule voor nieuwe bibliotheekmedewerkers is. ‘Bibliotheekcampus biedt allerlei online cursussen’, weet Schreuder. ‘Ook de onboardingsmodule zoals ontwikkeld voor SPN kan zeker waardevol zijn. Toch ontbreekt in die modules de koppeling met de praktijk: hoe leer je het toepassen? Je kunt leren wat BoekStart is, maar je moet het ook in het echt zien. Door die praktische kant ligt het leerrendement in dit keuzedeel hoger.’
Het keuzedeel is niet alleen nuttig voor de bibliotheekmedewerkers, maar ook voor de docenten die de gastlessen verzorgen. ‘Zij leren hun kennis doorgeven’, aldus Ten Brinke. ‘Daarvoor krijgen ze ook een korte didactische cursus. Het onderwijskundige deel ligt nog steeds bij de school, evenals de examinering.’
Ten Brinke en Schreuder hopen dat dit keuzedeel ook op andere plekken in Nederland voeten aan de grond zal krijgen. Dat is echter niet zomaar gedaan. ‘Ieder roc mag zelf bepalen of het dit programma wil aanbieden’, legt Ten Brinke uit. ‘Of dat ook lukt, is in hoge mate afhankelijk van het vinden van gastdocenten die een deel van de opleiding willen verzorgen. Wel streven we ernaar om een landelijk dekkend netwerk uit te rollen, met in elk deel van het land een roc dat dit keuzedeel aanbiedt. Zo hebben nieuwe medewerkers altijd een opleidingscentrum in de buurt waar ze terechtkunnen. We hopen dus dat bibliotheekorganisaties en roc’s elkaar de komende tijd weer vinden.’

Grote behoefte

Dat de behoefte groot is, is inmiddels wel duidelijk. In januari was Ten Brinke nog te gast bij Biblionet Drenthe, waar ze met open armen ontvangen werd. ‘Dit is precies wat we nodig hebben, zeiden ze daar. Er solliciteren steeds meer mensen met diverse achtergronden bij bibliotheken. Dat maakt dat er behoefte is aan het vergroten van de basiskennis over bibliotheekwerk.’
Op dit moment mogen roc’s deelnemers aan het mbo-keuzedeel alleen examineren op het signaleren van de klantbehoefte en het in cocreatie uitvoeren van een activiteit. Voor de lessen over de basiskennis van het bibliotheekveld mag nog geen toetsing worden afgenomen, terwijl bibliotheken laten weten juist daaraan veel behoefte te hebben. Daarom wordt nu een nieuw keuzedeel ontwikkeld, waarvan die basiskennis de kern is: hoe leer je écht goed zoeken, hoe zit de collectie in elkaar, hoe ben je een goede gastvrouw of -heer?
Dat nieuwe keuzedeel wordt gecreëerd in samenspraak met een klankbordgroep, met mensen uit alle hoeken van het bibliotheekveld, waaronder de VOB en Schreuder zelf. Het kan nog wel even duren voordat het er is: zo’n mbo-keuzedeel moest eerst op landelijk niveau worden goedgekeurd, de modules moeten worden ingevuld en het lesmateriaal moet worden geschreven.

Foto: Bibliotheken Noord Fryslân

Paulien Schreuder, directeur-bestuurder van Bibliotheken Noord Fryslân.

Vraaggericht programmeren

Tot die tijd staat de verspreiding en doorontwikkeling van de lessen in het huidige keuzedeel centraal. Schreuder: ‘Dankzij deze module heb ik ontdekt van welke meerwaarde vraaggericht programmeren is voor de professionalisering van een organisatie. Wij dachten altijd te weten waaraan onze doelgroep behoefte had, maar wanneer je die daarop bevraagt, blijken de wensen soms heel anders te zijn. Dit hadden wij zelf nooit kunnen bedenken. Met name voor bibliotheken die in zelforganiserende teams werken, is dit keuzedeel belangrijk: als medewerkers de opgedane lessen meteen kunnen toepassen in de praktijk met nieuwe vormen van programmering, ontstaat de grootste winst.’
De volgende stap is om mensen van andere mbo-opleidingen geïnteresseerd te krijgen in het bibliotheekvak, en dus in het nieuwe keuzedeel. ‘De bieb is de afgelopen jaren al een stuk sexyer geworden’, ziet Schreuder. ‘Dat zie je ook aan alle jonge mensen die nu bij ons solliciteren. Dat zij als ze worden aangenomen bij ons het keuzedeel mogen volgen, is eigenlijk een cadeautje van de bibliotheek.’

Reacties van deelnemers

‘Een afwisselend en leerzaam keuzedeel waarbij meerdere facetten van de bibliotheekwereld aan bod komen. Dit keuzedeel heeft mij geholpen mijn eerste stappen in deze branche te zetten.’

– Grytsje

‘Sinds ik dit keuzedeel heb gevolgd, kan ik de klant op een professionele manier bedienen. Ik kan nu denken in het belang van de klant in plaats van in dat van de bibliotheek.’

– Corrie

‘Ik had al de leukste baan ter wereld, al zeg ik het zelf. Toch heeft mijn werk door de opleiding nog meer inhoud en bruikbare kaders gekregen. De docenten vanuit het werkveld hebben me geïnspireerd en mij uit mijn comfortzone gehaald. Juist daardoor ben ik uitgedaagd.’

– Akke

Erno de Groot, directeur-bestuurder de Bibliotheek Eemland

Van stagiair tot directeur

Na een tour door het hele land keerde Erno de Groot rond de millenniumwisseling terug naar zijn geboortestad en eerste stageplek Amersfoort. In de ruim twintig jaar die volgden, kreeg hij te maken met allerlei uitdagingen, die zijn loopbaan stormachtig en tegelijkertijd altijd de moeite waard maakten.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Was je altijd al een lezer?
Van huis uit waren mijn drie oudere zussen en ik allemaal lid van de bibliotheek in Amersfoort, waar ik ben geboren en opgegroeid. De bieb was een vanzelfsprekend onderdeel van onze jeugd, een beetje zoals de bakker op de hoek. Toen ik een jaar of twaalf was zat mijn vader zelfs in het bestuur van de bibliotheek, en mijn moeder deed er administratieve taken.
Toen ik na de middelbare school een vervolgopleiding moest kiezen, deed ik een beroepskeuzetest. Een van de opties bleek de functie van bibliothecaris. Dat leek me wel wat, ook omdat mijn zus enthousiast was over bibliotheekstudenten: zij zat tijdens haar studie in Groningen vaak met hen in de kroeg, en dat waren in haar ogen gezellige mensen. Ik schreef me dus in bij de bibliotheekacademie in Deventer. Tijdens de opleiding liep ik stage bij de bibliotheek in Amersfoort. Daar kwamen veel mensen die ik kende, of die bekend waren met mijn vader, dat was erg leuk.
Het was wel een tijd van forse bezuinigingen, en het was dan ook moeilijk om na het afronden van mijn opleiding een baan te vinden. Uiteindelijk lukte dat toch, in Hoogezand-Sappemeer. Ik verhuisde daarom naar het hoge noorden. Ik had aan de bibliotheekacademie ook een vriendinnetje overgehouden; zij verhuisde mee en vond daar ook een baan.

Hoe beviel het daar in het hoge noorden?
Na die verhuizing was het even schakelen, maar al snel vormden we een nieuwe vriendenkring en ontdekten we Groningen als bruisende stad. De eerste jaren was ik een rasechte bibliothecaris die zich voornamelijk bezighield met de collectie. In de jaren tachtig ging alles nog met de hand, met kaartenbakken en knipselmappen. Ik had toen nog niet in mijn hoofd dat ik directeur wilde worden: de boeken trokken me meer dan de mensen. Ik had de opleiding tot bibliothecaris gedaan om een goede collectiespecialist te worden: zijn de boeken goed geclassificeerd, is de catalogus op orde? Het selecteren van de boeken in de aanschafinformaties, zoals ik in de eerste jaren mocht doen, vind ik tot op de dag van vandaag een van de leukere taken die ik in mijn loopbaan heb mogen uitvoeren.
Vervolgens kreeg ik de kans leidinggevende te worden in het filiaal van Sappemeer. Daar hoorde ook de bibliobus in Hoogezand bij. Daar heb ik zelfs nog mijn groot rijbewijs voor gehaald. Het was een mooie combinatie: de ene dag in de lokale vestiging en de volgende dag met de trailer door het platteland, dat beviel me goed. Ik maakte toen voor het eerst ook kennis met de bouw en inrichting van bibliotheken: het filiaal in Sappemeer werd gerenoveerd.
De bibliotheekopleiding is heel algemeen, dus als je meer wilt, heb je aanvullende scholing nodig. Ik begon aan een opleiding bedrijfskunde in Groningen om meer te weten te komen over het leidinggeven. Vervolgens kwam voor mij de vraag of we als gezin in het noorden wilden blijven. Het bibliotheekwerk in Groningen was voor mij toch wat aan de beperkte kant, merkte ik. Ik solliciteerde na meer dan zestien jaar in het noorden in Tilburg, bij de Provinciale Bibliotheekcentrale van Noord-Brabant. Dat was een behoorlijke stap, maar het voelde ook als een nieuwe start. In Tilburg trof ik een enorm vooruitstrevende organisatie: veel zaken op het gebied van automatisering en inrichting werden daar toen uitgetest. Ik werd daar regiodirecteur, dat was voor mij ook een nieuwe rol. Het was een hogedrukpan, maar ik leerde ook veel, bijvoorbeeld over het samenspel tussen alle stakeholders van de bibliotheek, van gemeente tot bewoners.

Hoe maakte je vervolgens de overstap naar Amersfoort?
Rond 2000 startte de opbouw van het nieuwe bibliotheekstelsel in de vorm van basisbibliotheken: combinaties van grote en kleine bibliotheken die elkaar kunnen ondersteunen. Regiodirecteuren waren juist bedoeld om de kleinere filialen te ondersteunen. Dat betekende dat mijn functie werd opgeheven.
Ik moest dus op zoek naar iets nieuws, en dat nieuwe werd

Foto: Bibliotheek Eemland

Erno de Groot: 'Hoe ouder ik word, hoe beter ik besef hoe goed het instituut bibliotheek bij mij past: ik ben een generalist en ik weet van alles graag een beetje.'

Amersfoort. Daar kwam in 2002 de functie van directeur vrij. Amersfoort had toen een slechte reputatie. Bestuurlijk was niet alles in orde: de ondernemingsraad had zichzelf opgeheven en medewerkers waren aan het rebelleren.
In Amersfoort kwam ik allerlei oude gezichten tegen. Degene die mij begeleid had bij mijn stage zat er bijvoorbeeld nog steeds. Men kon het wel waarderen dat ik na mijn ronde door Nederland in Amersfoort terugkeerde.
De eerste vijf jaar heb ik vooral besteed aan het opruimen van de troep, het wegwerken van achterstallig onderhoud, onder meer op het gebied van modernisering, en het herstellen van het vertrouwen. Na die periode was de sfeer weer goed en was de motivatie terug. Daarvoor was luisteren heel belangrijk. Daarbij heb ik me uitgebreid laten adviseren en helpen door externen. Een bureau heeft toen voor mij een inventarisatie gemaakt van waar het gebrek aan motivatie en de weerstand bij de medewerkers lagen. Dat hielp enorm om te zien wie mee wilde in het ontwikkelingsproces en wie daarin een remmende factor zou kunnen zijn.

Hoe richtte je het directeurschap in?
Ik ben zelf vrij 'blauw'[1] (zie naschrift, red.), dus ik moest op zoek naar collega's die de empathische kant van het leiderschap meer beheersten. Ik heb het geluk gehad dat ik altijd maatjes in de bibliotheek heb gevonden die ik daarin kon vertrouwen. Daardoor ontstond ook een minder hiërarchische organisatie: we zijn altijd goed met elkaar blijven praten.
Toen ik binnenkwam, lagen er al plannen voor een nieuwe centrale bibliotheek. Een van mijn eerste taken was dus het maken van een schets voor die vestiging. Dat project vormde een mooie stip aan de horizon – voor mijzelf, maar ook voor collega's. Hoe tijdrovend het ook is, het is wel een van de leukste dingen die je met elkaar kunt doen.
Vanaf 2006 begon de basisbibliotheek steeds meer gestalte te krijgen. Er moest dus ook aandacht zijn voor de fusie van vijf gemeenten tot één organisatie. Daar kwamen veel emoties bij kijken: kleinere bibliotheken, zoals Leusden en Woudenberg, waren bang om ondergesneeuwd te raken door het grote Amersfoort. Er heerste een grote angst om de eigen baan te verliezen of een totaal ander takenpakket te krijgen. Ook dat was een heel boeiend maar intensief traject. Uiteindelijk kregen we het gelukkig voor elkaar om iedereen ervan te overtuigen dat de fusie winst zou betekenen voor alle vestigingen, en daarmee voor de bibliotheeksector als geheel.
In 2012 werden uiteindelijk de fusiedocumenten getekend. Tussendoor hadden we ook nog eens te maken met fikse bezuinigingen, met het noodgedwongen sluiten van vestigingen tot gevolg. We besloten toen als een van de eerste bibliotheekorganisaties in Nederland te gaan inzetten op de Bibliotheek op school, geholpen door de schrikbarende rapporten over het leesniveau in Nederland zoals die toen naar buiten kwamen. Naast onze drie reguliere vestigingen openden we twintig schoolbibliotheken. Dat was voor ons een belangrijk keerpunt richting de maatschappelijk-educatieve bibliotheek, met het onderwijs als een eerste pijler. In de loop der jaren is die tak alleen maar groter geworden, onder andere met de VoorleesExpress.

In 2014 mochten we uiteindelijk de nieuwe centrale bibliotheek, Het Eemhuis, in Amersfoort openen. Daar is zelfs een boek over geschreven, zo intensief en beladen was dat traject. Er zijn zelfs wethouders op gesneuveld. Ik had met mezelf afgesproken dat ik na de opening weer eens om me heen zou gaan kijken op zoek naar een nieuwe baan, maar toen realiseerde ik me dat met het inhuizen een nieuw fase begon: samenwerken in één gebouw met vier culturele organisaties. Dat samenwerkingsverband slokte na de opening direct al mijn tijd op. Met de rest van de organisatie zat het inmiddels gelukkig wel goed, dus ik kon al mijn energie op dat proces richten. Het zorgde ook voor een nieuwe dimensie in mijn werk als directeur: ik werkte niet langer alleen voor de bibliotheek, maar voor een breder georiënteerde organisatie. Dat vroeg ook meer van mij als bestuurder. Het bleek heel nuttig om opleidingen te gaan volgen: dat gaf me veel nieuwe inzichten.

Het lijkt erop dat je je hele werkende leven bij de bibliotheek zult gaan doorbrengen. Wat maakt deze branche voor jou zo aantrekkelijk?
Hoe ouder ik word, hoe beter ik besef hoe goed het instituut bibliotheek bij mij past: ik ben een generalist en ik weet van alles graag een beetje. Ik kijk graag beschouwend naar de wereld, en ik houd van plekken waar iedereen de ruimte krijgt om mee te doen. De bibliotheek is een enorm democratische instelling, waar iedereen zijn mening kan ventileren. Dat sprak me vanaf het begin al aan.
Vrienden vragen me soms: zit je al veertig jaar in het bibliotheekwezen? Ik zeg dan, het heeft me nog nooit verveeld, mede door al deze eigenschappen van de bieb. Sinds een paar jaar weet ik het zeker: als het mij gegund wordt, blijf ik dit tot mijn pensioen doen.

Hoe zou je je leiderschapsstijl typeren?
Ik streef altijd naar authentiek leiderschap. Het is belangrijk om dicht bij jezelf te blijven, heb ik in de loop der jaren geleerd. Neem bijvoorbeeld mijn verhouding tot de Raad van Toezicht: waar ik voorheen vooral bezig was hen te bedienen en tevreden te houden, ben ik hen later meer gaan gebruiken als een klankbord om mijn ideeën bij te toetsen. Dat werkt veel beter: je doet geen kunstje, maar je volgt je eigen overtuiging.
Leiderschap ligt niet alleen bij directies, het is voor mij een bredere set aan eigenschappen die je ook in andere situaties kunt laten zien. Door leiderschap te tonen stimuleer en help je anderen. Die rol moet je verwerven: op papier kan staan dat jij de leider bent, maar dat is niet genoeg. Je moet mensen kunnen meekrijgen.
Veel mensen associëren leiderschap met status en de baas zijn, maar het is veel meer dan dat. Ook in mijn organisatie zie ik dat er stille leiders zijn: collega's die niet altijd op de voorgrond verkeren, maar die achter de schermen wel een belangrijke rol spelen in de koers van de bibliotheek. Die mensen moeten we koesteren: ze staan voor hun visie en zijn bereid keihard te werken. Het is belangrijk voor een organisatie om die informele leiders te herkennen en erkennen. Geef die mensen vooral de vrijheid om hun ideeën te ontplooien, zonder al te veel last te hebben van bureaucratie, is mijn advies. En we moeten deze mensen de

kans geven om zaken te laten mislukken. Daarmee laat je ook als directeur zien dat je vertrouwen hebt in je personeel.

Op welke prestatie ben je trots?
Ik ben heel trots op onze centrale bibliotheek in Amersfoort en het proces richting één Bibliotheek Eemland. Dat zijn twee projecten die laten zien hoe mooi we de transitie hebben gemaakt naar de maatschappelijk-educatieve bibliotheek. Ik had van mezelf ook nooit verwacht dat ik die groei zou doormaken: ik was een echte klassieke bibliothecaris die zich afvroeg waarom we precies cursussen moesten gaan geven en informatiepunten moesten openen. Ik ben trots op de ontwikkeling die ik daarin doorgemaakt heb.

Heb je hobby's of interesses?
Ik blijf een grote fan van het boek als object. Ik zit ook in een uitwisselingsclub van mensen die elkaar van de gang van het boek op de hoogte houden. Wanneer ik na mijn pensioen meer tijd heb, zou ik graag nog meer kennis willen opdoen over de historische kant van het boek. Dat onderwerp strijdt om aandacht met mijn voorliefde voor architectuur. Door alle bouwprojecten ben ik daar inmiddels ook fan van geraakt. In het verleden heb ik verder veel hardgelopen. Een hoogtepunt was het lopen van de marathon van New York in 2014. Daarnaast gaan mijn vrouw en ik – jazeker, nog steeds het vriendinnetje van de bibliotheekacademie – graag naar de film, en naar exposities en musea.

Hoe maken jullie een keuze uit het grote cultuuraanbod?
We hebben onlangs nog erg genoten van de film over David Bowie, maar we gaan net zo graag naar de Vermeertentoonstelling in het Rijksmuseum. Ook hier in Amersfoort is van alles te vinden. We zijn ook erg fan van locatietheater, zoals *Het Pauperparadijs* in Veenhuizen. We zitten niet vast aan een bepaalde vorm: we proberen alle krenten uit de culturele pap te pakken te krijgen. Het mooiste boek vind ik altijd het boek dat ik het laatst gelezen heb. Op dit moment is dat *De jaren* van Anne Ernaux – wat een fantastisch opgebouwd verhaal. Ik herlees boeken nauwelijks: het gaat mij om de ervaring van het moment.

Wat je is je favoriete vakantiebestemming?
We doen graag stedentrips met vrienden. Gebouwen zijn overal, dus die bewonder ik steeds weer graag. Onze zomers hebben we een jaar of zestien lang standaard in Italië doorgebracht, ook omdat het daar samen met onze dochter goed toeven was. Daar is de architectuur natuurlijk ook prachtig. Op mijn lijstje staan nog de zuilen van Hercules: een omvangrijke reis langs hoogtepunten uit de klassieke oudheid. Die route voert door Spanje en Italië, maar ook verder naar Griekenland en zelfs naar Egypte. Daar zou ik gerust een halfjaar over willen doen.

Naschrift redactie

1. Er zijn verschillende managementtheorieën die karaktereigenschappen van managers aangeven met kleuren, bijvoorbeeld de kleurentheorie van Leon de Caluwé die helpt bij veranderingsprocessen. Iemand die blauw is legt vaak het accent op analyse, informatie en controle. Deze mensen zijn goed in planmatig denken, het aanbrengen van structuur en probleemoplossing.

Foto: uit de privécollectie van Erno Groot

Erno Groot: 'Mijn vrouw en ik – jazeker, nog steeds het vriendinnetje van de bibliotheekacademie – gaan graag naar de film, en naar exposities en musea. En uiteraard gaan we graag uit eten.'

Meer nieuwe samenwerkingen bibliotheken en scholen voortgezet onderwijs

In 2021-2022 zijn bibliotheken met meer schoollocaties voor het voortgezet onderwijs gaan samenwerken. De overgrote meerderheid van de bibliotheken werkte in het schooljaar 2021-2022 met scholen samen. Dat blijkt uit nieuw onderzoek van de KB, uitgevoerd via de Bibliotheekmonitor. Met name op het gebied van leesbevordering is de samenwerking nauw.

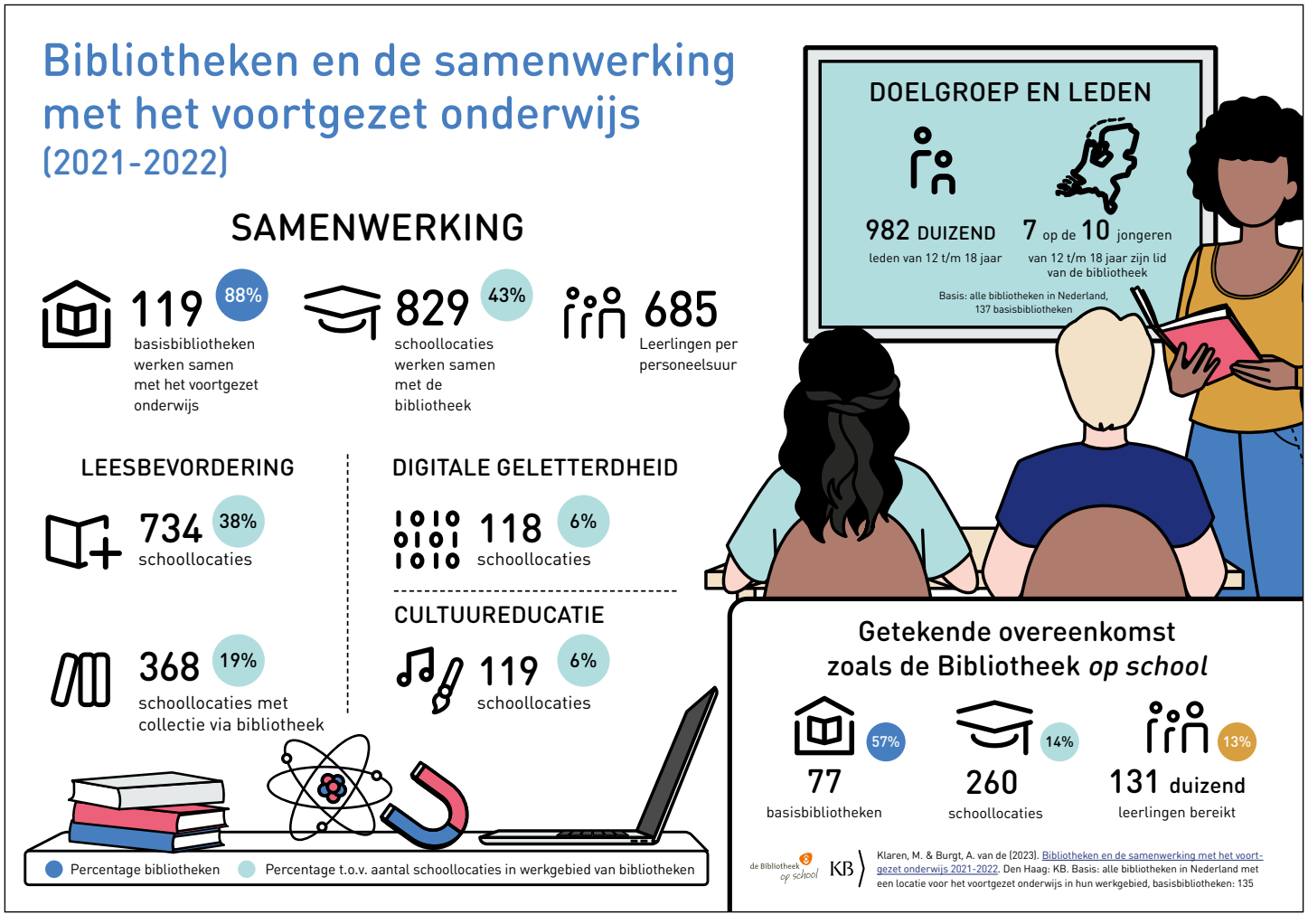
TEKST: MIRJAM KLAREN EN ANNEMIEK VAN DE BURGT (ADVISEURS ONDERZOEK) • INFOGRAPHICS: CARLIEN KEILHOLTZ

Samenwerking vo

Maar liefst 119 bibliotheken werken samen met scholen voor voortgezet onderwijs. Dit is 88% van alle bibliotheken met schoollocaties in hun regio. In totaal werkten bibliotheken met 829 schoollocaties in Nederland. Dit is sinds 2020-2021 een stijging van 37% naar 43% van alle schoollocaties in het werkgebied van de bibliotheken. Van alle schoollocaties waarmee wordt samengewerkt, is met 260 een getekende samenwerkingsovereenkomst (57%), zoals de Bibliotheek op school. Na coronatijd pakten bibliotheken de draad weer op, ook fysieke bijeenkomsten werden weer mogelijk. Er werden weer vaker schrijversbezoeken georganiseerd en meer bibliotheken woonden sectie- en vakgroepoverleggen bij.

Samenwerking rondom leesbevordering

Vooral leesbevordering is een belangrijk speerpunt in de samenwerking tussen bibliotheken en scholen voor voortgezet onderwijs: 84% van alle bibliotheken die samenwerken met scholen voor voortgezet onderwijs in hun werkgebied richt zich

hierop. Daarmee worden in totaal 734 schoollocaties bereikt. Bibliotheken hebben een duidelijke inhaalslag gemaakt in het aantal samenwerkingen rondom leesbevordering. Na een daling in 2020-2021 ligt het aantal samenwerkingen weer op het niveau van 2019-2020. Bibliotheken vullen deze samenwerking met name in met:

- het leveren van collecties aan scholen (74%);
- het organiseren van groepsbezoeken aan de bibliotheekvestiging (74%).

Vergeleken met vorig schooljaar geven meer bibliotheken advies rondom taal- en leesbeleid (54%), en meer bibliotheken stellen een leesplan op (31%).

Samenwerking rondom digitale geletterdheid

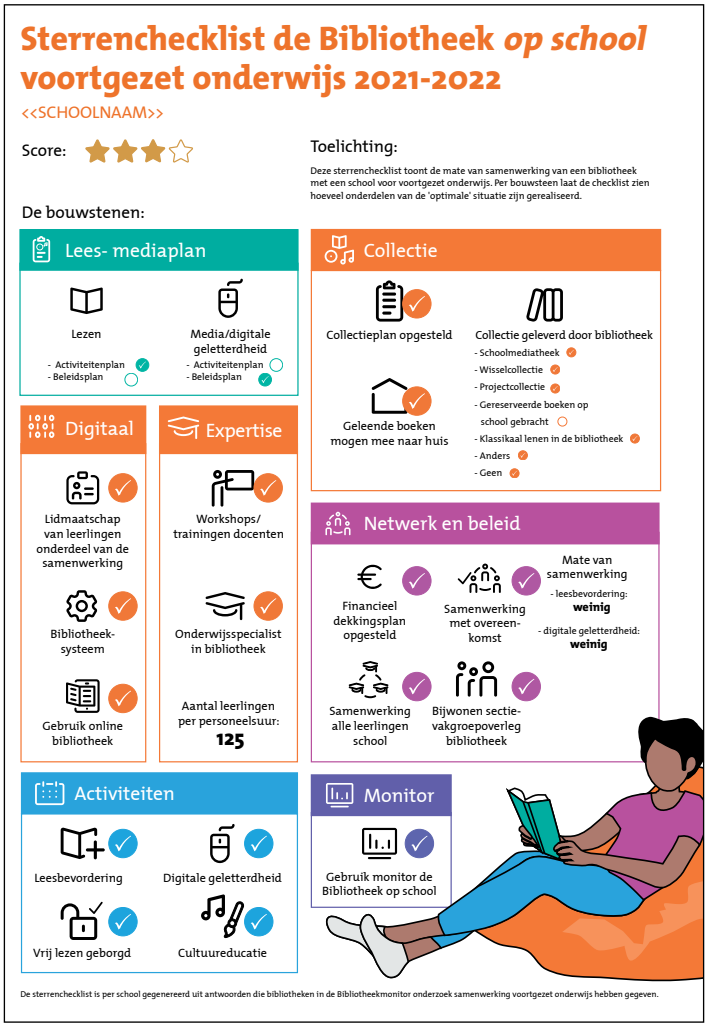
In 2021-2022 werkten 44 bibliotheken samen met 118 locaties voor voortgezet onderwijs rondom digitale geletterdheid. Dit is een derde van alle Nederlandse bibliotheken met een schoollocatie voor voortgezet onderwijs in hun werkgebied. Het aantal samenwerkingen rondom digitale geletterdheid is gegroeid: van 85 samenwerkingen in 2020-2021 naar 118 samenwerkingen in 2021-2022. Digitale geletterdheid blijft als onderdeel van de samenwerking een belangrijk aandachtspunt. Ondanks de groei in 2021-2022 ten opzichte van 2020-2021 ligt het aantal samenwerkingen rondom digitale geletterdheid nog niet op het niveau van vóór 2020-2021.

Samenwerking volgens sterrenchecklist

De samenwerking tussen bibliotheken en scholen in het voortgezet onderwijs kan worden gevat in de sterrenchecklist, waarbij één ster staat voor een minimale samenwerking en vier sterren voor een optimale samenwerking. Bij twee derde van de schoollocaties waarmee wordt samengewerkt scoort de samenwerking tussen bibliotheek en schoollocatie één ster (68%): zij scoorden tussen de 1 en 25% van de totaal te behalen punten. In totaal zijn er vijf scholen die het maximale aantal sterren hebben behaald.

Landelijke resultaten lokaal inzetten

De landelijke rapportage[1] biedt bibliotheken diverse aanknopingspunten om het gesprek aan te gaan met schooldirecties, gemeente en andere samenwerkingspartners. Naast deze rapportage zijn de resultaten van de meting verwerkt in een landelijke infographic (zie illustratie, red.) en zijn per provincie infographics beschikbaar voor de provinciale ondersteuningsinstellingen (POI's). De bibliotheken die hebben deelgenomen aan de meting ontvangen tevens een individuele infographic, waarmee de samenwerking met het voortgezet onderwijs ook op lokaal niveau in kaart is gebracht. Zowel de landelijke en provinciale als de lokale resultaten zijn nader te analyseren via het dashboard[2] op de website Bnetwerk. Dit dashboard biedt bibliotheken de mogelijkheid hun individuele resultaten af te zetten tegen de landelijke cijfers, de resultaten van de provincie en bibliotheken van vergelijkbare grootte. Heb je een Bibliotheekmonitor-account? Dan kun je de infographics op lokaal en provinciaal niveau bekijken. Heb je geen account? Geef het door via bibliotheekmonitor@kb.nl

De sterrenchecklist infographic

Voor de tweede keer verschijnt de sterrenchecklist voortgezet onderwijs. Deze checklist geeft inzage in de mate van samenwerking tussen bibliotheken en scholen voor voortgezet onderwijs in het schooljaar 2021-2022. De resultaten worden net als vorig jaar getoond in de vorm van een infographic. Deze laat in één oogopslag zien wat de huidige situatie is omtrent de samenwerking tussen een bibliotheek en een schoollocatie, én waar mogelijkheden zijn tot groei. Kortom, de sterrenchecklist vormt een mooie basis om het gesprek met een schooldirectie hierover aan te gaan.
Let op: de sterrenchecklist is aan de hand van de versie 2020-2021 verder geoptimaliseerd: nieuwe kpi's zijn toegevoegd en het maximaal aantal te behalen punten is bij een aantal onderdelen gewijzigd. Bij het vergelijken van de resultaten van 2021-2022 met die van 2020-2021 is daarom enige voorzichtigheid geboden. De cijfers zijn niet één op één met elkaar vergelijkbaar.

Bronvermelding

1. bibliotheeknetwerk.nl/publicaties/voortgezet-onderwijs-2021-2022
2. bibliotheeknetwerk.nl/dashboard/dashboard-samenwerking-voortgezet-onderwijs

Een kijkje bij onze oosterburen (deel VIII*)

Stadtbibliothek Mannheim bekent kleur

Als alles volgens plan verloopt, gaat in 2026 de nieuwe bibliotheek van Mannheim open. Yilmaz Holtz-Erşahin: 'We willen geen derde plek in deze stad zijn, maar een eerste plek.' In gesprek met een man die op negentienjarige leeftijd naar Duitsland emigreerde en die het als zijn voornaamste taak ziet om als leidinggevende van de Stadtbibliothek pal te staan voor de democratie.

TEKST: EIMER WIELDRAAIJER • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Sinds 1991 is de Stadtbibliothek Mannheim te vinden op twee verschillende locaties in het centrum van deze ruim 300.000 inwoners tellende stad aan de samenvloeiing van Rijn en Neckar in de Duitse deelstaat Baden-Württemberg. Het hoeft geen betoog dat deze latrelatie een verre van ideale situatie is en voor een niet gering deel ten grondslag ligt aan de wens van leidinggevende Yilmaz Holtz-Er¸sahin en zijn team om te komen tot nieuwbouw op één plek. Zijn reactie op deze inschatting: 'Uw vermoeden is ten dele juist. De huidige tweedeling zorgt inderdaad voor logistieke en ruimtelijke problemen – van synergie is op dit moment te weinig sprake, maar in algemene zin is het streven van deze organisatie er al zo'n tien jaar op gericht een bibliotheek van de toekomst te bouwen. Een bibliotheek die

Bibliotheek Mannheim huist nu in het gemeentehuis.

adequater kan inspelen op het veranderende mediagebruik en het stimuleren van mediacompetentie. Een bibliotheek die de barrières slecht waar we nu dagelijks tegenaan lopen. Belangrijk uitgangspunt bij dit alles is dat de bibliotheek wil fungeren als verlengstuk van de openbare ruimte. Een uitnodigende transparante plek die alle leeftijdsgroepen aanspreekt met een aantrekkelijker en uitgebreider aanbod aan diensten en producten. Van schoolgroepen tot hoogbejaarden, iedereen moet zich thuis voelen in de nieuwe bibliotheek. Om goed zicht te krijgen op wat de inwoners van deze stad willen, zijn we met diverse experts in gesprek gegaan, we hebben in binnen- en buitenland *best practices* op bibliotheekgebied bezocht, gebruikers en niet-gebruikers bevraagd, een analyse van alle denkbare doelgroepen gemaakt en een haalbaarheidsstudie verricht.'

Er komen dan algauw twee modewoorden van deze tijd naar boven: derde plek.
'We willen meer zijn dan louter een derde plek, waar iedereen nu de mond van vol heeft. We willen een eerste plek worden. Ik zie de bibliotheek als plek van ontmoeting, samenkomst en uitwisseling in transculturele zin. In mijn ogen is de bibliotheek een agora, een plek waar gesprekken vleugels krijgen, een trefpunt van inspiratie, een partner die je identiteit erkent en herkent, een oord waar cohesie vorm krijgt, een veilige haven waar je graag komt, waar je van alles leert en beleeft. Om dat te kunnen realiseren, is nieuwbouw voor ons een must. Gelukkig delen gemeenteraad en B&W van Mannheim deze visie en hebben zij zich voorstander getoond van nieuwbouw op de locatie N2 in het hart van de stad. Mijn voorganger heeft tien jaar lang veel energie gestoken in dat brede bewustwordingsproces. Hij heeft het stadsbestuur ervan weten te overtuigen dat de nieuwe bibliotheek het knooppunt van maatschappelijke participatie en burgerlijk engagement zal zijn. Inhoudelijk is duurzaamheid een van de meest in het oog springende accenten die we daarbij plaatsen, en dat element zal niet alleen in onze werkzaamheden maar ook in het gebouw als zodanig zichtbaar zijn. Als stad onderschrijft Mannheim de doelen van de Verenigde Naties richting 2030 op het gebied van duurzaamheid, klimaat, migratie en urbanisatie, en de nieuwe bibliotheek wil de door de internationale en lokale gemeenschap gekozen speerpunten mede helpen realiseren.'

Speelde dat laatste element een doorslaggevende rol bij de architectenkeuze?
'Omdat hun concept het meest tegemoetkwam aan de door ons geformuleerde uitgangspunten, hebben we het voorstel van het Berlijnse architectenbureau Bruno Fioretti Marquez uit 23 inzendingen gekozen. In dat verband wijs ik bijvoorbeeld op hun ontwerp van de daktuin. Dankzij paddenstoelvormige zuilen die het gebouw schragen, kunnen de bomen die we op het dak gaan plaatsen diep wortelen. Zo'n vondst spreekt mij als hobbytuinier zeer aan.
Zelf ben ik in 2021 aan mijn huidige job begonnen. Toen de sollicitatiecommissie mij vroeg hoe ik stond tegenover het concept van een daktuin, zei ik: "Dat vind ik een prachtige gedachte,

Foto: Krischerfotografie Duisburg

Yilmaz Holtz-Erşahin, directeur-bestuurder van Stadtbibliothek Mannheim.

want het stelt mij niet alleen in staat tomaten en andere groenten te kweken op mijn werk, maar ik zie de bibliotheek sowieso als tuin van kennis. De bieb is voor mij een metafoor van het paradijs." Schrijvers als Jorge Luis Borges hebben die parallel al eerder getrokken, en die zienswijze onderschrijf ik volledig. Een paradijs zonder tuin en zonder boeken? Ondenkbaar! Ik voel me enorm bevoorrecht dat ik in Mannheim straks mijn droom als bibliothecaris en hobbytuinier mag realiseren.'

Heeft u nog andere passies naast het tuinieren?
'Ik mag graag musiceren, ik bespeel bijvoorbeeld een Koerdisch snaarinstrument. In mijn vrije tijd bezoek ik met mijn gezin graag de provincie Zeeland. De harde keelklanken van het Nederlands, de rochelende g's, komen in het Koerdisch ook veel voor. Dat doet me ineens terugdenken aan die Zeeuwse voetballer, Adrie van Tiggelen. Een harde verdediger met een meedogenloze uitstraling. Ik herinner me nog dat ik indertijd wel eens tegen mijn kinderen zei als ze niet wilden slapen: "En nu naar bed, anders stuur ik Adrie van Tiggelen op jullie af."' Lachend: 'Ik weet dat je kinderen niet bang mag maken, maar het hielp wel.'

U bent in 1972 geboren in Hinis, een dorp bij Erzurum in Oost-Anatolië (Turkije). Wat herinnert u zich van uw jeugdjaren? Was het een gelukkige jeugd?
'Ik ben opgegroeid in een vertelcultuur. De verhalen die ik hoorde scherpten mijn verbeeldingskracht. Zij waren mijn chocolade. In een grote stad kun je als kind naar de bioscoop of de dierentuin gaan. Waar ik woonde, had je geen zoo, maar zag je beren en wolven in het wild. Over zulke dieren hoorde ik anekdotes in het Turks, Koerdisch en Armeens. Dat heeft mij de rijkdom van talen laten zien, en heeft ertoe geleid dat ik later, behalve Duits, ook Arabisch en Perzisch ben gaan leren. Ook heeft het mij geleerd respect voor mensen te hebben. Het enige wat ontbrak aan mijn jeugd, was de aanwezigheid van een bibliotheek.'

Foto: Andreas Praefcke (Wikipedia CC BY 3.0)

Foto: Thomas Tröster

Van links naar rechts: Bildungsbürgermeister Dirk Grunert, Oberbürgermeister Peter Kurz, Fachbereichsleiter Stadtplanung Klaus Elliger en Bau-Bürgermeister Lothar Quast bekijken het model van de nieuwe bibliotheek in Mannheim.

De verschrikkelijke beelden van de aardbevingen in Turkije staan nog op ieders netvlies. Hopelijk behoren verwanten of vrienden van u niet tot de slachtoffers.
'Helaas zijn verre familieleden en vrienden van mij niet gespaard gebleven. Een vriend, die in Wenen woont, heeft al zijn familieleden verloren. Ik spreek hem regelmatig en probeer hem dan een hart onder de riem te steken. Ook veel bibliotheekmedewerkers in het gebied hebben de ramp niet overleefd. Zo veel bibliotheken en historische gebouwen zijn verloren gegaan. Catastrofaal …'

In 1991 emigreerde u naar Duitsland. Hoe ervoer die negentienjarige jongen de overgang naar een totaal onbekend land en een volkomen vreemde cultuur?
'Mijn vader Kemal was een gastarbeider. Hij ging niet in een fabriek werken, nam geen kiosk over en startte evenmin een dönerzaak, maar begon zijn eigen *Gaststätte*, Römerschenke geheten. In zijn café hing een bel. Toen ik de eerste keer in dat etablissement kwam, gaf ik een ferme ruk aan het touw, waarop elke klant in de kroeg enthousiast uitriep: "Ha, nu moet je een rondje geven." Wist ik veel … "Jij komt er hier niet meer in", bromde mijn vader gekscherend.
Terugblikkend voelde ik mij snel thuis in Duitsland. Wij woonden vlak bij de Rijn, en omdat ik ben opgegroeid in het tweestromenland van Eufraat en Tigris, aardde ik zonder problemen in mijn nieuwe *Heimat*. Mijn thuis is daar waar ik toegang heb tot water en tot de bibliotheek. Bibliotheken die ik vaak bezocht, zijn die van Hilden, Neuss en Düsseldorf. Ze gaven mij het gevoel van vrijheid, iets wat ik in Turkije voorheen niet altijd heb mogen ervaren. Ineens kon ik zeggen wat ik wilde, een gelukzalig moment. Mede dankzij de bibliotheek vond ik gemakkelijk mijn draai in mijn nieuwe vaderland. Dat geldt voor veel immigranten in Duitsland en West-Europa. Met behulp van de bibliotheek weten zij zich vaak zonder noemenswaardige problemen te *beheimaten*. Als het aankomt op integratie van nieuwkomers, spelen bibliotheken een cruciale rol. Ze helpen je de taal te leren, bieden toegang tot een schat aan informatie, en zijn er voor iedereen, arm en rijk. Persoonlijk ben ik bijvoorbeeld zeer geïnteresseerd in de schilderkunst. In plaats van allerlei dure kunstboeken te moeten aanschaffen, kon ik uit de bibliotheek diverse naslagwerken over Van Gogh en Picasso mee naar huis nemen. De bibliotheek opent werelden.'

In hoeverre heeft uw migratieachtergrond u gevormd? En heeft die persoonlijke voorgeschiedenis eraan bijgedragen dat uw hart bij het bibliotheekwerk ligt?
'Veel van mijn familieleden en vrienden willen snel carrière maken, een heleboel geld verdienen. Dat kenmerkt veel migranten. Zij zien het als hun manier om aanzien te verwerven. Ik heb dat niet. Mijn aanzien schuilt in kennis. Er staat niet een grote som geld op mijn bankrekening, maar dat compenseer ik door de dingen die ik weet. Uit dank voor de kansen die deze maatschappij mij heeft geboden, steek ik de handen uit de mouwen voor de bibliotheek als motor van integratie. Mijn inzet is het stimuleren van een dialoog tussen culturen, mensen in deze samenleving tot elkaar brengen. Ik heb eerst aan de universiteit gewerkt, maar als bibliothecaris kan ik meer mensen in aanraking brengen met het humanistische gedachtegoed dan via wetenschappelijke studies of voordrachten. Het westen heeft verschillende tijdvakken moeten doorstaan – denk aan de middeleeuwen, de renaissance, de verlichting en de vele oorlogen – voordat de Europese Unie een feit was. Democratie is niet eenvoudig, en zeker niet vanzelfsprekend. Als bibliotheekmedewerker ben ik een missionaris. Ik wil de democratie dienen, en mensen die nieuw zijn in dit land de ontstaansgeschiedenis en waarde van deze staatsvorm meegeven.'

Van 2008 tot 2021 gaf u leiding aan de interculturele bieb van Stadtbibliothek Duisburg, waar u aan de wieg stond van de thema-mediatheek Ankommen in Deutschland en Café Deutsch. Wat hebben die jaren u geleerd?
'Soms nemen migranten de verschillen en geschillen uit hun herkomstland mee naar hun nieuwe vaderland. Met de interculturele bibliotheek kun je een brug slaan. Weet u: alles wat de mens niet kent voedt de angst, maar door een ander te leren kennen, kun je die schrik vaak wegnemen. In Duisburg heb ik bijvoorbeeld een informatieve expositie gemaakt over de Armeense genocide. "Niet doen, Yilmaz, dat is gevaarlijk", kreeg ik van collega's te horen, die eraan toevoegden: "Dit zullen de nationalistische Turken die het ontkennen je niet in dank afnemen." "Dan moet je het juist doen", zei ik. De bibliotheek is er voor de waarheid, zij is een instelling die juiste informatie niet beknot maar belicht.'

Duisburg en Mannheim zijn steden van vergelijkbare grootte. Beide liggen aan de Rijn en hebben een grote haven, terwijl ruim veertig procent van de bevolking een migratieachtergrond heeft. Hoe weerspiegelt die demografische samenstelling zich in het producten- en dienstenaanbod in beide bibliotheken?
'Het spreekt voor mij vanzelf dat je als bibliotheek in deze tijd niet alleen een afdeling hebt die focust op digitale ontwikkelingen, maar ook een aantal medewerkers dat zich volledig toespitst op interculturele activiteiten. We leven in een globaliserende wereld waaruit de interculturele praktijk niet meer weg te denken is. Dan spreekt het voor zich dat ik daar overal waar ik werk op inzet.'

Bent u de enige leidinggevende in Duitse openbare bibliotheken met een migratieachtergrond? En zo ja: wat zegt dit over het Duitse bibliotheekwerk?
'In Baden-Württemberg ben ik bij mijn weten de enige. Wat dat zegt, weet ik niet. Wat ik wel weet, is dat ik een groot liefhebber van de boeken van Heinrich Heine ben. Geen enkele dichter heeft de thema's *Mutter* en *Heimat* zo fraai beschreven als hij. Ik identificeer mij met hem, met zijn leven als banneling, met zijn heimwee, met zijn verlangen naar zijn vaderland. Maar vooral: met hoe mooi een vaderland in vrijheid kan zijn. Dankzij mijn studie germanistiek heb ik mogen kennismaken met Heine en de Duitse cultuur, en in het verlengde daarvan tevens met de Franse, Europese en Joodse cultuur. Maar om op uw vraag terug te komen: mensen met een migratieachtergrond die terechtkomen in leidinggevende posities, dat gaat niet vanzelf, dat vergt tijd. Steden als Rotterdam en Londen kregen ook niet meteen een burgemeester wiens wieg stond in een ander land dan Nederland en Engeland. Dat geldt eveneens in Duitsland, waarbij ik direct aanteken dat Mannheim van alle Duitse steden de meeste bestuurders met een migratieachtergrond heeft.'

Waarom ziet u de bibliotheek bovenal als bastion van de democratie?
'Vanwege al het *fake news* en complotdenken dat over ons wordt uitgestrooid is het meer dan ooit van belang dat de bibliotheek

Artist impression: Bruno Fioretti Marquez, Berlin

Het Berlijnse architectenbureau Bruno Fioretti Marquez ontwerpt de nieuwe bibliotheek van Mannheim.

garant staat voor gevalideerde betrouwbare kennis. Iedereen heeft tegenwoordig toegang tot heel veel informatie, maar welke informatie? Ik zie het als kerntaak van de bibliotheek om expert te zijn op het gebied van kennismanagement, om de gemeenschap te leren zin van onzin te onderscheiden. Hoewel we allemaal dezelfde apps gebruiken, tonen algoritmes ons individueel andere informatie. Misschien is dat wel een van de oorzaken van de huidige polarisatie.'

Zegt u daarmee dat de bibliotheek stelling moet nemen in zulke kwesties?
'Of het nou gaat om duurzaamheid, klimaatverandering, *fake news* of rechtsextremisme: de bibliotheek moet kleur bekennen. De bibliotheek is voorvechter van de democratie, en dat vergt durf. De moed om datgene te verdedigen wat waardevol is, want de democratie kan zomaar onder druk komen te staan of zelfs verdwijnen, zo laat de geschiedenis keer op keer zien.
De bibliotheek is de toegangspoort tot veelzijdige en veelkleurige informatie, iets wat ondemocratische regimes graag aan banden leggen. Landen als Rusland en China gebruiken moderne media om hun gekleurde boodschap te verspreiden. Zij manipuleren mensen, verbieden open kanalen als YouTube. Hoewel we dat in het vrije westen niet altijd beseffen: we leven in een wereld vol dictaturen. Een voorbeeld: na de aardbevingen verbood de Turkse overheid in de eerste week het gebruik van Twitter, omdat men niet wilde dat bepaalde informatie naar buiten kwam. Het inperken van het vrije woord is de realiteit in een heleboel landen om ons heen, en als de bibliotheek ergens stelling tegen moet nemen, is het wel dat. Het raakt immers de kern van ons bestaansrecht.'

***Naschrift redactie**
Eerdere afleveringen in deze serie:
Bibliotheekblad 2-2022: Stadtbibliothek Paderborn.
Bibliotheekblad 3-2022: Stadtbibliothek Gütersloh.
Bibliotheekblad 4-2022: Stadtbibliothek Köln.
Bibliotheekblad 6-2022: Stadtbüchereien Düsseldorf.
Bibliotheekblad 9-2022: Stadtbibliothek Güstrow.
Bibliotheekblad 1-2023: Stadtbibliothek Stuttgart.
Bibliotheekblad 2-2023: Hamburger Öffentlichen Bücherhallen

CURSUSAGENDA

GO opleidingen

2023

MEI - JUNI

16/05	COÖRDINEREN VAN VRIJWILLIGERS
19/05	GO MEDIACOACH: SPECIALIST INFORMATIEVAARDIGHEDEN GAAT DOOR
23/05	GO MEDIACOACH: DIGITAAL BURGERSCHAP - DEELTRAJECT WEERBAARHEID GAAT DOOR
25/05	INTRODUCTIE AI VOOR BIBLIOTHEEK, MEDIATHEEK EN ONDERWIJS
08/06	INFORMATIEBELEID IN DE PRAKTIJK GAAT DOOR
08/06	OPLEIDING INFORMATIESPECIALIST GAAT DOOR
09/06	INTRODUCTIE SHAREPOINT
13/06	GO MEDIACOACH: DIGITAAL BURGERSCHAP - DEELTRAJECT PARTICIPATIE
16/06	PRIVACY EN DIGITAAL GEGEVENSBEHEER (AVG)
20/06	KWALITEIT VAN INFORMATIE *NIEUW*
22/06	INTRODUCTIE AI VOOR BIBLIOTHEEK EN MEDIATHEEK *NIEUW*
22/06	AUTEURSRECHT VOOR INFORMATIESPECIALISTEN GAAT DOOR
30/06	INFOGRAPHICS MAKEN

GO opleidingen
school voor informatie

Meer informatie:
goopleidingen.nl/agenda
of 070-3512380

Wij blijven u helpen

V-smart komt thuis. Sinds 1 februari wordt het V-smart-product-portfolio verspreid door Axiell, dat met software en diensten niet alleen bibliotheken, musea en archieven, maar ook scholen en uitgevers helpt hun doelen te bereiken. Het delen van informatie, het aanboren van nieuwe diensten en het betrekken van het publiek bij cultuur blijven onze speerpunten.

axiell

justspark

Cybersecurity

en waarom jij dit op orde wil hebben.

Cybersecurity is een belangrijk onderwerp voor elke bibliotheek die gevoelige informatie op digitale platforms bewaart.

Met de groei van technologie en de steeds grotere hoeveelheid gegevens die we produceren, is het essentieel om deze gegevens te beschermen tegen cyberaanvallen, diefstal of beschadiging.

Benieuwd naar cybersecurity mogelijkheden voor jouw bibliotheek? Neem contact met ons op.

088 472 3426
info@justspark.com